

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

**KUR'AN'DA YER ALAN ALLAH'IN MERHAMET İFADE EDEN
SIFATLARI BAĞLAMINDA ÇOCUK EĞİTİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Sedanur SUATA TEKİN

Danışman

Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

TOKAT-2023

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR danışmanlığında hazırlamış olduğum “Kur’an’da Yer Alan Allah’ın Merhamet İfade Eden Sıfatları Bağlamında Çocuk Eğitimi” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

14/08/2023

Sedanur SUATA TEKİN

ÖN SÖZ

Tez döneminin yorucu aşamalarında bana yardımcı olan Tez Danışmanım Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR'e teşekkürlerimi sunuyorum. Doğduğumuz andan itibaren gelişmemizi, kendimizi doğru ifade etmeyi, haksızlık karşısında susmamamızı sağlayan, çocuk eğitimini ta çocuk yaşlarda bize öğreten, hayatımızın her döneminde koşulsuz destekleyen değerli annem ve babam Suzan Süleyman SUATA'ya sonsuz teşekkür ediyorum. Tüm kararsızlıklarında beni yeniden motive eden, bitirmemde büyük emeği olan, her türlü konuda zihnimi açan küçüğüm, kız kardeşim Hande Şaziye SUATA'ya minnettar olduğumu belirtmek isterim. Son olarak her zaman daha iyisini yapacağıma inandıran, beni dinleyen ve motivasyonumu artıran kıymetli eşim Furkan TEKİN'e teşekkür ederim.

Temmuz 2023

SEDANUR SUATA TEKİN

ÖZET

KUR'AN'DA YER ALAN ALLAH'IN MERHAMED İFADE EDEN SIFATLARI BAĞLAMINDA ÇOCUK EĞİTİMİ

Suata Tekin, Sedanur

Yüksek Lisans Tefsir Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet Özdemir

Ağustos 2023, vii + 105 sayfa

Bu tez, Allah'ın Kur'an'ı Kerim içerisinde geçen ve merhametini barındıran isimlerinin çocuk eğitiminde kullanılmasını amaçlamıştır. Allah'ın Kur'an'da isimleri ile kendisini tanıtmış insanın farkında olmadığı birçok özelliğini isimleri ile kullarına anlatmıştır. Kendi vasıflarından insanlara da parça parça vermiştir. Ebeveynler çocuklarını yetiştirirken Allah'ı anlatma noktasında zaman zaman yetersiz, çaresiz kalmaktadır. Bu noktada Allah'ın isimleri yardımcı olacak ve yol gösterecektir. Her bir ismin kula yansıma olduğunu bilmek ebeveynlerin eğitim konusunda yardımcı olacaktır. Zira bir eser en güzel onu yazan eser sahibi ile anlatılmaktadır. Kainatın yaratıcının özelliklerinin çocuklara yansımaları anlatmakta yine O'nun isimleri ile olacaktır.

Tez iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm genel hatları ile eğitim, eğitimin önemi, eğitimin unsurları, ailenin eğitimdeki önemi, din eğitimi, peygamberlerin çocuk eğitimindeki metotları gibi konulara değinilmiştir. Burada konu ile ilgili ayetler ele alınarak Tefsirlerden yararlanılmıştır. İkinci bölüm Allah'ın isimlerinin yer aldığı konunun tam izah edildiği bölümdür. Burada Prof. Dr. Emine Ögük'ün "Allah'ı Tanıtan Güzel İsimler" kitabındaki "Merhamet ve Lütufla İlgili İsimler" başlığındaki esmalar teze konu edilmiştir. Burada önce Allah'ın isimleri tanıtılmış ardından ebeveynlerin bu esmanın yansımaları çocuğa nasıl anlatacağı hakkında bilgi verilmiştir. Konunun geçtiği ayetler tek tek ele alınarak tefsir kaynaklarından tarama yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, merhamet, Allah'ın sıfatları, eğitim, çocuk eğitimi

ABSTRACT

CHILD EDUCATION IN THE CONTEXT OF GOD'S ATTRIBUTES THAT EXPRESS MERCY IN THE QURAN

Suata Tekin, Sedanur

Master's Thesis Commantary Scientific

Advisor: Doç. Dr. Ahmet Özdemir

August 2023, vii + 105 pages

This thesis aims to use the names of Allah mentioned in the Noble Qur'an and containing mercy in children's education. Allah has recognized him by his names in the Qur'an and has explained to his servants by his names many characteristics that man is unaware of. He also gave pieces of his own qualifications to people. Parents are sometimes inadequate and helpless at the point of telling Allah while raising their children. At this point, the names of Allah will help and guide. Knowing that each name is a reflection on the tower will help parents with education. Because a work is best described with the owner of the work who wrote it. It will be with His names again to explain the reflection of the characteristics of the creator of the universe to children.

The thesis consists of two parts. In the first part, topics such as education, the importance of education, the elements of education, the importance of the family in education, religious education, the methods of the prophets in child education are discussed in general terms. Here, the verses related to the subject have been taken into consideration and exegesis has been used. The second part is the part where the subject containing the names of Allah is fully explained. Here Prof. Dr. The names in the title "Names Related to Mercy and Grace" in Emine Ögük's book "Beautiful Names that Introduce Allah" are the subject of the thesis. Here, the names of Allah are introduced first, and then information is given about how parents will explain the reflection of this essence to the child. The verses related to the subject have been scanned from tafsir sources by taking them one by one.

Keywords: Tafsir, mercy, God's attributes, education, child education

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ	1
1-ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	1
2-ARAŞTIRMANIN AMACI	2
3-ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE LİTERATÜRDEKİ YERİ	3
BÖLÜM 1: EĞİTİM VE DİN EĞİTİMİ	4
1.1. GENEL ANLAMDA EĞİTİM	4
1.2. EĞİTİMİN ÖNEMİ	7
1.3. EĞİTİMİN UNSURLARI	8
1.3.1. Öğrenci.....	8
1.3.2. Aile.....	9
1.3.2. Okul ve Çevre	10
1.4. DİN VE EĞİTİM	10
1.4.1. Çocukta Din Eğitimi	10
1.4.2. Erken Yaştaki Çocukta Din Eğitimi (0-6 yaş)	12
1.4.3. Temyiz Çağındaki Çocukta Din Eğitimi	14
1.5. PEYGAMBERLERİN ÇOCUK EĞİTİMİ.....	15
1.5.1 Hz. Lokman'ın Çocuk Eğitim Yöntemi.....	15
1.5.2 Hz. Muhammed'in Çocuk Eğitim Yöntemi.....	18
BÖLÜM 2: ALLAH'IN MERHAMET İFADE EDEN İSİMLERİNİN ÇOCUK EĞİTİMİ İLE İLİŞKİSİ.....	22
2.1. ESMAÜ'L HÜSNÂ.....	23
2.1.1. Rahmân ve Rahîm.....	27
2.1.2. Vedûd.....	32
2.1.3. Kuddûs.....	35

2.1.4. Mü'min	39
2.1.5. Tevvâb	42
2.1.6. Şekûr	46
2.1.7 Ber.....	49
2.1.8. Kerîm	54
2.1.9 Raûf.....	56
2.1.10. Afûv	59
2.1.11. Gafûr	61
2.1.12. Velî.....	63
2.1.13. Latîf.....	65
2.1.14. Karîb	68
2.1.15. Hâdî.....	70
2.1.16. Hafî	72
2.1.17. Nasîr.....	74
2.1.18. Vehhâb	77
2.1.19. Rezzâk.....	79
2.1.20. Mukîl.....	80
2.1.21. Fettâh	83
2.1.22. Mucîb	84
2.1.23. Vekîl.....	86
2.1.24. Halîm	88
2.1.25. Cebbâr.....	91
2.1.26. Hasîb	92
2.1.27. Müsteân.....	94
2.1.27. Mültehad	95
2.1.28. Şefî.....	96
2.1.29. Kâşif.....	96
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	100

KISALTMALAR

age.	Adı Geçen Eser
agm.	Adı geçen makale
Bkz.	Bakınız.
Bs.	Baskı
C.	Cilt
Çev.	Çevirmen
DİB.	Diyanet İşleri Başkanlığı
Drl.	Derleyen
Ed.	Editör
Hız.	Hazreti
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
Ö.	Ölüm
r.a.	Radıyallahu anh
S.	Sayfa
TDV.	Türkiye diyanet Vakfı
TÜRKDAV.	Türkiye Kalkınma ve Dayanışma Vakfı
V.	Vefat
Vd.	Ve diğerler

GİRİŞ

1-ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Kur'an'ı Kerim her konuda olduğu gibi eğitim noktasında da oldukça önemli bir yere sahiptir. Eğitimin kelime manasına bakıldığı zaman 'terbiye etmek' anlamı bulunmaktadır. Kur'an da insanları terbiye eden bir konuma sahiptir. Nitekim 'Rab' kelimesinin kelime manasına bakıldığı zaman, yine terbiye veren, ahlak kazandıran anlamları bulunmaktadır. Bu konunun seçilmesindeki temel etken de buradan gelmektedir. Kur'an ve Eğitim konuları çok kez çalışılmış olmasına rağmen Kur'an'ın sahibi olan Rab, Sıfatları ve Eğitim konusu çalışılmamıştır.

Araştırmanın temel konusu Gazali'nin *'İnsan gerçek saadete ancak ilahi ahlak ile ahlaklanmak sureti ile ulaşabilir. Allah'ın isimleri O'nun sıfatlarıdır. O sıfatlar O'ndan başkasına ait olamaz. Fakat kul o sıfatlara uygun bir ahlaka bürünebilir.'* ifadesinden hareketle belirlenmiştir. Çocuklara verilecek olan Allah'ın ahlakı, onların ilerleyen yaşamlarında daha erdemli bir hayat yaşamalarına vesile olacaktır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde eğitim konusu ele alınmıştır. Ailenin eğitim konusundaki önemi, eğitimin en önemli parçalarından birisidir. Bu da ilgili bölümde yer almıştır. Hz. Lokman ve Hz. Muhammed'in eğitim metotlarına yer verilmiş, ayetler ile delillendirilmiştir. İkinci bölümde Allah'ın bütün isim ve sıfatları ele alınmamış yalnızca Prof. Dr. Emine Ögük'ün kitabındaki merhamet sıfatları ele alınmıştır. Allah'ın merhameti ve onun eğitimde nasıl rol oynayacağı hususu üzerinde durulmuştur. Allah'ın (Rahmân ve Rahîm) merhameti kuşatan isimleri ile başlanmış, bu isimler incelenmiş ve eğitimde nasıl kullanılacağı konu edilmiştir. Araştırmadaki temel amaç Allah'ın merhamet sıfatlarının, çocukların dünya hayatında daha erdemli yaşayıp ahiret hayatına yatırım yapmasıdır. Araştırmaya konu olan isimler, eğitimciler, öğretmenler ve ebeveynler tarafından kullanılıp, hem Allah'ın merhameti hakkında bilgi verip hem de daha kaliteli bir yaşama adım atmalarında yardımcı olabilir.

Araştırmanın önemi, Allah'ın sıfatlarının çocuk yetiştirme noktasında yardımcı olmasıdır. Gerek eğitimler gerekse ebeveynler çocuklarına dini eğitim verme noktasında sıkıntı yaşayabilmektedir. Bu sıkıntının bertaraf edilmesi adına bu araştırma oldukça

önemli olacaktır. Yetişkin insanlarda olduğu gibi, çocuklarda da bilindik olana karşı yakınlık bulunmaktadır. Allah'ın tanınması, çocuklar ile Allah arasında sıkı bir bağ kurulmasına vesile olacaktır. Allah'ın sıfatları, İslam'ın temel inançlarından biri olan 'tevhid' inancını anlatmak ve öğretmek için önemli bir konuma sahiptir. Allah'ın İsimleri, bu inancın temel taşlarını oluşturan, Allah'ın niteliklerini ve güzelliklerini tanıtmada yardımcı olacaktır. Yine bu sıfatlar sayesinde çocuklara ahlaki değerler öğretilabilir ve ahlaki gelişimlerine katkıda bulunulabilir. Örneğin, Allah'ın Rahman (Çok Merhametli) ismi, çocuklara merhametli olmanın önemini öğretebilir. Allah'ın Adil (Adaletli) ismi, adil olmanın ve diğerlerine hak ettikleri şekilde davranmanın önemini vurgulayabilir.

Allah'ın İsimleri, çocukların Allah'a daha yakın hissetmelerine yardımcı olacaktır. Bu sıfatlar, çocukların Allah'ı daha doğru bir şekilde tanımalarına ve O'na olan bağlarını güçlendirmelerine katkı sağlayabilecektir. Çocukların Allah'ın İsimlerini öğrenmeleri, İslam'ı ve dini inançları daha iyi anlamalarına, ahlaki değerlerini geliştirmelerine ve Allah'a daha yakın hissetmelerine yardımcı olacaktır. Bu nedenle, Allah'ın sıfatları çocuk eğitiminde önemli bir yere sahiptir.

2-ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın temel amacı; çocukların Allah ile olan bağlarını kuvvetlendirmektir. Bu bağ kurarken, Kur'an'ı baz almak ve Allah'ın kendisini nasıl tanıttıyorsa öyle anlatmak son derece önemli olacaktır. Bu çalışma eğitim sisteminde oluşan "Çocuklara Allah Nasıl Anlatılmalıdır?" sorusuna cevap vermeyi hedeflemiştir. Hem ebeveynler hem de eğitimciler, çocuklara Allah'ı doğru bir şekilde anlatma konusunda zorluklar yaşayabilirler ve bu konuda yeterli kaynağa sahip olmayabilirler. Bu nedenle, bu çalışmanın temel kaynağı, Allah'ın kendisini en detaylı ve açık bir şekilde tanıttığı Kuran'ı Kerim'dir. Kuran'ı Kerim, Allah'ın sıfatlarını, niteliklerini ve mesajlarını içeren en önemli kaynaktır. Bu çalışma, Kuran'da geçen sıfatları ve bilgileri çocukların anlayabileceği bir dilde ve çocukların seviyelerine uygun bir şekilde aktarmayı amaçlar.

Sonuç olarak, bu çalışma, çocukların Allah'a olan bağlarını güçlendirmek ve onlara doğru bir şekilde Allah'ı tanıtmak için Kuran-ı Kerim'i referans alarak, ebeveynlere ve

eğitimcilere rehberlik etmeyi hedeflemektedir. Bu çalışma, çocukların dini ve manevi gelişimlerine katkıda bulunmak için önemli bir kaynak olabilir.

3-ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE LİTERATÜRDEKİ YERİ

Araştırmanın yöntemi nitel araştırma olduğundan, araştırma konusu ile ilgili kaynaklar taranmıştır. Dergi, makale, sempozyum, yayınlanmış tezler ve ansiklopedilerden yararlanılmıştır. Bütün veriler toplandıktan sonra incelenmiş ve gerekli notlar alınmıştır. Araştırma çok kapsamlı olduğu için, yalnızca tefsir kaynaklarından değil aynı zamanda din eğitimi kaynaklarından da faydalanılmıştır. Araştırmada klasik tefsir kaynakları ile beraber güncel tefsir kaynaklarına da başvurulmuştur.

Allah'ın sıfatları birçok kaynaktan okunmuş, okunan bu kaynaklar arasında karşılaştırma yapılarak çocuk eğitimine entegre edilmiştir. Gazzali'nin "*Esmâü'l Hüсна Şerhi*" adlı eseri, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin "*El-camiu li esmaillahi'l-hüсна*" adlı eseri Fatma Bayram'ın "*99 Esma Sonsuz Mana*" isimli eseri, araştırma esnasında büyük katkı sağlamıştır. Emine Ögük'ün "*Allah'ı Tanıtan Güzel İsimler*" adlı eseri de araştırmamızın bölümlerini oluştururken önemli bir kaynak olmuştur.

Güncel eserler araştırmamıza yardımcı olurken klasik tefsir kaynakları da bir hayli önemli bir yere sahiptir. İbn Kesir'in, "*Tefsîrû'l Kur'âni'l-Azîm*" eseri, Fahreddin er-Râzi'nin, "*Mefâtihu'l-gayb*" eseri, Zemahşerî'nin, "*Keşşaf*" eseri, Mevdûdî'nin "*Tefhîmü'l-Kur'ân*" eseri, Muhammed Abduh'un, "*Tefsiru'l Menar*" eseri ve Diyanet yayınlarının "*Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*" eseri gibi birçok tefsir kaynağı da araştırmamıza kaynak teşkil etmiştir.

BÖLÜM 1: EĞİTİM VE DİN EĞİTİMİ

1.1. GENEL ANLAMDA EĞİTİM

Eğitim sözcüğünün Latince karşılığı “education”dur. Education, Latince de yükselmek, yücelmek anlamına gelen “Educere” kelimesinden türetilmiştir. Education’un Eski Türkçe karşılığı olan “terbiye” kavramı; beslemek, büyütmek ve yetiştirmek anlamlarına gelir. Ancak günümüzde “terbiye” karşılığında kullanılan “eğitim” teriminde, yükselmek ve yücelmek anlamları değil, eğmek ve bükme anlamları saklıdır.¹

İnsanın yeryüzüne intikalinden günümüze kadar eğitim kelimesi sürekli olarak sorulmuş ve herkes tarafından farklı bir üslup ve tanım ile cevaplandırılmıştır. Bunun en büyük sebebi ise her bir meslek grubunun etnik grubunun ve bireylerin kendi perspektifinden bakarak bir tanım üretmesidir. Esasen eğitim yaratılıştan itibaren süregelen bir etkinliktir.² Fakat herkes tarafından kanıksanmış olarak “bireyde bilgi edinme, yaşayarak istendik tavırların farklılıkların oluşum sürecidir.”³ Bu tanımda yer aldığı üzere ‘yaşantı yolu’ ifadesi bize eğitimin bir anda değil zaman içerisinde gerçekleşeceğini söylemektedir. Zira insan tabiatı da bu denli hızlı bir öğrenmeye pek müsait değildir.⁴ İnsan kendi yeteneklerini keşfetme ve geliştirme notasında mahir değildir. Bunları geliştirmek ve hayata uygulayabilme noktasında bir eğitime ihtiyaç duymaktadır. Çünkü kabiliyetler öğrenim ile gelişmektedir.⁵

Eğitim, pek çok bilim ile etkileşim içerisinde. Bunun en büyük sebebi ise her alanını içinde barındırmasından kaynaklanmaktadır. Toplumun temellerini ilgilendirdiği ve toplumsal bir kurum olduğu⁶ için sosyoloji, bireyi ilgilendirdiği için psikoloji, ekonomik bir değer taşıdığı için ekonomi, tarih boyunca tarihi verileri araştırdığı için tarih bilimi ile birebir ilgidir.

¹ Mehmet Bayraktar, *İslam Felsefesine Giriş*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s. 173-174.

² Yaşar Barut, “Eğitim Psikolojisinin Tanımı ve İşlevleri”, *Eğitim Psikolojisi*, Zühal Cafoğlu ve Mehmet Aksüt (Ed.), Grafiker Yayıncılık, Ankara 2008, 21.

³ Duygu Anıl, Hacettepe “Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Ürüne Dayalı Program değerlendirme yaklaşımı”, *Hacettepe Üniversite Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.69.

⁴ Bayraktar Bayraklı, *İslam ve Eğitim*, Düşün Yayıncılık, Ekim 2015, 106.

⁵ A.g.e., 106.

⁶ Barut, a.g.e., 22.

Öğrenme ilk olarak çocukluk döneminde başlar ve ömür boyu devam eder. Öğrenme ile ilgili ilk amaç bireyin sosyal ve bireysel hayatındaki olumlu değişmeyi sağlamaktır. Bu süreç bir anda meydana gelen bir durum değil aksine peyderpey olan bir durumdur. Bunun en büyük sebeplerinden biri ise çocuğun yaş grubunun etkili olmasıdır. Nitekim öğrenme vücuttaki fiziksel değişiklik ile doğru orantılıdır. Her bir çocuk büyüdükçe algıları değişir. İlk olarak somut şeyleri algılayabilirken zamanla soyut kavramları algılamaya başlayabilir. Bu da öğrenmeyi yavaşlatan ve hazmeden bir durumdur. Bireye algılayamayacağı bir bilgi yüklemesi yapmak onu olumsuz etkilemekle beraber hayata dair duyacağı kaygıları artıracaktır. Ayrıca kendini anlama konusunda eksik hissedip zaten anlayamıyorum düşüncesi ile öğrenmeden korkacak ve bu konuda isteksiz davranacaktır. O yüzden bu süreçte çocukların yaş grubuna ve algılarına göre bir eğitim süreci oluşturmak önemlidir.

Öğrenme iki çeşittir. Birincisi kendiliğinden öğrenme diğeri ise destekli öğrenmedir. Kendiliğinden öğrenmeye çocukların tıptı tıptı yürümesi⁷ en güzel örnektir. Çünkü yürüme eylemini ebeveynler çocuklarına öğretmez veyahut örnek olamazlar. Çocuklar bunu içgüdüsel olarak yapmaktadır. Yine çocukların annelerinin vermiş olduğu oyuncağı, ekmeği yahut herhangi bir cismi tutması da kendiliğinden öğrenmeye bir diğer örnektir. Çocuk beyni Allah'ın vermiş olduğu kendiliğinden meydana gelen reflekslere oldukça açıktır. Bu da bizlere Allah'ın hikmetlerinden birisini göstermektedir.

Diğer öğrenme çeşidi ise destekli öğrenmedir. Burada eğitimin ve eğiticinin önemi ortaya çıkmaktadır. Çocuklar İslam fıtratı üzerine doğan⁸ tertemiz bireylerdir. Adeta boş bir sayfa⁹ gibi kendiliğinden öğrenmenin desteklenmesi ile yazılmaya başlanacak geleceğe bir fidan bırakılacaktır. Bir çocuğun yetiştirilmesinde anne baba kadar sosyal çevrenin, eğitimcinin, okulun, arkadaşların da etkisi oldukça büyüktür. Zira anne babanın olmadığı bir yerde sosyal çevre devreye girmekte ve ebeveynlerin vermek isteği hayat

⁷ Barut, a.g.e. S. 22.

⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi 'u'l-müsnedü's-şâhîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh şallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, nşr. Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Neşriyat Yayınları, Konya, 1989, "Cenazeler", bl. 92, hn. 139; Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as el- Ezdî es-Sicistânî, *Sünen-ü Ebu Dâvûd*, nşr. Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar, Şamil Yayınları, İstanbul, 1988, "Sünnet", bl. 17, hn. 4714; Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Câmi 'u's-şâhîh*, çev. Abdullah Parlıyan, Konya Kitapçılık Yayınları, Konya, 2004, "Kader Bölümleri", bl. 5, hn. 2138.

⁹ Mustafa Cihan, "John Locke ve Eğitim", *Atatürk Üniversitesi, K.Karabekir Eğitim Fakültesi*, 2006, s.173.

mesajına ters bir mesaj veriliyor ise çocuğun kafasında birtakım sorular oluşmaya başlayacak, ‘ama arkadaşımın annesi, babası...’ ile başlayan cümleler meydana gelecektir. O yüzden gerek sosyal çevrenin gerekse eğitim alacağı okul ve öğretmenin ailenin vereceği hayat mesajı ile doğru orantıda olması son derece önemlidir. Yine çocuklar ebeveynlerinden gördüğü her şeyi bir kayıt cihazı misali kaydedecek ve uygun olan veya olmayan herhangi bir durumda bu bilgiyi dışarı vuracaktır. İşte tam bu noktada bireyler çocuk yetiştirirken öncelikle kendi yetkinliklerine bakmaları ve bu konuda hassas davranmaları gerekmektedir. Aile bireylerinin yapmış oldukları eylemler, kulanmış olduğu cümleler çocuklarda bir ayna misali dışa yansıyacaktır. Nitekim çevremizde gördüğümüz birçok çocukta bunun örnekleri mevcuttur. Namaz kılan babasını taklit eden erkek çocukları, başörtüsünü erken yaşta takan kız çocukları gibi... Çocukluk çağında dini konulara ilginin yüksek olmasına rağmen bu ilginin sağlıklı bir yönlendirme olmaksızın zamanla azalacağı, öğrenme ilgisinin yok olacağı ve dahi inkâr edici bir tutuma kadar gideceği¹⁰ kaynaklarda yer almaktadır. Bu da gösteriyor ki eğitim kısa süreli değil aksine ömür boyu devam etmesi gereken bir süreçtir. Bir çocuğun ihtiyacı olan eğitim yer, zaman, mekân, yaş değişebilirliği ile birlikte her koşulda devam etmek zorundadır. Aksi halde çocuk dini yaşantısına ve yaratılışına ters hareket edecektir. Günümüzde de bu konuyu örneklerini çokça görmekteyiz. Ebeveynlerin göstermediği ilgiyi dışarıdan alan çocuk yanlış yollara gitmekte, cevabını bulamadığı sorulara dışardan kaynak aramaktadır.

Yanlış edinilen her bilgi geleceğe atılan yanlış bir imza olarak kalacaktır. Her yaş döneminin kendine ait sorunları, hassas yönleri¹¹ olmakla beraber bu sorunların temel kaynakları çocukluk döneminde meydana gelmektedir. Bu kavramın net bir tanımı yoktur. Çünkü çocukluk üst sınırı olmayan bir çağdır.¹² Kimileri bu dönemde yaşından olgun birer birey gibi davranabiliyorken; kimisi oyun çağını henüz tamamlayamamış birer çocuk olarak kalmaktadır. Bunun sebebi gelişimin evrelerini iyi tamamlamamış olmasıdır.

¹⁰ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991, 26.

¹¹ Selçuk, a.g.e., 26.

¹² Selçuk, a.g.e., 27.

1.2. EĞİTİMİN ÖNEMİ

Eğitim, kişinin kendini geliştirmesi, gerçekleştirmesi ve hayatta kalabilmesi için temel ihtiyaçlardan bir tanesidir. Birey toplumda var olabilmesi ve kendini gerçekleştirmesi iyi bir eğitim ile mümkün olmaktadır. Zira eğitim kişiye kendini ifade edebilme yeteneğini kazandıran önemli bir etkidir. Eğitimin yalnızca fenni değil dini bir yönü de bulunmaktadır. Dini bir eğitim kişiyi Allah’a yakınlaştıran ve iyi bir kul olma yolunda sağlam adımların ilk sürecidir. Mâverdî (ö.450/1058)¹³ eğitim ve edebi bir tutmuş ve eğitimin önemini de edebe bağlamıştır. Konu ile alakalı bir sözü şu şekildedir: “Edep (eğitim) bir direktir. Allah (c.c) onunla akıl sahiplerini güçlü kılar, şereften uzak olanları onunla asil yapar.”¹⁴ Başka bir sözü ise şu şekildedir: “Kişinin eğitime, tecrübeler ve zorluklar yaşayarak elde edeceği birikime ihtiyacı vardır.”¹⁵ Diyerek eğitimin önemini güzel bir şekilde vurgulamıştır. Bu birikim insanı hayata hazırlayan en önemli etkenlerdendir. Öğrenilen her bilgi insanın insani ilişkilerini, topluma bakışını değiştirmektedir. Bununla kalmayıp olaylar üzerinde problem çözme, karar verme, eyleme geçme gibi harekette sağlamaktadır. Toplumda oluşan bir problemin çözümünün ilk basamağının eğitim olduğu bilinmektedir. Eğitim bir basamak olmakla beraber eğitiminde kendi içerisinde pek çok basamağı bulunmaktadır. Bu basamakların ilki temel eğitim olan okul öncesi basamağını kapsar. Burada verilen sağlıklı bir eğitim ilerleyen eğitim basamaklarında da verimli bir öğrenim hayatı geçirilmesinin önemli bir etkeni olacaktır.

Fârâbî (ö.339/950)¹⁶ eğitim üzerinde çokça duran ve bu konunun önemli olduğunu vurgulayan bir diğer isimdir. Literatürde Muallimi sanî¹⁷ olarak bilinir. İnsanın hayatında onu bir adım öteye taşıyacak ve onu farklılaştıracak şey eğitimidir. Fârâbî ise tek gayesi erdemli toplumu inşa etmektedir.¹⁸ Bu toplumu inşa etmenin yegane yolunun da eğitimden geçtiğini savunmaktadır. Fârâbî’ye göre insanın mutlu olması ve mükemmelliğe ulaşması

¹³Cengiz Kallek, “Maverdi”, *İslam Ansiklopedisi*, C.28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, 180.

¹⁴Mâverdî, *Edebü’l-Dünyâ ve’l-Dîn*, Halid Zavalı (çev.), Tahlil Yayınları, Kasım 2021, 382.

¹⁵Mâverdî, a.g.e., S.383.

¹⁶Mahmut Kaya “Farabi”, *İslam Ansiklopedisi*, C.12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, 162.

¹⁷Kaya, “Farabi”, 162.

¹⁸Salih Toprak, “Farabi’nin Eğitim Anlayışı”, *Genc Mütefekkirler Dergisi* C.1, S. 2, Aralık 2020, 136-149

ancak eğitim ile mümkün olabilmektedir.¹⁹ Fârâbî, İslam filozoflarından biridir ve eğitimin insan hayatı üzerindeki önemini vurgulamıştır. Ona göre, insanlar sadece doğal olarak sahip oldukları yeteneklerle sınırlı değildir; aksine, doğru bir eğitimle daha fazlasını başarabilir.

Sonuç olarak eğitim; insanın hayatında mutluluğa ulaşması, merakını gidermesi, kendini keşfetmesi açısından son derece önemlidir. Kişinin bilgi ve beceri kazanmasının en büyük kaynağının eğitim olduğu bilinmelidir.

1.3. EĞİTİMİN UNSURLARI

Eğitim, içinde bulundurduğu içeriklerle hayatın bir parçası olma özelliğine sahiptir. Bu süreçte karşılıklı kurulan iletişimler sonucunda eğitim başarılı bir şekilde tamamlanır. Eğitimin kendi içinde barındırdığı bazı unsurları vardır. Bu unsurlar eğitimin olmazsa olmaz parçalarını oluşturmaktadır. Başarılı ve sağlıklı bir eğitim hayatı için bu unsurların her biri hayati önem taşımaktadır.

1.3.1. Öğrenci

Eğitim sürecinin ana karakteri öğrencidir. Öğrencinin eğitimi ilk olarak anne ve babanın birbirini seçmesi ile başlamaktadır.²⁰ Ardından anne rahminde devam etmektedir. *“Sizi Rahîmlerde dilediği gibi şekillendiren O’dur. Mutlak güç ve hikmet sahibi olan Allah’tan başka ilâh yoktur.”*²¹ Ayeti de buna örnektir. İslam, eğitimi çok geniş yerlere taşımıştır. Ana rahminde Allah, Musavvir esması ile kullarını sûretlendirirken fitratlarını da orada belirlemektedir.²² Buradan hareketle Allah’ın her bir insanı farklı yarattığı düşünülerek çocukların kendilerine has özellikleri göz ardı edilmemelidir. Yetişkinler ve eğitimciler sınıf içerisinde bulunan öğrencilerin birey olduğunu unutmadan onlar ile iletişim kurma yolunu seçmelidir.²³ Öğrencilerin yetiştikleri çevre, daha önce eğitim gördükleri okul, ailelerinin sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik farklılıkları çocukların gelişimlerine yansıyacaktır. Bundan dolayı her öğrenciden aynı performansı, başarıyı beklemek doğru olmayacaktır. Nitekim her birinin kendisine has özellikleri

¹⁹Toprak, a.g.m., S.142.

²⁰ Bayraktar Bayraklı, *İslam ve Eğitim*, Düşün Yayıncılık, Ekim 2015, 130.

²¹ Al-i İmran, 3/6.

²² Karaman vd, a.g.e., C.1 S.486.

²³ Meltem Akın Kösterelioğlu, “Sınıf Yönetiminin Temelleri”, *Sınıf Yönetimi*, Türkan Argon ve Sezgin Nartgün (Ed.), Maya Akademi Yayınları, Ankara 2014, 16.

yetenekleri bulunmaktadır. Bu yetenekleri doğrultusunda onları yönlendirmek isabetli olacaktır. Yetişkinler ve eğitimcilere düşen en önemli vazife bu yeteneklerini ortaya çıkartmak olduğu kadar zayıf yönlerini de geliştirmeleri noktasında bir tutum sergilemelerini sağlamaktır. Bu hususlara dikkat edildiği takdirde her bir öğrenci adaletli ve fırsat eşitliğine sahip bir eğitim görmüş olacaktır.

1.3.2. Aile

İslam dini Aile müessesine bir hayli önem vermektedir. Aile eğitimin en önemli parçalarından bir tanesidir. Anne ve baba olmak, eğitime ilk adımı atmak demektir. Çocuk eğitime ilk olarak ailesinde başlamaktadır. Sevgiyi, saygıyı, itaat etmeyi, merhameti, acımayı, öfkeyi, nefreti iyi ve kötü ne duygu varsa bunların her birinin temeli ailede atılmaktadır.²⁴ Bir insanı insan yapan her şey ailenin çocuğa verdiklerinden oluşmaktadır. *“Doğrulttuğum duvar ise o şehirdeki iki yetim çocuğa aitti. Altında da o çocuklara ait gömülü bir hazine bulunuyordu. Babaları da salih/iyi bir kişiydi.”*²⁵ Ayetindeki babalarının iyi bir kimse olması ifadesi çocuklarının da iyi bir kimse olacağı manasını vermektedir. Bir kimsenin iyi olması onun neslinin, soyunun, hatta etrafında olan kimselerin de iyi olmasına vesile olur.²⁶ Bu nedenle ebeveynlerinin halleri çocukların eğitime göstereceği alakayı da ortaya koyacaktır. *“Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...”*²⁷ ayeti birçok başlıkta kullanıldığı gibi eğitimde de yer almıştır. Gazzali bu ayeti eğitim çerçevesinde yorumlamış ve çocuğu sadece bu dünya ateşinden değil ahiret ateşinden de korumanın öneminden bahsetmiştir. Aynı zamanda ona verilecek güzel terbiyenin, ahlaki faziletlerin, kötü çevreden muhafaza etmenin önemli olduğunu dile getirerek kötü olan haller ile ömrünü geçirmemesi gerektiği noktasına temas etmiştir.²⁸ Çocuklara okula gitmeden önce ailelerin vermesi gereken birçok kural bulunmaktadır. Sofra adabı, konuşma adabı bunların başında gelmektedir.²⁹ Bütün bunlar da eğitim hayatında yardımcı olacak unsur olarak çocuğun karşısına çıkacaktır.

²⁴ Bayraklı, a.g.e., S.135.

²⁵ Kehf, 18/82.

²⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, Kur'an'ın Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri, Bilmen Yayınevi, İstanbul, C.4, S. 1985.

²⁷ Tahrim, 66/6.

²⁸ İmam Gazzali, *İhya-i Ulum-id-din*, Ali Arslan (çev.), Arslan Yayınları, 1981, C.3, S.72.

²⁹ Gazzali, a.g.e., C.3, S.72.

1.3.2. Okul ve Çevre

Eğitimin temel unsurların bir tanesi de okul ortamı ve çevresidir. İslam dini okul kavramına büyük önem vermektedir. Nitekim Mekke’de Darü’l-Erkam ile beraber bir eğitim süreci başlamıştır. Bu medresede Nübüvvetin 6. Yılına kadar büyük eğitimler verilmiştir.³⁰ Ardından Medine dönemi başlamış ve suffe ile bu eğitim devam etmiştir. Hz. Peygamber (sav.) mescid inşa edilirken eğitim görececek öğrencileri düşünerek burayı mescidin bir parçası haline getirmelerini istemiştir. İslamda eğitim ilk olarak Allah’ın adı ile başlar. “*Yaratan rabbinin adıyla oku!*”³¹ ayeti ilme başlamanın ilk şartını ortaya koymuştur. Önce aileler ile ardından okulda başlayan eğitimde de bu konuya dikkat edilmelidir. Aile ahlaki eğitimi verirken, okul bilgi yüklemesi yapmaktadır. Burada öğretmenin inancı çok önemli olmayacaktır. Zira Bedir savaşı sonrası Müslüman çocuklara eğitim vermesi için müşrik köleler görevlendirilmiştir.³² Buradan anlaşılan husus ise ilmi verecek kişinin dininin önemli olmadığı konusudur. Okul ortamı çocuğa ailesinden başka bir sosyalleşme ortamı sunmaktadır. Kendi akranları ile vakit geçirme, bilgi alışverişi yapma imkanı sunmaktadır. İnsan, hayatı boyunca iletişim kurmaya muhtaçtır. Bu sosyal ortamı ilk kazanacağı ortam okul olacaktır. Okul ortamı çocukları olumlu yönde etkileyeceği gibi olumsuz yönde de etkileyebilecektir. Bu noktada öğretmenler ve ailelerin iş birliği içerisinde olup iyi takip ve analiz yapmaları gerekmektedir.

1.4. DİN VE EĞİTİM

1.4.1. Çocukta Din Eğitimi

Din eğitimi, birçok kültür ve toplumda önemli bir yere sahip olan eğitim türlerinden birisidir. Bütün dinlerin kendilerine ait dini öğretileri bulunmaktadır. Kur’an’ın inişi ile birlikte İslam dininde bir eğitim süreci başlamıştır.³³ Hz. Peygamberin insanlara Kur’an öğretilerini anlatması, hayatlarına uygulamalarını tavsiye etmesi din eğitiminin oluşum aşamalarının başında gelmektedir. İslam dini, eğitimi her zaman

³⁰ Muhammed Emin Yıldırım, *Nebevi Eğitim Modeli Darü’l-Erkam*, 13, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, 45.

³¹ Alak, 96/1.

³² Bayraklı, a.g.e., S.136.

³³ Mustafa Köylü ve Nurullah Altaş, (Ed.) *Din Eğitimi*, Ensar Yayınları, İstanbul 2017, 23.

büyük önem vererek ayetlerle de bunu desteklemiştir. “De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu!” Doğrusu ancak akıl iz’an sahipleri bunu anlar.”³⁴ Ayeti, insanların eğitime yönelmeleri noktasında yol gösterici olmuştur. Kur’an-ı Kerîm’de ilim kökünden türeyen kelimelerin yaklaşık 750 yerde geçtiği görülmektedir.³⁵ Buradan anlaşılabacağı üzere gerek dini ilim, gerekse din dışı eğitim İslam dininde büyük önem arz etmektedir. Allah, Kur’an içerisinde Peygamberlerinin dualarını kullara sunarak onlara nasıl dua etmesi gerektiğini öğretirken “*Rabbim ilmimi artır*”³⁶ şeklindeki dua ile yakarmalarını emretmiştir. Burada yine İslam’ın ilme verdiği önem görülmektedir. Din eğitimi genellikle camilerde, Kur’an kurslarında ve diğer dini eğitim kurumlarında sunulmaktadır. Fakat esasen din eğitimi ilk olarak insanın doğuştan itibaren hayatının merkezinde olan bir eğitimidir. Çocuğun doğumu ile kulağına okunan ezanda onun hangi düzen üzerinde yetiştirileceğinin sinyallerini vermektedir. Sonrasın ise insanın doğuştan getirdiği fitratındaki inanma dürtüsü ile açığa çıkar ve geliştirilerek din eğitiminin temelleri oluşturulur.³⁷

Din eğitimi, insanların inanç, ibadet ve ahlaki değerleri öğrenmeleri, geliştirmeleri ve uygulamaları için tasarlanmış bir eğitim türüdür. Bu ahlaki değerleri, Kur’an temelli öğrenmek son derece önemlidir. Nitekim İslam dinine göre ilmin ana kaynağı vahiydir.³⁸ Kur’an’da “*Allah, Adem’e bütün isimleri öğretti...*”³⁹ ayetinde görüldüğü üzere ilmin ana kaynağı Allah’tır. Esasında gerek eşya gerek madde ile ilgili tüm bilgiler onlara isim verilmesine dayanmaktadır.⁴⁰ Dolayısı ile isim öğretilmesi aynı zamanda ilmin ve bilginin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. İnsanı diğer yaratılardan ayırt eden en önemli özellik akıl ve düşünebilme yeteneğidir. Kul bu sayede Allah’ı anlar ve idrak eder. Fakat sadece akla sahip olmak yeterli değildir aynı zamanda aklı doğru yönlendirmek ve onu istenilen şekilde kullanmak gerekmektedir. Din eğitimi, akıl ve aklın doğru kullanım alanlarını belirleyerek insanlara Allah’ı bulma ve ilim öğrenme noktasında yardımcı

³⁴ Zümer, 39/9.

³⁵ Hayreddin Karaman ve diğerleri, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 3, DİB Yayınları, Ankara 2007, C.4, S.601.

³⁶ Taha, 20/114.

³⁷ Şükrü Keyifli, Eğitim ve Din Eğitimi, (2013). *Eğitim ve Din Eğitimi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 118.

³⁸ Altaş, a.g.e., S.24.

³⁹ Bakara, 2/31.

⁴⁰ Ebu’l Al’a Mevdûdî, *Tefhimu’l Kur’an*, Muhammed Han Kayani vd (çev), İnsan Yayınları, İstanbul 1991, C.1, S.62.

olmaktadır. Kur'an ve akıl kavramları bir bütün olarak ele alınmalı ve ardından ortaya çıkartacağı muazzam fayda görülmelidir.⁴¹

Din eğitimi, bir çocuğu dünya şartlarına hazırlamak, ahlaki eğitim vermek, güzel hasletler kazandırmak adına önemli bir eğitimidir.⁴² Hz. Muhammed bir babanın evladına vereceği en iyi hasletin terbiye⁴³ olduğunu söyleyerek çocuk terbiyesinin önemini vurgulamıştır. Çocuk eğitimi ilk olarak ailede başlar. Çocuk, ailesinin ahlakı ile ahlaklanır, sonrasında orada gördüğü öğretileri ayna misali dışarı yansıtır. Çocuğu yetiştirmek anne babanın birincil görevidir. Ona verecekleri terbiye sadece teorik bilgilerden değil aynı zamanda pratiğe dökülmüş bilgilerden de oluşmalıdır.⁴⁴ Çocuk, ailenin tutum ve davranışlarına bakarak teoride öğrendiği bilgilerin sağlamasını yapacaktır. Başka bir ifade ile çocuklarda oluşacak değer algısı anne babasına göre şekillenecektir.⁴⁵ “*Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.*”⁴⁶ Ayeti müminlere kendilerini ve ailelerini dini değerler üzere yaşatmayı emretmektedir. Hz. Muhammed’in ve ailesinin örnek alınması bu noktada önemli bir rehberlik olacaktır. Aile, toplumun en küçük yapı taşı olma özelliğine sahiptir. Aynı zamanda aile huzur bulmak⁴⁷ ve nesli devam ettirmek için önemli bir müessesedir.⁴⁸ Ailenin tek görevi çocuklarını doyurmak değildir. Aynı zamanda manevi boşlukları doldurması da gerekmektedir.⁴⁹ Çocukların terbiyesinin oturması için ailede alınan din eğitimi ve doğru okul seçimi önem arz etmektedir. Ardından çocukları, geleceğe dini iyi idrak etmiş, Kur'an ve sünnet çerçevesinde hareket eden bireyler olarak adım atacaklardır.

1.4.2. Erken Yaştaki Çocukta Din Eğitimi (0-6 yaş)

Erken yaşta din eğitimi oldukça önemli bir konudur. Çocuklara erken dönemde verilen her bilgi kalıcı olmaktadır. Nitekim bu yaşlarda verilen değerler, çocukları

⁴¹ Bayraktar Bayraklı, Din Eğitiminde Akıl Yeri, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2000, s.46.

⁴² Mustafa Köylü ve Cemil Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, 2, Nobel Yayınları, Ankara 2020, 114.

⁴³ Buhârî, a.g.e., "Vasiyet", bl. 9, hn. 14.

⁴⁴ Köylü, a.g.e. S. 115.

⁴⁵ A.g.e., s.115.

⁴⁶ Tahrir, 66/6.

⁴⁷ Rum, 30/21.

⁴⁸ Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *İslam Ansiklopedisi*, C.9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, 196.

⁴⁹ Karaman, a.g.e., C.5, S.409.

derinden etkileyen kazanımlar sağlayacaktır.⁵⁰ Bu nedenle verilen din eğitimi de kalıcı olacak ve ilerleyen yaşlarda daha sağlam temeller üzerine bir din eğitimi inşa edecektir. Zira halk arasında bilinen “Ağaç yaş iken eğilir.” Atasözünde de bu hususun önemi bildirilmektedir. İslam alimleri de çocukluk dönemine oldukça önem vermiştir. Gazzâlî, (ö. 505/1111) “Çocukların dinî bilgiye karşı öğrenme güdüsü oldukça güçlüdür ve bu güdü doğru yönlendirilirse çok hızlı bir şekilde öğrenme sağlanabilir.”⁵¹ Diyerek çocukların doğru yönlendirilmesindeki önemi vurgulamıştır. Çocukların öğrenme isteği doğal bir güdüdür ve dinî bilgiye karşı ilgileri de bu güdünün bir yansıması olarak kendini gösterir. Çocuklar 0-3 yaş dönemlerinde henüz Allah’ı ve kendini tanımaktadır. Yalnızca ailelerinin konuşmalarından, hareketlerinden sezinlenmelerin başladığı bir döneme girmiş olurlar. Eğer aile içerisinde Allah’ın adı anılıyor ve bu hareketlere de yansıyor ise, muhtemelen çocuk Allah’a, iman noktasında, ailesinde Allah’ın adı geçmeyen bir çocuktan daha yatkın olacaktır.⁵² Çocuk, kelimelerini söylemeye başlayıp kendini ifade etmeye başladığı zaman sorgulamaya da başlayacak, önce kendisinin nereden geldiğini merak edecektir.⁵³ Burada ebeveynler telaşa kapılmadan çocuklarına en doğru cevabı vermek için gayret etmelidir. Zira burada Allah’ı merak etme dönemi başlamış demektir. Çocuk önce kendisini anlayacak ve bilecek, geldiği mucizevi yolculuktan Allah’ı bulacaktır.⁵⁴ Allah’ı anlama döneminde önemli olan bir husus ortaya çıkmaktadır. Ebeveynler kendilerinden başka ve daha güçlü bir otoriteyi, yani Allah’ı çocukların karşısına bir disiplin olarak çıkartarak korku unsuru olarak göstermektedir. Fakat disiplin kurma anne ve babanın vazifesidir.⁵⁵ Burada korku unsuru olarak Allah öne sürülür ise çocukların ilerleyen yaşlarında Allah ile aralarındaki bağ olumsuz olarak etkilenecektir.⁵⁶ Çocuklar sorgulama dönemlerine girdiklerinde etraflarındaki görünen ve görünmeyen varlıkları merak etmeye başlayacaklardır. Yapılan her hareketin manasını anlamlandırmaya çalışmak bu yaşların en önemli özelliğidir.⁵⁷ Bu dönemde ebeveynlerinin hareketlerini izleyecek ve onların namaz hareketlerinin manalarını

⁵⁰ Mehmet Nas, Çocukluk dönemi gelişimi ve din eğitimi. *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and*, C.2, S.2, (Ocak 2019), S.290.

⁵¹ Gazzali, İhya, C.3, S.75.

⁵² Köylü, a.g.e., S.59.

⁵³ Ayşegül Akakuş Akgün, *Esmâi hüsnâ ile çocuk terbiyesi*, 8, Nesil Yayınları, İstanbul 2021, 36.

⁵⁴ a.g.e., s.37.

⁵⁵ Köylü, a.g.e., S.59.

⁵⁶ Semin Güler Oğutan, *Çocukluğun Altın Çağı*, 1, TDV Yayınları, Ankara 2020, 12.

⁵⁷ Nas, a.g.m. S.291.

soracaktır. Bu sorulara verilen her bir doğru cevap çocuğun din eğitime daha ılımlı yaklaşmasına sebep olacaktır. Yine bu yaşlarda çocuklara dini konuları içinde barındıran hikaye, masal ve kıssalar anlatılmalı; Hz. Muhammed ve arkadaşlarının hayatı örnek olarak verilmelidir.⁵⁸

Din eğitimi sürecini sağlıklı geçiren çocuklar ilerleyen yaşlarda Allah inancı, Allah korkusu, merhamet, hoşgörü gibi vasıflara sahip olan çocuklar olacaklardır. Zira İslam dini güzel ahlak dinidir. Bu terbiyeyi alan çocuklar da ahlaki olarak yetişmiş çocuklar olacaklardır. Yine erken dönemde dini eğitim alan çocuklar, daha küçük yaşlarda temel inanç ve değerlerin bilincine vararak hayatlarını bu doğrultuda şekillendirmeye başlayacaklardır. Kendilerine oluşturacakları manevi kimlik sayesinde toplumda Hz. Muhammed'in ahlakı ile ahlaklanmış, güvenilir, sevgi dolu bireyler olacaklardır. Bu nedenle erken yaşta din eğitimi son derece elzemdır. Ebeveynler bu eğitimde geç kalmamalı gerekirse bir destek alarak bu süreci iyi yönetmeleri gerekmektedir.

1.4.3. Temyiz Çağındaki Çocukta Din Eğitimi

Temyiz, bir kimsenin detaylı olmasa dahi iyi ve kötü kavramlarını birbirinden ayırt edebilme yetisine verilen isimdir. Bu kimselere ise mümeyyiz adı verilmektedir.⁵⁹ Bu kavram Kur'an'da dört yerde geçmektedir. Temiz olanı pisten ayırt etme anlamında kullanılır.⁶⁰ Temyiz çağındaki mümeyyiz çocuklar da iyi ile kötüyü birbirinden ayırt etme yeteneğine sahip olan, soyut işlemleri idrak edebilecek meziyette olan çocuklardır. Bu dönem çalkantılı bir dönem olma özelliğine sahiptir. Erken dönemde verilen dini eğitimlerin nihai sonuçları bu dönemde alınacaktır. Çocuklar bu yaşlarda arayış içerisinde olurlar. Allah'ı ve onun yarattıklarını sorgulamaya başlarlar. Fakat bu dönemde karşılaşılabilecek olası bir problem bulunmaktadır. Erken dönemde veya temyiz çağında anlatılan dinin, gündelik hayatta bir karşılık bulmaması, ailelerin yaşantılarındaki din ile anlatılan din arasında birebir uyum bulunmaması sorgulamalarının derecesini artıracaktır.⁶¹ Nitekim aileleri ve sosyal çevrelerindeki insanlar, dine dair söylemlerini hayatlarına geçirmeyerek çocukların sorgulamasını tetikleyecektir. Bu sebeple bu yaş

⁵⁸ Mehmet Emin Ay, "Çocuklara Allah İnancının Öğretiminde Temel İlkeler" *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, C.6 S.12, 2021, Ss.9-25.

⁵⁹ *Dini Kavramlar Sözlüğü*, "Temyiz", DİB Yayınları, Ankara 2006, 650.

⁶⁰ Enfal, 8/37.

⁶¹ Köylü, a.g.e., s.67.

gruplarında olan çocuklara dini eğitim verecek kişilerin iyi birer rol model olması gerekmektedir. Aynı şekilde Kur'an'ın öğretilerinin bizzat Kur'an'ın kendisinden öğretilmesi, Peygamberlerin hayatlarının örnek olarak gösterilmesi, doğru kitaplar tavsiye edilmesi bu noktada önemli olacaktır. Kur'an içerisinde yer alan kıssalar bu dönem çocuklarında Allah tasavvurunun gelişmesinde etkili olacaktır.⁶² Bu kıssalar önemli mesajları içerisinde barındırmaktadır. Çocuk bu kıssalar ile örneğin Hz. Nuh'un, Hz. Yusuf'un mücadelesini öğrenecektir. Aynı zamanda Allah'ın gücünü ve kudretini idrak etmiş olacaktır. Anlatılan ile kendisi arasında bir bağ kuracak ve din eğitiminde hızlı bir sonuç elde edecektir. 7-11 yaş arasındaki çocuklar kâinatın oluşumu bitkiler, dünya üzerindeki düzen hakkında merak etme sürecine girerler.⁶³ Bu süreç çocuğun Allah'ı tanıma isteği açısından önemli bir fırsattır.⁶⁴ Kıssalar ve Kur'an'ın kendisinden öğrenilen bütün bilgiler onlara Allah'ı tanıma adına iyi bir fırsat sunmuş olacaktır.

1.5.PEYGAMBERLERİN ÇOCUK EĞİTİMİ

Kur'an insanlığa verilmiş en büyük hediyelerden bir tanesidir. Asırlar boyu çağın getirdiği problemlere cevap vermiş ve hâlâ vermeye devam etmektedir. Kur'an içerisinde yer alan eğitim metotlarını Yüce Allah, peygamberleri vasıtasıyla insanlığa öğretmiştir. Peygamberlerin hayatlarından bir kesit gibi anlatılan kıssalarda ebeveynler için birçok mesaj bulunmaktadır. Bu kıssaların öyküleme metodu ile birçok insan hakikati bulmuş, birçok ebeveyn ise anne babalık serüveninde önemli düsturlar edinmiştir. Zira Kur'an'ın içerisinde yer alan hiçbir kelam boş değil, hiçbir kelime öylesine söylenmiş değildir. Her bir ayet kullanın keşfetmesi beklenen bir hazine gibidir.

1.5.1 Hz. Lokman'ın Çocuk Eğitim Yöntemi

Hız. Lokman Kur'an'da adı geçen Velî yahut peygamber olduğu konusunda bir malumatın bulunmadığı bir kimsedir. Mukâtil b. Süleyman, (ö. 150/767) tefsirinde Hız. Lokman'ın peygamber olmadığını belirtse de⁶⁵ alimlerden bazıları onun peygamber olduğuna işaret etmiştir. Hız. Lokman'ın adında bulunan surede onun oğlu ile olan

⁶² Köylü, a.g.e., s.69.

⁶³ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, 3, Boğaziçi yayınları, İstanbul 2012, 187.

⁶⁴ Köylü, a.g.e., s.69.

⁶⁵ Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, Beyrut 2003, C.3, S.20.

diyalogu tüm eğitimciler tarafından dikkat çekmiş ebeveynlik noktasında eğitimcilere ışık tutmuştur. Bu öğütler surenin 12-19'uncu ayetlerini kapsamaktadır. Ayet sayısı az olmasına rağmen içerisinde çok fazla hikmet barındırmaktadır.⁶⁶ *“Andolsun ki vaktiyle Lokman’a şu hikmeti vermiştik: Allah’a şükret, O’na şükreden kendi iyiliği için şükretmiş olur; nankörlük eden de bilmelidir ki Allah’ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, O her türlü övgüye lâyıktır.”*⁶⁷ Ayette geçen hikmet kavramı alimlerin üzerinde çok durduğu bir konudur. Hz. Lokman’ı diğer kişilerden ayıran ve Kur’an’a konu ettiren kısmı da onda bulunan hikmettir. Hikmet, Allah tarafından kuluna verilen eşsiz bir zeka, basiretinin açık olması,engin bilgi manasındadır.⁶⁸ Bu kelime Kur’an’da 19 defa geçmektedir ve farklı manalara gelmektedir. Bu da Kur’an’ın kendine has icaz özelliklerinden birisidir. *“O, dilediğine hikmeti verir ve kime hikmet verilirse o kimse birçok hayra nâil olmuş demektir. Bunu ise ancak derin kavrayış sahibi olanlar düşünüp anlarlar.”*⁶⁹ Ayetinden anlaşılacağı üzere kendisine hikmet verilen Lokman (as.), hayırlı bir insandır. Kur’an hikmet ifadesini, insanları yetiştiren, ıslah etmeye çalışan, peygamberlikte bulunan kimseler için kullanmıştır.⁷⁰ Hikmet sahibi kimselerin çocuk eğitim metotları da oldukça dikkat çekici olacaktır.

1.5.1.1 Sevgi Temelli eğitim

Hz. Lokman’ın çocuk eğitiminde kullandığı metotlardan en belirgin olanı, sevgi ile yaklaşması olacaktır. Çocuklar ailelerinin göz nurudur.⁷¹ Göz nuru olan bu evlatlar için ebeveynler sevgi dilini öncelemelidirler. Nitekim Hz. Lokman *Sevgili oğlum, oğulcuğum* şeklinde hitap ederek pedagojik olarak güzel bir noktaya temas etmiştir. Çocuklar söylenen sözden daha ziyade, nasıl söylendiğine ve hangi ses tonunun kullanıldığına dikkat etmektedir. Bu nedenle kullanılan sevgi cümleleri onlarda olumlu bir etki oluşturacak ve ifadenin tesirini artıracaktır. Bu üslup Kur’an’da *“Babası, Yavrucuğum” dedi, “Rüyayı sakın kardeşlerine anlatma, sonra sana tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır”*⁷² Ayetinde de Hz. Yakup’un Hz. Yusuf’a seslenmesi ile

⁶⁶ Mehmet Sürmeli, *Kur’an ve Sünnete göre Çocuk Eğitimi*, 1, Asalet Yayınevi, İstanbul 2021, s.172.

⁶⁷ Lokman, 31/12.

⁶⁸ Mevdûdî, a.g.e., C.4, S.327.

⁶⁹ Bakara, 2/269.

⁷⁰ Karaman vd, a.g.e., C.1, S.423.

⁷¹ Furkan, 25/74.

⁷² Yusuf, 12/5.

karşımıza çıkmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere çocuklara sevgi dilini kullanmak bir peygamber geleneğidir. Çocuklar ailelerinin yansımasıdır. Ailede kullanılan bu nazik dil onların hayatlarında da uygulayacakları bir üslup olacaktır. Bu da çocuğun kibar ve nazik olması açısından oldukça önemlidir. Hz. Yakup ve Hz. Lokman müminlere çocuk eğitiminde sevgi dilini kullanma noktasında öncülük etmiştir. Müminlere düşen bu ahlaki devam ettirmek, çocuklarda kullanılan üslupta cömert bir şekilde sevgi dilini ortaya koymaktır.

1.5.1.2 Dini Öğüt Temelli Eğitim

Hz. Lokman çocuğuna öğüt verirken ilk olarak tevhitten başlamıştır.⁷³ Nitekim bu konuda Hz. Muhammed, “İlk söz olarak çocuklarınıza güzel bir şekilde *Lâ ilâhe illâllah* demeyi öğretiniz!”⁷⁴ şeklindeki tavsiyesi ile tevhit konusundaki hassasiyeti dile getirmiştir. Yine ibadetler noktasında Hz. Lokman, henüz yaşı değil, istediği zaman kılar veyahut psikolojik olarak zorlamak istemiyorum gibi ifadelerden kaçınarak “*Yavrucuğum, namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir.*”⁷⁵ Diyerek doğrudan bir şekilde namaz konusundaki hassasiyeti dile getirmiştir. Namaz, insanı kötülüklerden alıkoyacak⁷⁶ bu şekilde insan, emir bi’l-ma’rûf nehiy ani’l-münker olma yolunda ilerleyecektir. Hz. Lokman sadece ibadet noktasında değil insani ilişkiler konusunda da oldukça güzel mesaj vererek insanlığa çocuk yetiştirme ahlakı üzerinde düşünmelerini sağlamıştır. “*Gurura kapılarak insanlara burun kıvrırma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutma ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez.*”⁷⁷ Ayetinde geçen *sa’r* ifadesi bir hastalıktır ve develerde bulunur. Kibir, kendini beğenme manasına gelmektedir.⁷⁸ İnsanları hor görme onları aşağılama gibi fiillerin Allah katında hoş karşılanmayacağının bir delilidir.⁷⁹ Hz. Lokman sosyal sınıf farklılıklarının insanı üstün yapmayacağını, kibir gibi Allah’ın hoşuna gitmeyen hasletlerden uzak durulması gerektiğini oğluna sevgi dilini kullanarak izah etmiştir. Ebeveynlerin burada alması gereken büyük mesajlar

⁷³ Lokman, 31/13.

⁷⁴ Beyhaki, Şuabu’l-ıman, 6, 398.

⁷⁵ Lokman, 31/17.

⁷⁶ Ankebut, 29/45.

⁷⁷ Lokman, 31/18.

⁷⁸ Elmalılı, a.g.e., C.6, S.491.

⁷⁹ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, Fadıl Ayğan (çev.), Ensar Yayınları, İstanbul 2018, C.11, S.273.

bulunmaktadır. Hz. Lokman'ın çocuğuna vermiş olduğu öğütlerin önemli olması kadar bu nasihatlerin Kur'an'da geçiyor olması önemlidir. Yüce Allah Hz. Lokman ve oğlu üzerinden mümin anne babalara bir ders vermektedir.

1.5.2 Hz. Muhammed'in Çocuk Eğitim Yöntemi

Çocuk Allah'ın kullarına vermiş olduğu birer emanettir. Fakat Allah'ın kullarına vermiş olduğu şeylerin her biri kullar için birer imtihan aracıdır.⁸⁰ Anne babaların çocukların üzerinde, çocukların da anne babaları üzerinde sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumlulukların başında ebeveynlerin çocuklarına sevgi göstermesi gelmektedir. Nitekim Hz. Muhammed (sav.) “Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.”⁸¹ Şeklinde söylediği Hâdîsi ile küçüklerle karşı şefkat ve sevgi temelli bir yaklaşımı önermiştir. Kur'an, Hz. Muhammed (sav.) hakkında birçok bilgi sunmaktadır. O'nun en güzel örnek olduğu,⁸² ahlakının övüldüğü,⁸³ öğüt verdiği⁸⁴ Kur'an tarafından bildirilmiştir. Bu güzel örnek insanlığa çocuk yetiştirme ahlakı hakkında da birçok bilgi verecektir. Hz. Muhammed'in (sav.) bazı eğitim metotları bulunmaktadır bunlardan bazıları şu şekildedir;

1.5.2.1. Model olma

Hz. Muhammed'in (sav.) eğitim metotları arasında önemli yere sahip olanlardan biri “model olma”dır. Örneklik teşkil etme yöntemi, eğitimin olmazsa olmazlarından bir tanesidir. Modellerin en güzeli olan Hz. Muhammed (sav.) çocukların eğitiminde örnek olmanın önemini birçok kez vurgulamıştır. Zira çocuklar bir yaşından itibaren dünya üzerindeki her olayı izleyerek ve taklit yolu ile öğrenirler. Hz. Peygamber'in (sav.) hayatı, güzel davranışları, model olma yoluyla yaşayarak/göstererek pratiğe dökerek öğretmeye yönelik bir örnektir.⁸⁵ Namazı dosdoğru kılın⁸⁶ ayeti nazil olduğu zaman yanında bulunanlara namazın nasıl kılınacağını bizzat uygulamalı olarak göstermiş ve onlara rol

⁸⁰ Enfal, 8/28.

⁸¹ Tirmizî, a.g.e., "İyilikler", bl. 15, hn. 1919.

⁸² Ahzab, 33/21.

⁸³ Kalem, 68/4.

⁸⁴ En'am, 6/70.

⁸⁵ Ramazan Gürel, “Hz. Peygamber'in (S.A.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, (2015), 7-29.

⁸⁶ Bakara, 2/110.

model olmuştur.⁸⁷ Abdest alırken nasıl alınacağını,⁸⁸ kurbanın nasıl kesileceğini, derilerinin nasıl yüzüleceğini⁸⁹ Hz. Muhammed (sav.) bizzat kendisi uygulayarak öğretmiştir. Aynı metodun çocuklarda kullanılması oldukça önemlidir. Çocuklar ailelerinden gördükleri hal hareket ve tavır ile hayata atılıp, onların kendileri için çizdiği yoldan yürüyeceklerdir. Tıpkı bir ayna misali her çocuk ailesini yansıtacaktır. Bu nedenle Hz. Peygamberin eğitim metodu örnek alınmalı verdiği tavsiyelere bizzat uyulmalıdır.

1.5.2.2 Sevgi ve Şefkat

Eğitimin en temel unsurların bir tanesi sevgidir. Çocuğa sevgi ile yaklaşmak ona anlatılacak olan şeyi kavramasına, öğrenmek için çaba göstermesine sebep olacaktır. Bu nedenle Hz. Muhammed (sav.) her zaman insanlara karşı sevgi ve şefkat ile yaklaşmıştır. O'nun hayatında insanlık tarihi için birçok öğüt bulunmaktadır. *"İçinizden Allah'ın lutfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklik vardır."*⁹⁰ Ayeti bu durumu bildirmektedir. Alimlerden bazıları ayette geçen ifadelerden dolayı Hz. Muhammed'i örnek almanın farz olduğunu dile getirmişlerdir.⁹¹ Bu durumda onun çocuklara yaklaşım biçimini de örnek almak son derece önemli bir husustur.

Hz. Muhammed'in (sav.) eğitim metotları arasında öfke, kızgınlık, nefret yoktu. Her daim sevecen bir yaklaşım ile çocuklara hitap eder onların gönlünü alırdı.⁹² Hz. Peygamber'e göre çocuklara öfke ile davranılması doğru olmamakla beraber etkili bir sonuç da doğurmayacaktır. Söylenen sözün tesiri için sevginin öncelenmesi gerekmektedir. Hz. Muhammed (sav.), çocukların hatalarını anlayışla karşılamış, öfke duymamış ve onlara fırsat vermiştir.⁹³ Sahabeden Enes b. Mâlik (ra), ailesi tarafından Hz. Peygamber'e hizmet etmesi için verilmişti. Enes (ra) on yıl süreyle Allah Rasulü (sav.) ile birlikte kaldığını, bu süre içinde kendisi bir defa dahi "Bunu niçin böyle yaptın veya

⁸⁷ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, el-Câmi'u's-şâhih, çev. Ahmed Davudoğlu, Sönmez Neşriyat Yayınları, İstanbul, tsz., "Namaz", bl. 9, hn. 22.

⁸⁸ Ebu Davud, Taharet, bl. 51

⁸⁹ İbn. Mace, Zabâih, bl. 6.

⁹⁰ Ahzab, 33/21.

⁹¹ Karaman vd, a.g.e., C.4, S. 370.

⁹² Yusuf Ziya Keskin, Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri, Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi, 22 Nisan 2007 Şanlıurfa, 217.

⁹³ Seracettin Yıldız, Kur'an Penceresinden Çocuk ve Çocuk Eğitimi, *Diyanet Dergi*, (Ekim 2020), 14.

yapmadın” şeklinde bir soruyla muhatap olmadığını zikreder.⁹⁴ Aynı sahabenin bu konudaki bir başka anısı şöyledir: “Rasûlullah bir gün beni bir iş için gönderdi. Ancak ben sokakta oynayan çocuklara katıldım. Belli bir süre geçtikten sonra Rasûlullah (Sav.) bulunduğumuz yere geldi ve bana ‘Enescik gönderdiğim yere gittin mi?’ diye sordu. Ben de ‘hemen gidiyorum Ey Allah’ın Rasulü’ cevabını verdim”⁹⁵ kızgınlık ile söylenen ifadeler çocukların korku duygusunu harekete geçirecektir. Özellikle oyun çağındaki çocukların oyun esnasında söylenenleri unutmaları oldukça normaldir. Eğer korku duygusu şiddetlenir ise ilerleyen yaşlarda travmalar meydana geleceği gibi yalan söyleme eğiliminde bulunan çocuklar da olacaktırlar. Bu sebeple uygun bir uyarı her zaman daha tesirli olacaktır.

Hiz. Muhammed (sav.) merhameti önceleyen bir peygamberdi. Zira islam tarihine bakıldığında zaman bu merhametin meyveleri ciddi bir şekilde görülmektedir. Ebû Hureyre (ra.) anlatıyor: “Rasûlullah, (torunu) Hasan bin Ali’yi öptü. O sırada yanında Akra bin Hâbis et-Temîmî oturmaktaydı. Akra şöyle dedi: ‘Benim on çocuğum var ama hiçbirini öpmüş değilim.’ Bunun üzerine Rasûlullah ona baktı ve ardından şöyle buyurdu: “Merhamet etmeyene merhamet edilmez!”⁹⁶ Bu ifadesiyle aslında çocuk eğitiminde merhametin başlı başına önemli bir rol olduğunu göstermiştir. Hiz. Muhammed, bir çocuğun kendisine yaklaşması durumunda, onunla ilgilenir ve sohbet ederdi. Gençlerin ve çocukların sorunlarını dinleyerek onların hayatlarına dokunmaya ve onlara yardımcı olmaya çalışırdı. Hatta hasta olarak yatan çocuklara hasta ziyaretinde bulunurdu.⁹⁷ Bu hususta ailelere düşen büyük bir vazife bulunmaktadır; çocukların birer birey olduğu kanıksanmalı, onlara da tıpkı büyüklere davranılan şekilde davranılmalıdır. Onları dinlemek ilerleyen zamanlarda oluşacak aksi durumların önünü kesecektir.

Hiz. Muhammed (sav.) sevgi ve şefkat temelli bir eğitimi de kızgınlığa mahal verilmemesi için çocukların kendi anlayacakları bir üslup ile onlara yaklaşmanın önemli olduğunu vurgulamıştır.⁹⁸ Bir gün genç sahabelerden Râfi b. Amr el-Ğıfârî, hurma ağaçlarına taş atarken yakalanıp Resûl-i Ekrem’in huzuruna çıkartıldı. Hiz. Muhammed

⁹⁴ Buhârî, a.g.e., "Vasiyet", bl. 26, hn. 30.

⁹⁵ Müslim, a.g.e., "Faziletler", bl. 13, hn. 2310.

⁹⁶ Buhârî, a.g.e., "Edep", bl. 18, hn. 26; Müslim, a.g.e., "Faziletler", bl. 15, hn. 2318.

⁹⁷ Buhârî, a.g.e., "Hasta Ziyareti", bl. 9, hn. 16.

⁹⁸ Buhârî, a.g.e., "İlim", bl. 50, hn. 67.

müşfik ve nazik bir sesle, “Yavrucuğum, niçin hurma ağaçlarına taş atıyorsun?” diye sordu. Râfi de ona “Düşürdüğüm hurmaları yiyorum.” dedi. Sevgi ve merhameti önceleyen Hz. Muhammed “Bundan sonra hurma ağaçlarına taş atma da, yere düşen hurmaları ye.” buyurdu. Sonra Şefkat elini Râfi’in başına koydu “Allah’ım! Bunun karnını doyur.” diye dua etti.⁹⁹ Çocuklara kullanılan ses tonu bile onların yapacağı eylemlerin sonucunu belirler. O sebeple daha nazik bir ses tonu ile onlara yaklaşmak Hz. Muhammed (sav.) ahlakını insanlara yerleştirecektir.

Hz. Muhammed’in çocuk eğitimi ile ilgili bir diğer önemli nokta, çocukların yeteneklerine ve ilgi alanlarına saygı duyması olmuştur. Çocukların özellikle temyiz çağına geldiklerinde, kendi kişiliklerinin ve özelliklerinin farkına varmaya başlarlar. Peygamberimiz, çocukların kişiliklerini ve yeteneklerini keşfetmeye çalışarak onların ilgi alanlarına yönelik sorumluluklar verirdi. Henüz 25 yaşında iken bir öğretmenlik yapması için Musab b. Umeyr’i seçmesi bunun en güzel örneklerindendir. Mus’ab bin Umeyr, Medinede İslam’ın yayılmasında, güzel ahlakta öncülük edilmesi adına önemli işler başarmıştır. Bu da Hz. Muhammed’in insanların yeteneklerini ve becerilerini iyi analiz ederek onları yönlendirmesi ile alakalıdır.¹⁰⁰ Bu noktada ebeveynlere düşen birçok vazife bulunmaktadır. Aileler çocuklarını keşfedip evlatlarının yetenekleri doğrultusunda bir sorumluluk vermelidir. Bu Hz. Muhammed’den (sav.) kalan bir mirastır.

⁹⁹ İbn Mâce, a.g.e., "Ticaretler", bl. 67, hn. 2299.

¹⁰⁰ Adem Apak, Hz. Peygamber’in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler. *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 19, Sayı. 1, (2010), 50.

BÖLÜM 2: ALLAH'IN MERHAMET İFADE EDEN İSİMLERİNİN ÇOCUK EĞİTİMİ İLE İLİŞKİSİ

İslam dininin temel öğretilerinden biri, Allah'ın sonsuz merhameti ve şefkati ile ilgilidir. Bu nedenle çocuklara Allah'ın merhamet yönlerinin öğretilmesi, onların İslami değerleri öğrenmeleri ve hayatlarında uygulamaları açısından son derece önemlidir. Allah'ın merhamet sıfatlarına ve bu sıfatların çocuklara nasıl öğretileceğine odaklanılmalıdır. Kur'an-ı Kerim'de sık sık geçen Allah'ın merhamet sıfatlarından biri Rahman, diğeri ise Rahim'dir. Rahmân, tüm yarattıklarına merhamet eden, Rahîm ise özellikle Müslümanlara merhamet eden anlamına gelir. Bunun yanı sıra, Alim, Halik, Kerîm, Gaffar, Veduud, Selam, Vahhab, Halîm, Latîf gibi isimler de Allah'ın merhamet sıfatları arasında yer alır. Çocuklara Allah'ın merhamet yönlerini öğretmek için, öncelikle Allah'ın yarattığı her şeyde merhametini ve şefkatini göstermesine dikkat çekilmelidir. Allah'ın yarattığı tüm canlılar, bitkiler ve hatta cansız varlıklar bile O'nun merhametinin birer göstergesidir. Örneğin, bir çiçeğin renkleri ve kokusu, Allah'ın yaratıcılığına ve merhametine işaret eder. Ayrıca, hayvanların insanlara hizmet etmesi de Allah'ın merhametinin bir yansımasıdır. Bu nedenle, çocuklara, doğaya, hayvanlara ve çevreye karşı saygılı olmayı öğretmek, Allah'ın merhamet sıfatlarına uygun bir davranıştır.

Allah'ın merhametli yönleri, çocukların anlayabileceği şekilde açıklanmalıdır. Allah'ın *"Allah'ın rahmeti her şeyi kuşatmıştır"*¹⁰¹ veya *"Allah, merhamet edenlerin en merhametlisidir"*¹⁰² gibi ayetleri örnek verilerek ya da günlük hayatta iyi ve merhametli tavırlar sergilemek suretiyle O'nun merhameti anlatılabilir. Örneğin, aileler, çevrelerindeki insanlara yardım ederek hayvanlara merhamet göstererek veya zor durumdaki insanlara yardım ederek Allah'ın merhametli yönlerini yansıtabilirler. Bu davranışlar, çocukların Allah'ın merhametli yönlerini daha iyi anlamalarına ve hayatlarında merhametli olmalarına yardımcı olabilir. Allah'ın merhametli yönleri, özellikle çocuklarla ilgili konularda da vurgulanabilir. Örneğin, Hz. Muhammed'in

¹⁰¹ Enam, 6/12

¹⁰² Tevbe, 9/117

"Cennet anaların ayakları altındadır."¹⁰³ Hâdîsi, çocukların annelerine karşı sevgi ve saygılarını arttırmalarına ve annelerinin de çocuklarına merhametli davranmalarına yardımcı olabilir.

Allah'ın merhametli yönleri, İslam dini açısından son derece önemlidir. “(Resulüm!) De ki: Bağışla ve acı rabbim! Sen merhametlilerin üstünüsün.”¹⁰⁴ Ayetinde Allah'ın merhamet edenlerin en merhametli olduğunu görmekteyiz. Allah kendi üzerinden kullarının nasıl olması gerektiğini bizlere öğretmektedir. Merhametli olan Allah merhamet sahibi olan kulları sever. *İnsanların yapması gereken , iman edip birbirlerine sabrı tavsiye edenlerden ve merhameti öğütleyenlerden olmaktır.*¹⁰⁵ Allah kullarından beklediği ve istediği davranışı her defasında ayetleri ile bizlere bildirmektedir. Sabır tavsiye etmek ve merhameti öğütlemek de Allah'ın kullarından birer beklentisidir. Bu beklentisinin bireyler üzerinde oluşması için çocukluk yaşlarından itibaren bu bilincin verilmesi gerekmektedir. Nitekim öğrenme çocuklukta başlar. Çocukların bu erken dönemde merhamet ile tanışması ise ilerleyen yaşlarda Allah'ın merhametli yönlerini yansıtarak hayatlarına yön vermelerini sağlar.

2.1. ESMAÜ'L HÜSNÂ

Esmâü'l Hüsna Allah'ın en güzel isimleri manasına gelmektedir. Bu manaya geldiği “Allah ki, kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur. En güzel isimler O'na aittir.”¹⁰⁶, “En güzel isimler Allah'ındır; bu güzel isimlerle O'na dua edin...”¹⁰⁷ ayetlerinde belirtilmiştir. Böylece en güzel isimlerin sahibinin bizzat Allah'ın kendisi olduğu bildirilmiş ve bu isimler ile dua edilmesi gerektiğini söylenmiştir. Allah'ın özelliklerini anlamak ve onunla daha yakın bir ilişki kurmak için bu isimler önemli bir yere sahiptir. Allah'ı tanıma, kainatı anlama noktasında da Esmâü'l Hüsna'nın büyük bir rolü bulunmaktadır. Her bir esma, Allah'ın farklı bir yönünü temsil etmektedir. Bu isimler, Allah'ın niteliklerini anlamak ve O'na daha yakın bir ilişki kurmak için önemli detaylar sağlamaktadır. İnsan Rabbinin özelliklerini ancak bu esmaları sayesinde sınırlı bir şekilde

¹⁰³ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, Süneni'n-Nesâî, çev. Abdullah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya, 2000, "Avcılık", bl. 6, hn. 3053.

¹⁰⁴ Mûminun, 23/118.

¹⁰⁵ Beled, 90/17.

¹⁰⁶ Taha, 20/8.

¹⁰⁷ Araf, 8/180.

idrak edebilir. Kur'an'da dua ve zikir ifadeleri çokça zikredilmektedir. Tasavvuf erbabı ise zikir halkalarında Allah'ın esmalarını zikretmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere Allah'ı en güzel anma ve zikretme yine onun esmaları ile olacaktır. Bu isimler Allah'ı anlama noktasında büyük derinlik kazandıracığı gibi ibadet etme noktasında da kula farklı bir samimiyet verecektir.

Esmâü'l Hüsna Yüce yaratıcının; eşsiz ve benzersiz¹⁰⁸, tek varlık¹⁰⁹, her şeye kadir¹¹⁰, hakimiyetin yegane sahibi¹¹¹ ve affedici¹¹² olduğunu insanların daha iyi anlamasına vesile olmaktadır. Kulun etki alanının sınırlı, Allah'ın etki alanının ise sonsuz olduğunu anlatan bir kavramdır. Esmâü'l Hüsna, Allah'ı anlamak için, yine Allah tarafından, vahiy yoluyla insan idrakine sunulmuş bir imkândır.¹¹³ İnsanlara Allah'ı anlama ve O'na yaklaşma imkânı sunan bir vahiy kaynağıdır. Allah, insanları yaratırken onlara kendi varlığını ve niteliklerini anlama¹¹⁴ yeteneği vermiştir. Allah kuluna, O'nu daha iyi tanıması için esmaları ile bir fırsat sunmuştur. Allah'ın tanınması için kulun ince ince düşünmesi, akıl yürütmesi gerekmektedir.

Allah'ın yarattığı hiçbir kimse ve varlık, Allah'ın sahip olduğu niteliklere sahip değildir. Allah'ın mükemmelliği karşısında kul, aciz ve eksiktir. Kur'an'da bulunan bu esmalar, O'nun yüceliğini, eşi ve benzeri olmadığını ve sonsuzluğunu ifade etmektedir. Bütün bu özel niteliklerin, güzelliklerin sadece Allah'a ait olduğunu bu isimler anlatmaktadır. İnsan aklının yetersiz olduğu yerler bulunmaktadır. Örneğin Allah'ın Rezzâk ismi ile Mukît esması arasında ince detaylar bulunmaktadır. Kul bunu idrak noktasında zorlanırken Allah'ın ne kadar mükemmel olduğunu kavrayacaktır. Bütün bu esmalar, Allah'ın mükemmelliklerinin benzersizliği ve eşsizliğini insanlara anlatmaktadır.

İnsan ile yaratıcısı arasında ontolojik bir fark bulunmaktadır. Bu fark O'nun anlaşılması noktasında insana bir hayli zor gelmekte ve idrake sığmayan bir yere

¹⁰⁸ Şura, 42/11.

¹⁰⁹ İhlas, 112/1.

¹¹⁰ Al-i İmran, 3/189.

¹¹¹ Maide, 5/120.

¹¹² Nisa, 4/99.

¹¹³ Mustafa İslamoğlu, "Esmâ-i Hüsnâ: Arştan Bilincin Arzına Uzanan El" *Kur'an'ı Hayat*, s.6, (Mayıs-Haziran 2013), 3.

¹¹⁴ Bakara, 2/242.

ulaşmaktadır. Bu kurulamayan ve anlaşılması zor olan bağ O'nun adını eylemlere dökerek aşılabilir. Eyleme dökmedeki en büyük adım onu tanımaktan geçmektedir. Zîra kişi tanıdığı şeyler için harekete geçer. Buradaki hareket ibadettir. Bir kimse Allah'ı tam manası ile tanır ise bu onun güzel isimleri ile olacaktır, işte o zaman ibadet noktasında da kendisini daha farklı bir yere koyacaktır. Yüce Allah Kur'an'ı Kerîm de "*Rabbini tesbih et*"¹¹⁵ buyurmaktadır. Kul hakiki manada Allah'ı tanır ise tesbih etmesi bir hayli kolay olacaktır. Çünkü insan tanıdığını sever, sevdiğini anar.

Farklı farklı açılardan bakılıp incelenen Esmâü'l Hüsna'nın eğitim açısından da oldukça büyük bir yeri vardır. Esmâü'l Hüsna, çocuklara Allah'ın güzel isimlerini ve niteliklerini öğretir. Bu isimler, Allah'ın merhameti, adaleti, sabrı, rahmeti ve diğer birçok özelliğini ifade eder. Çocuklar, bu isimleri öğrenerek Allah'ı daha iyi anlar ve O'nun büyüklüğünü kavrar. "*Şüphe yok ki Allah, insanlara hiçbir suretle zulmetmez, fakat insanlar, kendi kendilerine zulmederler.*"¹¹⁶ Ayeti açıklanarak Allah'ın adaleti ve kulun iradesi konuşulabilir. Allah kuşkusuz adalet sahibidir ve tüm yarattıklarına adil davranır. Ancak insan, kendi iradesi ve tercihleri ile zulüm eder. Eğer Günah icab eden bir durum ortaya çıkarsa orada Allah gereğini yapacaktır.¹¹⁷ Esasen Allah bu ayet ile suçun kaynağını açıklamıştır.¹¹⁸ İnsanlar, özgür iradeye sahip oldukları için doğru seçimler yapma ve yanlışlardan kaçınma sorumluluğuna sahiptirler. Zulüm, başkalarının haklarına saygı göstermemek, haksızlık yapmak, zarar vermek veya insanları istismar etmek gibi davranışları içerir. Bu tür eylemler, insanların kendi nefslerine veya başkalarına zulmetmesine neden olur.¹¹⁹ Allah, insanları yaratırken onlara akıl, vicdan ve özgür irade vermiştir. Bu özellikler insanlara doğru seçim yapma ve adaletli davranma yeteneği kazandıran bir niteliktedir. Ancak insanlar zaman zaman bazı akımların etkisi ile yanlış karar verebilmektedir. Bu noktada kişi Allah'ın isimlerini öğrenmeli ve Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmalıdır.¹²⁰ Gazzali'nin ifadesine göre insan hakiki mutluluğa yalnızca Allah'ın

¹¹⁵ Taha, 20/130.

¹¹⁶ Yunus, 10/44.

¹¹⁷ Taberi, a.g.e., C.5, S.424.

¹¹⁸ A.g.e., C.5, S.424.

¹¹⁹ Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Suat Yıldırım vd, Huzur Yayınları, Ankara 1989, C.12 S.390.

¹²⁰ Beyhaki Şuabü'l İman, bl., 55.

ahlakı ile ahlaklanarak ulaşacaktır. Evette Allah'ın sıfatları, Allah'ın kendisinden başkasına sıfat olamaz. Ancak kula tezahür edebilir. İyi hasletler kazandırabilir.

Esma'ül Hüsna, çocuklara değerleri öğretmek için bir araç olarak kullanılır. Her bir isim, Allah'ın bir değeri temsil etmesi açısından önemlidir. Örneğin, Rahmân ismi merhameti, Hakim ismi adaleti, Sabur ismi sabrı simgeler. Bu isimler üzerinden çocuklara doğru değerlerin anlatılması ve hayatlarına uygulamalarının teşvik edilmesi sağlanır.¹²¹ “Allah'tan bir lütuf ve nimettir. Allah alimdir, hakimdir.”¹²² “Allah Hakim'dir” ayetleri ise Allah'ın sonsuz bir bilgelige sahip olduğunu ifade eder. Allah, her şeyi en doğru ve en uygun şekilde planlar ve yönetir. Her eylemi ve hükümleri, mükemmel bir bilgelikle donatılmıştır. Allah'ın kararları ve hikmeti insan aklının kavrayamayacağı derinlikte ve mükemmelliktedir.

Esma'ül Hüsna, çocuklara ahlaki değerleri, doğru davranışları örnekleme yolu ile anlatmayı sağlayabilir. Her bir esma Allah'ın farklı bir niteliğini anlatmaktadır. Bu özellikler dikkate alınarak çocuklara ahlaki değerler örneklendirilerek anlatılabilir. Örneğin, Halîm ismiyle ilişkilendirilen hoşgörü ve sabır, çocuklara diğer insanlara karşı anlayışlı ve sabırlı olmayı öğretir. “Gerçek şu ki Allah, koyduğu düzenden sapmamaları için gökleri ve yeri tutmaktadır. Şayet sapacak olsalar artık O'ndan başka hiç kimse onları tutamaz. Şüphesiz O halîmdir, çok bağışlayıcıdır.”¹²³ ayetinde yer aldığı gibi Allah, Hâlim ve bağışlayıcıdır. Allah'ın Halîm sıfatı, sonsuz sabır ve yumuşaklığı ifade etmektedir. Allah'ın öfke veya hiddet gibi negatif duygulara kapılmadan sabırla ve merhametle davranmasını anlatmaktadır. Allah kullarına karşı merhametlidir ancak eğer ceza verecek olursa ona kimsenin gücü yetmeyecektir.¹²⁴ Fakat yine de ayetin devamında Halim esmasını kullanarak kullarına bir müjde vermektedir.¹²⁵ Bu Kur'an'da geçen Allah'ın merhametinin en güzel delillerindendir.

Sonuç olarak, Allah'ın her bir esması ele alınıp değerlendirildiği takdirde eğitim için büyük yaralar sağlayacağı anlaşılabacaktır. İlk olarak Rab olarak Allah kullarını eğitir.

¹²¹ İmam Gazzâlî, *Esmâ'ül Hüsna Şerhi*, Harun Tanır (çev.), Semerkant, İstanbul 2022, 49.

¹²² Hucurat, 49/8.

¹²³ Fatır, 35/41.

¹²⁴ Ebû Bekr Muhyiddîn Abdülkâdir b. Muhammed b. Yahyâ b. Mekrem el-Hüseynî et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, Mehmet Keskin (çev.) Milli Gazete, İstanbul 1995, C.7, S.30.

¹²⁵ Mevdudi, a.g.e., C.4, S.565.

Ardından O'nun sıfatları çocuklar özelinde olup tüm insanlığın Allah'ı tanıma noktasında yardımcı olacaktır. Bu esmalar tek tek incelendiğinde ve o isimler hakiki manada idrak edildiği takdirde insanın yaşantısında büyük değişiklikler meydana getirecektir. Örneğin, Allah'ın Vedûd ismi sevgiyi öğretecek, Hafi ismi ikram etmeyi öğretecektir. Böylece Allah'a ait olan sıfatlardan kul üzerine düşeni alacaktır. Bu sayede sosyal dayanışma içerisinde olup hayatına entegre ettiği isimler sayesinde daha sağlıklı ilişkiler kuracaktır. Bu isimleri anlayan ve yaşamına yansıtan bir insan, hayata daha farklı bir bakış açısı ile bakacaktır.

2.1.1. Rahmân ve Rahîm

Sözlükte herkese, her canlıya merhamet eden (Tanrı)¹²⁶ anlamına gelen Rahmân kelimesi Kur'an'ı Kerîmde de birçok ayette geçmektedir. *Ruhm* ve merhamet kökünden¹²⁷ türeyen Allah'ın Rahmân sıfatı bütün canlıları kapsayan eşsiz bir merhameti anlatmaktadır. Allah'a nispet edilen bu merhamet ifadesi 119 yerde fiil formunda geçerken 92 yerde ise rahmet şeklinde geçmektedir.¹²⁸ Kur'an'ı Kerîm'de Rahmân sıfatı Allah'tan başka hiçbir mahlukat için kullanılmamıştır¹²⁹, ki bu önemli bir husustur. Allah'ın Rahmân ismi Kur'an'da tam elli iki defa geçmektedir. Burada insanlığa verilmek istenen bir mesaj, derin bir mana bulunmaktadır. 52 defa geçmesi demek Allah'ın merhametinin büyüklüğüne şefkatinin genişliğine, kullarına karşı ince düşüncesinin varlık alemini kuşattığına, nimetlerinin bolluğuna işaret etmektedir. Dünya üzerinde hiçbir kulu arasında ayırım yapmadan bütün yarattıklarına lütuf sahibi olan demektir.¹³⁰ Zira bir kavram üzerinde çok duruluyor ise bu kavram önemli bir şeyi ifade ediyordur. Rahmân ismi Allah'ın sonsuz merhametini ve şefkatini yansıtmakta ve büyük nimetlere delalet etmektedir.¹³¹ Allah, yaratılmışlarının tümüne karşı geniş kapsamlı bir merhamete sahiptir. Bu isim, O'nun yaratılanlara sürekli olarak lütuflarını ve iyiliklerini sunmasını

¹²⁶ Dini Kavramlar Sözlüğü, "Rahman", 545.

¹²⁷ Bekir Topaloğlu, "Rahman", *İslam Ansiklopedisi*, C.34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, 415.

¹²⁸ Topaloğlu, "Rahman", C.34, 416.

¹²⁹ Fatma Bayram, *En Güzel İsimler 99 Esmâ Sonsuz Mana*, 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2022, 25-28.

¹³⁰ Ali Arpaslan, *Esmâü'l Hüsnâ Allah'ın Güzel İsimleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 13.

¹³¹ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, "*Envaru't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil*", Şadi Eren (çev.), Selsebil Yayınları, İstanbul 2011, S.198.

ifade eder. “O, kendi üzerine rahmeti yazmıştır.”¹³² Bu ayeti İbn Acibe el Hasenî yorumlarken Allah’ın bir şeyi kendisi için yazmasının ezelden beri belli olduğunu belirtmiştir.¹³³ Beyzâvî (ö. 685/1286) ve Taberî (ö. 1033/1624)¹³⁴ ‘rahmet etmeyi kendisi için gerekli kıldı’ manasını vermiştir.¹³⁵

Allah, yaratılmışların acı çektiği, zorluklarla karşılaştığı zamanlarda özel bir merhamet gösterir. O, her türlü zorlukta, kederde ve sıkıntıda ve ihtiyaç anında¹³⁶ kullarının yanında olan bir Rahmândır. O'nun bize acımasını, kusurları affetmesini ve yardım etmesini ifade eder. Aynı zamanda bu isim bir çağrıdır. İnsanların, Allah'ın sonsuz merhametine sığınmalarını ve O'nun rahmetinden nasiplerini almalarını hatırlatır. Bu ismi anmak, insanları Allah'a yaklaştırır, O'na dua etmeye teşvik eder ve O'nun merhametinden umutlarını kesmemelerini sağlar.

Kur'an'da geçen Rahmân Suresi, bu ismi özel bir şekilde vurgular ve Allah'ın yaratılanlara olan merhametini anlatır. Bu surede, Allah'ın yaratılıştan itibaren insanlara verdiği nimetler ve rahmetler anlatılır. “*Rahmân*¹³⁷” bu ayette geçen Allah’ın bir ismi olan Rahmân ifadesi, kulluk vazifesini yapsa da yapmasa da, itaat etse de etmese de Allah’ın kullarına, yani yarattıklarına karşı son derece merhametli olduğunu Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210), tefsirinde ifade etmektedir.¹³⁸ Bu sure Allah’ın heybetini, bu ayet ise Allah’ın merhametini anlatmaktadır.¹³⁹ Surenin ilk ayetinin Rahmân sıfatı olmasının elbette bir hikmeti bulunmaktadır. Allah’ın kullarına, kainata ve daha sonra da mahlukata olan merhameti bu ayette yer almaktadır. Rahmân sıfatı ile semadan yeryüzüne bir mesaj gönderilmektedir. Allah’ın tüm yarattıklarına karşı merhameti dile getirilmektedir.

¹³² En’am, 6/12.

¹³³ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî eş-Şâzelî, *Haseni Bahrül Medid fi Tefsiri'l Kur'an'ı'l Mecid*, Dilaver Selvi (çev.) Semerkant yayınları, İstanbul 2013, 96.

¹³⁴ Taberî, a.g.e., S.544.

¹³⁵ Kadı Beyzâvî, a.g.e., S.96.

¹³⁶ Gazzâlî, *En Güzel İsimler el- Maksadu'l- Esna fi Şerhi Esmailahi'l-Hüsna*, Asım Cüneyd Köksal (çev.) Ketebe Yayınları, İstanbul 2022, 71.

¹³⁷ Rahman, 55/1.

¹³⁸ Karaman vd, a.g.e., C.5, S.197.

¹³⁹ Fahrüddin er-Râzî *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l Gayb*, Suat Yıldırım (çev), Lütfullah Cebeci (çev), Sadık Kılıç (çev), Sadık Doğru (çev), C.20, Huzur Yayınları, İstanbul 2002, 61-63.

Bir başka ayeti örnek olarak göstermek gerekirse “*Mabudunuz tek ilâh olan Allah’tır; O’ndan başka ilâh yoktur, O Rahmândır, Rahîmdir.*”¹⁴⁰ ayetinde yine Rahmân ve Rahîm sıfatları ile karşılaşılmaktadır. Bu sıfatların bütün mahlukata ve yalnızca müminlere merhamet etme niteliği vardır.¹⁴¹ Bu sıfatlar Allah’ın her daim insana rahmeti ile muamele ettiğini, hak etsin veyahut hak etmesin Allah’ın kullarına karşı bütün iyilikleri sağanak bir yağmur gibi yağdırdığının bir delilidir.¹⁴² Allah hakiki bütün nimetlerin yegane sahibidir. Allah’tan başkası ya nimettir veyahut nimetlerin sunulduğu varlıklardır.¹⁴³ Kulun ekin zamanında toprak mahsullerini sulamak için ihtiyaç duyduğu suyu, yağmur damlaları şeklinde Rahmân olan Allah gönderir. Bu örnek kulun ihtiyaç duyduğu rahmete Allah ile kavuştuğunu göstermektedir. Bu ayette geçen ilgili sıfatlar, Allah’ın şefkatinin bolluğunu ve nimetlerinin çokluğunu göstermektedir. Bu bolluğu kullarına veren Rahmân elbette ibadete müstehak olandır. Nitekim bütün lütufların kök ve dallarının, en uç köşelerinin yaratıcısı odur.¹⁴⁴ Yüce Allah gündüzü çalışmak için¹⁴⁵ geceyi dinlenmek için¹⁴⁶ yaratarak kullarına bir şefkat göstermiştir. Bu da onun Rahmân isminin, kula en güzel şekilde ikramıdır. Yine aynı şekilde göklerde bir düzenek yaratarak kula fayda sağlamış¹⁴⁷, yeryüzünde de yarattığı nimetler¹⁴⁸ ile kullarına şefkat nazarı ile bakmıştır. “Cenab-ı Hak, yeryüzünde gidilecek yere ulaştıracak yolların bulunmasını yıldızlar sayesinde mümkün kılmış, üzümler ve diğer meyvelerin olgunlaşıp kemale ermesini güneşe ve aya bağlamış, ayrıca kuru toprağın canlandırılmasını, orada bulunup da yemeye, içmeye ve giyinmeye vesile olacak bitkilerin ortaya çıkmasını yağmur mekanizmasına emanet edip bırakmıştır.”¹⁴⁹ Bu manada bakıldığı zaman Allah kullarının tamamına karşı sayısız nimet verip bu nimetlere karşı şükür etmelerini¹⁵⁰ istemektedir.

¹⁴⁰ Bakara, 2/163.

¹⁴¹ Taberi, a.g.e., S.10.

¹⁴² Karaman vd, a.g.e., C.1 S.58.

¹⁴³ Kadı Beyzâvî, “*Envaru’t-Tenzil ve Esrarü’t-Te’vil*”, Şadi Eren (çev.), Selsebil Yayınları, İstanbul 2011, S.223

¹⁴⁴ Mahmut Ustaosmanoğlu, *Ruhu’l Furkan Tefsiri*, 14, Ahıska Yayınevi, İstanbul 2020, 159.

¹⁴⁵ Neml, 27/86.

¹⁴⁶ Yunus, 10/67.

¹⁴⁷ Zariyat, 51/47.

¹⁴⁸ Araf, 7/74.

¹⁴⁹ Maturdi, a.g.e., C.1, S.324.

¹⁵⁰ Bakara, 2/172.

Rahîm ismi esirgeyen bağışlayan¹⁵¹ manasına gelmektedir. Bu isim ile Rahmân ismi arasında farklılığın bulunduğu ortak bir karar ile kabul edilmiştir.¹⁵² Rahmân ismi tüm kainat ve mahlukat için kullanılan bir isimken, Rahîm ismi sadece müminleri kapsayan bir isim olma özelliğine sahiptir. Beyzâvî, tefsirinde Rahmân esmasının, Rahîm esmasından daha fazla bir rahmeti ifade ettiğini belirtmiştir. Kök bakımından aynı olan iki sözcükten hangisi daha fazla harf ile yazıldı ise onun ziyadesi daha fazladır demiştir.¹⁵³ Rahmân ismi, Allah'tan başka hiçbir şeye izafe edilememişken, Kur'an'ı Kerîmde Rahîm sıfatı has isim değil yer yer diğer varlıklara da izafe edilmiştir.¹⁵⁴ Rahîm ifadesi Kur'an'ı Kerîm de 114 yerde geçmektedir.¹⁵⁵ Bunlardan yalnızca üç tanesi müstakil bir şekilde geçerken¹⁵⁶, diğerleri Allah'ın Gafûr¹⁵⁷ ismi ile (ki bu şekilde geçen yetmiş bir ayet bulunmaktadır.) , Aziz ismi ile¹⁵⁸, Raûf ismi ile¹⁵⁹, Tevvab ismi ile¹⁶⁰ ve Rahmân ismi ile¹⁶¹ beraber zikredilmektedir. Bu isimlerin manalarına bakıldığı zaman Allah merhameti ile birlikte bağışlayıcı olduğunu ayetlerinde bildirmektedir.

Her sabah uyanınca çekilen besmelede Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile diye güne başlar, ardından yapılan her işte yine besmele ile devam ederiz. Bismillah her hayrın başıdır¹⁶² diyerek Allah'ın merhametine sığınarak hareket ederiz. “Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla” ifadesi, sıklıkla kullanılan bir dua başlangıcıdır ve Allah'ın merhametinin hatırlanmasını sağlamaktadır. Kul bir günaha kapıldığı zaman Allah'a sığınacak ve onun merhametine nail olmayı talep edecektir. O'nun kullarına karşı olan merhameti her daim umut ve güven vermektedir.

Rahmân ve Rahîm sıfatı çocuk eğitiminin önemli parçalarından bir tanesidir. Bu merhamet sıfatını çocuklara öğretmek son derece önemli ve değerlidir. Zira bir çocuğun

¹⁵¹Bekir Topaloğlu, “Esmâü'l Hüsnâ”, *İslam Ansiklopedisi*, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, 404.

¹⁵² Bekir Topaloğlu, “Rahman”, *İslam Ansiklopedisi*, C.34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, 415.

¹⁵³ Kadı Beyzâvî, a.g.e., S.25

¹⁵⁴ Tevbe, 9/128.

¹⁵⁵ Hatice Kübra Arpaguş, “Allah-İnsan İlişkisinde Rahmet ve Gazab”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.29, (Şubat 2005), 41-62

¹⁵⁶ Arpaguş, a.g.e., 50.

¹⁵⁷ Bakara, 2/143, 173, 182.

¹⁵⁸ Şuara, 29/159.

¹⁵⁹ Tevbe, 9/128.

¹⁶⁰ Bakara, 2/37.

¹⁶¹ Haşr, 59/22.

¹⁶² Bediüzzaman Said Nursi, *Sözler*, Söz Basım Yayın, İstanbul Temmuz 2011, S.27.

arkadaşına karşı olan merhamet duygusu veyahut bir hayvana karşı beslediği şefkat Allah'ın kulları üzerindeki yansımasının yegâne göstergesidir. O yüzden çocuğa verilecek merhamet eğitiminde bu sıfatların anlatılması gerekmektedir. Örneğin bir çocuğun bir hayvana karşı tutumuna bakılmalıdır. Çocuk hayvana karşı öfkeli, acımasız ve sert bir tutum sergiliyorsa burada müdahale edip Allah'ın yarattıklarına karşı olan sonsuz merhametinin kula yansıması gerektiği anlatılarak bu davranışı terk ettirme gayreti içinde olunmalıdır.

Allah'ın Rahîm sıfatını çocuklara anlatırken anneleri üzerinden örnek vererek anlatabiliriz. "Rahîm" kelimesi, anne rahmini ve içindeki bebeğe olan sevgi ve korumayı anlatır. Bir anne nasıl evladının hatalarına karşı affedici, yanlışlarına karşı uyarıcı, kusurlu bir davranışında nasıl şefkat ile muamele ediyorsa; güzel bir huya karşı nasıl sevgi besliyorsa Allah'ın da kullarına karşı aynı duyguları beslediğini çocuklara anlatılması gerekmektedir. Allah'ın Rahîm sıfatının, bu merhametin insanlara olan yansıması olduğu bilinmelidir.

Rahmân ve Rahîm sıfatı, çocuk eğitiminde sevgi ve şefkatin önemini vurgular. Ebeveynler, çocuklarına sevgiyle yaklaşmalı, onları korumalı ve ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Çocuklara Allah'ın sevgisini anlatarak onların da sevgi ve şefkatle büyümelerini sağlamak önemlidir. Nitekim “*Muhakkak ki rabbimin merhameti ve sevgisi boldur*”¹⁶³ ayeti, Allah'ın kullarına karşı olan sevgisinin bolluğunu vurgulamaktadır. Buradan hareketle aileler, çocuklarına karşı duydukları sevginin kaynağının Allah'ın bu sıfatlarının, kendilerine birer yansıması olduğunu bilmeleri gerekmektedir. Rahmân sıfatı, çocuklara empati kurmayı ve başkalarına merhamet göstermeyi öğretir. Ebeveynler, çocukların duygusal dünyalarını anlamaya çalışmalı, onların ihtiyaçlarını ve duygularını önemsemeli ve başkalarının hislerini dikkate almalarını teşvik etmelidir. Nitekim “*Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin; zira onlar kendilerinden daha iyi olabilirler. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler; çünkü alay edilenler edenlerden daha iyi olabilirler. Biriniz diğerinizi aşağılamayın, birbirinize kötü ad takmayın.*”¹⁶⁴ Zemahşerî (ö. 538/1144), tefsirinde “yalnızca bu eylemleri yapanların değil

¹⁶³ Hud, 11/90.

¹⁶⁴ Hucurat 49/11.

aynı şekilde onunla alay eden kişinin sözlerine kulak verip, Allah'ın ayetlerini görmezden gelenlerin hali de ayette bahsi geçen kişi gibidir'' şeklinde yorumlamaktadır.¹⁶⁵ Çocuklara bu ayet anlatılarak diğer insanlara karşı merhametli olmaları gerektiği aşılabilir. Aynı zamanda böylesi bir durumun yanlış bir davranış olduğu çocuklara aktarılmalıdır. Özellikle ilköğretim döneminde karşımıza çıkan "akran zorbalığı" ilk olarak evde Allah'ın merhameti anlatılarak önlenmelidir. Ardından okullarda öğretmenlerin bu sıfat üzerinden çocuklara örnekler vermesi, bahsedilen bu kavramın uygulanabilirliğini kolaylaştıracaktır. Gözlük takan ya da dişlerinde herhangi bir bozukluk olan bir arkadaşına karşı şefkatli bir tutum sergilemesi gerektiği, bu ismi âzâmın anlaşılması ile öğretilmektedir.

Bu yönleriyle Rahmân sıfatı, çocuk eğitiminde temel bir referans noktası olabilir. Ebeveynler ve öğretmenler, çocuklarına Allah'ın Rahmân ve Rahîm sıfatını anlatarak sevgi, hoşgörü, yardımseverlik gibi iyi huyları aşılayabilirler. Bu değerler çocukların karakter gelişimine destek olacak, toplumda sevilen ve sayılan bir insan olacaktır.

2.1.2. Vedûd

Sevmek ve muhabbet mânasına gelen bu ismi azam, vüdd kökünden türemiş¹⁶⁶ ve katkısız bir sevgi manasına gelmektedir. Bu sıfatın diğer isimlerden farklı bir yanı bulunmaktadır: Yalnızca Allah'ın kullarına karşı olan sevgisini değil kullarının da onu sevmesi mânasını içinde barındırmaktadır.¹⁶⁷ Yani bu sıfatı ile yüce Allah hem çok sevilen hem de çok seven bir yaratıcı olduğunu bizlere bildirir. Kur'an'ı Kerîm de bu isim Rahîm ve Gafûr isimleri ile birlikte iki yerde geçmektedir.¹⁶⁸ "Çok bağışlayan, sevgisi geniş olan O'dur."¹⁶⁹ Ayetinde yer aldığı üzere sevmek ve bağışlamak arasında bir bağlantı vardır. Seven sevdiğini affeder, merhamet eder. Affetmek ve bağışlamak için sevginin bir şart olduğunu görüyoruz. Bağışlayandır ifadesi ile Allah'ın umut kapılarının açık olduğu işlenen günahlardan dolayı karamsarlığa düşmemek ifade edilmektedir.¹⁷⁰ "Yine De ki:

¹⁶⁵ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Keşşaf Tefsiri*, Ahmet Alim (çev.) vd., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2018, S.314

¹⁶⁶ Bekir Topaloğlu, "Vedud", *İslam Ansiklopedisi*, C.42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, 598.

¹⁶⁷ Bayram, a.g.e.,188.

¹⁶⁸ Hud, 11/90.

¹⁶⁹ Buruc, 85/14.

¹⁷⁰ Mevdûdî, a.g.e., C.7, S.79.

‘Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.’ ¹⁷¹ ayetinde de yer aldığı üzere sevmek ve bağışlamak manaları bir arada kullanılmıştır. Sevgi ile bağışlamanın bir aradalığı bizlere bu iki eylemin bağdaşık olduğunu göstermektedir. Vedûd ismi bağışlamak ve mükafatlandırmak suretiyle dostlarına karşı çok sevgi besleyen manasındadır. ¹⁷² Seven affetmeyi bilendir, affeden ise gerçekten sevendir. ¹⁷³ İbn Abbâs ve diğerleri Vedûd kelimesinin dost anlamına geldiğini söylerler. ¹⁷⁴ Bir insan dostunu nasıl sever ise Vedûd olan Allah da kullarını öyle sevmektedir. Vedûd isminin Gafûr ve Rahîm ismi ile kullanılması da yine bize dostun merhamet ve affedici olduğunun ipuçlarını verir.

Yüce Allah, Kur’an’ı Kerîmde sevdiği kullarının özelliklerinden bizlere bahsetmiştir. Allah, ‘‘iyilik edenleri’’¹⁷⁵, ‘‘tövbe edip temiz olanları’’¹⁷⁶, ‘‘sabredenleri’’¹⁷⁷, ‘‘adil olanları’’¹⁷⁸, ‘‘tevekkül sahiplerini’’¹⁷⁹ ve ‘‘Allah yolunda savaşanları’’¹⁸⁰ sevdiğini belirtir. Vedûd ismi Master olarak kullanıldığı taktirde sevgi ve muhabbet anlamını taşımaktadır. *‘‘İman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlara gelince Rahmân onlar için (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır.’’*¹⁸¹ Ayetinde master bir halde kullanılmış ve sevgi manası verilmiştir. Yine *‘‘Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır.’’*¹⁸² Ayetinde de belirtildiği üzere master kullanımlarda, Allah’ın kullarının kalplerine kendinden bir parça yerleştirdiği görülmektedir. İnsanlar, Allah’ın sevgisini kalplerinde hissettiğinde, birbirlerine de sevgiyle yaklaşır, hoşgörölü davranır ve birlikte yaşama kültürünü

¹⁷¹ Al-i İmran, 3/31.

¹⁷² Fahrüddin er-Râzî a.g.e., C.23, 52.

¹⁷³ Ayşen Gürcan, ‘‘Şahsiyet Sahibi Olmada Esmâ’nın Yol Göstericiliği’’ *Kur’an’i Hayat*, s.6, (Mayıs-Haziran 2013), 12.

¹⁷⁴ Ebû Ma‘bed Abdullâh b. Kesîr b. Amr ed-Dârî İbn Kesîr, *İbn Kesir Büyük Kur’an Tefsiri*, Abdülvehhab Öztürk (çev.), Kahraman Yayınları, İstanbul 2010, C.10, S.177

¹⁷⁵ Bakara, 2/195.

¹⁷⁶ Bakara, 2/222.

¹⁷⁷ Al-i İmran, 3/146.

¹⁷⁸ Maide, 5/42.

¹⁷⁹ Al-i İmran, 3/159.

¹⁸⁰ Saff, 61/4.

¹⁸¹ Meryem, 19/96.

¹⁸² Rum, 30/21.

geliştirirler. Bu da toplumda dayanışma, yardımlaşma ve barış ortamının oluşmasına katkı sağlar.

Allah'ın Vedûd isminin pedagojik olarak çocuk eğitiminde önemli bir rolü vardır.¹⁸³ Sevgi temelli bir eğitim için Vedûd isminin referans alınması oldukça önemlidir. Eğitimde verilmek istenen değerler sevgi temelli olduğu takdirde eğitimden verim alınacaktır. Korku üzerine kurulu bir eğitim sisteminde çocuk öğrenemeyecek yalnızca öğrendiği düşünülecektir.

Allah'ın Vedûd ismi, çocuklara sevgi ve merhamet kavramlarını anlamaları için bir model sunar. Ebeveynler, çocuklarına Allah'ın sevgisini O'nun Vedûd esması ile anlatabilirler. Çocuklara Allah'ı anlatırken her yanlış davranışta örneğin; namaz kılan bir annenin önünden geçen çocuğa "Allah seni sevmez"¹⁸⁴ gibi bir üslup kullanmak, çocukların Allah ile arasına bir duvar örecektir. Bu nedenle Allah'ın sadece insanlara karşı değil, bütün mahlukâta karşı Vedûd, yani pek çok seven olduğunu aşlamak son derece önemlidir. Örneğin, bir aslan anne yavrularını besler ve korurken, bir kuş anne yavrularına yem verir ve onları güvende tutar.¹⁸⁵ Bu, hayvanlar aleminde Vedûd isminin sevgi ve merhamet yönünün bir göstergesidir. "...*annesi onu zahmete katlanarak taşıdı ve zorluk çekerek doğurdu...*"¹⁸⁶ ayetinde belirtilen zorluğun sadece çok sevmeye ile katlanılabileceği, annelerin çocuklarına karşı olan sınırsız sevgisi, aile ortamındaki sevgi ve merhametin olması Allah'ın Vedûd ismini anlama ve anlatma noktasında yardımcı olacaktır.

Allah'ın Vedûd ismi, çocuklara kardeşlik duygusunu da öğretecektir. Aileler çocuklara, Allah'ın bütün insanları sevdiğini ve onlar ile manevi kardeş olduğumuzu anlatabilirler. Kardeşlik duygusu, çocukların sosyal ilişkilerini geliştirmelerine ve başkalarıyla uyum içinde yaşamalarına yardımcı olacaktır. "*Müminler ancak kardeşlerdir, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin...*"¹⁸⁷ ayeti düstur edinilerek kardeşlik bağlarının kuvvetlenmesi sağlanabilir. Ev içerisinde olan sevgi, muhabbet ve kardeşlik bağlarının

¹⁸³ İrfan Sevinç, "Esmâü'l Hüsnâ'dan el-Vedud İsminin Din Öğretimine Konu Edilmesi ve Ders Uygulama Örneği", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 2015, 91-124.

¹⁸⁴ Mehmet Emin Ay, "*Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*", bs 39, Timaş Yayınları, İstanbul 2020, S.98.

¹⁸⁵ Tarık Uslu, *Şu acayip anneler*, Uğurböceği Yayınları, İstanbul 09.06.2017, S.97.

¹⁸⁶ Ahkaf, 46/15.

¹⁸⁷ Hucurat, 49/10.

tüm insanlara karşı olması gerektiği bu ismi azam ile öğretilir. Çocukların evde, okulda, parkta, bahçede karşılaştığı diğer akranlarına karşı kardeş olabilmesi Allah'ın Vedûd ismi ile mümkün olacaktır. Çocuklar, Allah'ın Vedûd ismini anladıkça, diğer çocuklarla sevgi ve hoşgörüyle ilişki kurabilir, onlara karşı saygılı olmayı öğrenebilir ve toplumsal dayanışma duygusunu geliştirebilirler.

Çocuklarda paylaşma duygusunun gelişmesi de bu isim ile mümkün olacaktır. Sevdikleri ve kardeş olarak gördükleri diğer arkadaşları veyahut çevresi ile sahip olduklarını paylaşacak ve toplumsal düzen sağlanacaktır. Küçükken verilen bu paylaşma eğitimi, ilerleyen yaşlarında sadaka, zekat verme noktasındaki ilgisini ve isteğini artıracaktır. “...Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de Allah için harcarlar.”¹⁸⁸ Abu ayettesında verdikleri ve paylaştıkları şeyin Allah'ın kendilerine vermiş olduğu nimetlerden olduğunu anlayacaklar ve Allah'ı hoşnut edecek bir davranış¹⁸⁹ olduğunu anlayacaklardır. “...Rabbim! Ne olur bana azıcık daha süre tanısan da gönüllü yardımlarda bulunsam ve iyi kişilerden olsam...”¹⁹⁰ ayetinde geçtiği üzere iyilik yapmak ve yardımlaşma için geç kalmamamız gerektiği konusu çocuklara tavsiye edilmelidir. Zira geç kalınan her ibadet geleceğe bir keşke olarak yazılacaktır. Bu isim, sevgi ve merhametin önemini vurgulayarak çocukların birbirlerine sevgiyle yaklaşmalarını, birlikte paylaşmayı ve başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı olmayı öğretir. Vedûd ismi, çocuklara hoşgörü, sevgi dolu ilişkiler ve dayanışma duygusunu aşılar, böylece onların sosyal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur.

2.1.3. Kuddûs

Temiz olma anlamına gelen *Kuds* ismi mübalağa kalıbı Kuddus olup tertemiz olan, pak¹⁹¹ manasına gelmektedir. Bütün yetersizliklerden münezzeh olan¹⁹² anlamı da yine kelimenin manalarındandır. Aynı zamanda kalpte hissedilen, akıllarda tefekkür edilen her türlü nitelikten öte¹⁹³ olan anlamı da taşımaktadır. Bu isim Kur'an'ı Kerîm de iki yerde

¹⁸⁸ Secde, 32/16.

¹⁸⁹ Kasas, 28/54.

¹⁹⁰ Münafıkun, 63/10.

¹⁹¹ Bekir Topaloğlu, “Kuddûs”, *İslam Ansiklopedisi*, C.26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, 315.

¹⁹² Emine Ögük, *Allah'ı Tanıtan Güzel İsimler*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2017, 105.

¹⁹³ İmam Gazzâlî, a.g.e., 67.

Allah’a nispet edilmiştir. Bunlardan biri “... *her türlü eksiklikten uzaktır...*”¹⁹⁴ ayetidir. İbn Cüzeyy bu ayette geçen Kuddus ismi takdisten oluşmuştur diye yorumlar.¹⁹⁵ Melekler Allah yeryüzünde halife yaratacağını söylediği zaman¹⁹⁶ "O, noksan sıfatlardan çok uzaktır, mukaddestir, meleklerin ve Ruh'un Rabbidir"¹⁹⁷ demişlerdir. İkinci kullanılan ayet ise “*Göklerde bulunanlar da yerde bulunanlar da egemenliğin mutlak sahibi, her türlü eksiklikten uzak...*”¹⁹⁸ ayetinde tüm noksanlıktan uzak olduğu, olgunluk sıfatı ile nitelenen olduğu¹⁹⁹ belirtilmiştir. Hoş ve yetkin olmayan her türlü özellikten münezze²⁰⁰ olduğu yine aynı şekilde bildirilmiştir. Bu noktada Gazzali farklı bir bakış açısı getirip ayıp ve eksiklikten uzaktır ifadesini kullanmanın doğru olmayacağını, noksanlığın olmadığını dile getirmek esasen o noksanlığın var olduğunu söylemektir²⁰¹ diyerek bir tez ortaya atmıştır. Bu iki ayette Allah’ın Melik esması ile birlikte kullanılmaktadır. Melik her şeyin sahibi²⁰² anlamına gelmektedir. Kur’an’ı Kerîm burada her şeyin sahibi olan Melik tüm eksikliklerden uzaktır mesajını muhataplarına sunmaktadır.

Kur’an’ı Kerîm’in dili olan Arapça geniş bir dil olma özelliğine sahiptir. Bu hususta ayetlere baktığımız zaman Kuddus ismi ile eş manaya²⁰³ gelen birtakım kelimeleri de görmekteyiz. Buna en yakın anlama gelen Allah’ın esmalarından biri olan Mutahhir örnek olarak gösterilebilir. Mutahhir genel olarak Kuddus isminin kullara tecellisi²⁰⁴ olarak anılmaktadır. Mutahhir yarattıklarını her türlü kirlerden arındıran manasına gelmektedir.²⁰⁵ “...*Allah tarafından gönderilen, tertemiz sayfaları okuyan...*”²⁰⁶ ayetinde geçen tertemiz sayfalar Allah’ın Mutahhir sıfatının göstergesidir. Burada tertemiz sayfalar içerisine hiçbir batıl ve noksanlık karışmamış, her türlü yalandan münezze²⁰⁷

¹⁹⁴ Haşr, 59/23.

¹⁹⁵ Muhammed Ali Es-Sabûnî, *Şafvetü’l-tefâsîr*, Sadrettin Gümüş ve Nedim Yılmaz (çev.), İz Yayıncılık, İstanbul 2003, C.6, S.332.

¹⁹⁶ Bakara, 2/30.

¹⁹⁷ Müslim, a.g.e., "Namaz", bl. 42, hn. 223; Ebû Dâvûd, a.g.e., "Namaz", bl. 147, hn. 869.

¹⁹⁸ Cuma, 62/1.

¹⁹⁹ Muhammed Ali Es-Sabûnî, a.g.e., C.6, S.390.

²⁰⁰ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî et-Taberî, el-Bağdâdî, Taberî Tefsiri, Kerim Aytekin ve Hasan Karayaka (çev.), Hisar Yayınevi, İstanbul 1996. C.8, S.288.

²⁰¹ Gazzâlî, a.g.e., 78.

²⁰² Muhammed Ali Es-Sabûnî, a.g.e., C.6, S.349.

²⁰³ Ahmet Çelik, “Kur’an’da Kuddûs Kavramı ve Kâinattaki Tecellileri”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.8, S.17, (Ekim 2016), 275.

²⁰⁴ Maide, 5/41.

²⁰⁵ Çelik, a.g.e., 278.

²⁰⁶ Beyyine, 98/2.

²⁰⁷ Fahrüddin er-Râzî a.g.e., C.23, 321.

manaları taşımaktadır. Yine Yüce Allah kalplerin temizliğinden bahsetmiş²⁰⁸ buradaki temizliğin yalnızca Allah'ı anmak, zikretmek ve onun adına işler yapmak²⁰⁹ ile mümkün olacağını yine Kur'an'ı Kerîm de bildirilmiştir.

Kuddus esması eğitimin bir parçası olarak kullanılabilir. Çocuklara bu isim öğretilirken temizlik ve hijyen konusu ele alınabilir. Hz. Muhammed “*Temizlik imanın yarısıdır.*”²¹⁰ Diyerek temizliğin önemine dikkat çekmiştir. Çocuklara, bedenlerini kıyafetlerini “*Elbiseni temiz tut*”²¹¹ ayeti ile anlatabilecektir. Diş fırçalama alışkanlığını kazanmada Hz. Muhammed “Eğer ümmetime ağır gelmeyecek olsaydı, onlara her namazda misvak kullanmalarını emrederdim.”²¹² Diyerek diş temizliğine dikkat çekmiştir. Yine Hz. Muhammed'in sünnetlerinden olan yemekten önce elleri yıkamak Kuddus ismiyle ilişkilendirilerek vurgulanabilir. Bütün bunlar göstermektedir ki İslam dini temizliğe ve temiz olmaya özen göstermektedir. Allah'ın bu esması ve Hz. Peygamberin hadisleri ile bu alışkanlık çocuklarda yer edecektir.

Çocuklara ahlaki değerleri öğretmede de bu isim oldukça önemli olacaktır. Doğruluk, gibi önemli bir ahlaki değer Kuddus ismiyle ilişkilendirilerek dikkat çekilebilir. “*Bizi dosdoğru yola erıştır.*”²¹³ Ayetini her gün namazda ettiğimiz bir dua olarak düşünecek olursak bu doğru yolu çocuklara anlatma hususunda da önemli bir yer tutacaktır. “*Biz o peygamberleri, emrimizle insanlara doğru yolu gösteren önderler yaptık.*”²¹⁴ Hz Muhammed'in ve gönderilen tüm peygamberin doğru yol tanımını yapmak için gönderildiklerini bilmek gerekmektedir. “*Doğru yola uyanlara gelince Allah onların iman ve hidâyetlerini artırır.*”²¹⁵ O halde doğru yol; hak olan din,²¹⁶ eğriliği olmayan dimdik yol²¹⁷ Peygambere inanmak, kitaba sımsıkı sarılmak, ehli beytin yolunu takip etmektir.²¹⁸ Bu ayetler özelinde bakılacak olursa doğru yola ulaşmanın temellinde

²⁰⁸ Maide, 5/41.

²⁰⁹ Rad, 13/28.

²¹⁰ Müslim, a.g.e., "Temizlik", bl. 1, hn. 223.

²¹¹ Müddesir, 74/4.

²¹² Buhârî, a.g.e., "Namaz/Cuma", bl. 8, hn. 12; "Temenni", bl. 9, hn. 15; "Oruç", bl. 27, hn. 40.7

²¹³ Fatiha, 1/6.

²¹⁴ Enbiya, 21/73.

²¹⁵ Muhammed, 47/17.

²¹⁶ Muhammed Ali Es-Sabûnî, a.g.e., C.1, S.36.

²¹⁷ Taberi, a.g.e., S.

²¹⁸ İbn Kesîr, a.g.e., C.1, S.25.

doğruluk ve dürüstlük bulunmaktadır. *“Kalplerinde bir bozukluk vardır, Allah da onlardaki bozukluğu arttırmıştır. Yalan söylemeleri yüzünden, kendilerine acı veren bir azap da vardır.”*²¹⁹ Yalan söylemenin ahirette bir cezası elbette bulunmaktadır. Doğruluğu çocuklara anlatırken yalan kavramının da yanlışlığı anlatılmalı sadece ahiret hayatına değil bu dünya hayatında da güvenilirmez bir insan olacağı konu edilmelidir. Fakat istenmeyen bir davranış üzerinde çokça durmak yerine istenilen davranışın yani dürüstlüğün üzerinde durulması pedagojik anlamda çok daha uygun olacaktır. *“Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz?”*²²⁰ ayeti baz alındığında ise söz verip sözünde durmanın ne denli önemli olduğu yine önemli bir husus olacaktır. Bu noktalar dikkate alındığı takdirde toplumda dürüst, güvenilir daha doğru bir ifade ile Peygamber ahlakı ile ahlaklanmış çocuklar olacaktır. Çocuklara, yalan söylememenin, dürüst ve doğru olmanın güzelliği anlatıldığı takdirde Kuddüs ismi, çocukların hayatlarına yansıyacaktır.

Çocukların ruhsal gelişimin önemli bir parçasıdır. Manevi doygunluk, çocukların iç alemlerinde denge, huzur ve mutluluk sağlamak için önemli bir rol oynayacaktır. *“Kuşkusuz namaz hayasızlıktan ve kötülükten meneder.”*²²¹ Ayeti eğer abdest, kıyam, secde gibi namazın kaidelerinin gerçek manada samimi ve ihlaslı²²² bir şekilde yerine getirildiği takdirde bizi dünya hayatında olumsuz olarak etkileyecek her türlü kötülükten alıkoyacağını bildirilmelidir. Böylece namazın hayasızlığa karşı koruyucu bir etkisi olduğunu dolayısıyla iç huzuru da beraberinde getireceğini anlatmış olunacaktır. İç huzur, çocukların zihinlerini sakinleştirmeyi, stresle başa çıkmayı ve pozitif düşüncelerle kendilerini güçlendirmeyi içerir. Kuddus ismiyle ilişkilendirilen dua ve zikir gibi manevi uygulamalar, çocukların iç huzur bulmalarını destekler. *“İman edenler ve Allah'ı zikrederek gönülleri huzura kavuşanlardır. Bilesiniz ki gönüller ancak Allah'ı zikrederek huzura kavuşur.”*²²³ Bu noktada, Allah'ın Kuddus ismi çocuklara ruhsal arınma ve iç huzur konusunda rehberlik eder. Çocuklarda ruhsal arınma ve nefis terbiyesi sürecinde önemli bir role sahiptir. İçsel temizlik, affetme ve hoşgörü, iç huzur gibi kavramlar Kuddus ismiyle ilişkilendirilerek çocuklara öğretilir. Bu sayede çocuklar, ruhsal olarak daha

²¹⁹ Bakara, 2/10.

²²⁰ Saff, 61/2.

²²¹ Ankebut, 29/45.

²²² Karaman vd, a.g.e., C.4, S.273.

²²³ Rad, 13/28.

sağlıklı, dengeli ve mutlu bireyler olarak yetişirler. Kuddus ismi, çocukların iç dünyalarını keşfetmelerine, doğru değerleri benimsemelerine, haya üzerine yaşamalarına ve kendilerini daha iyi tanımalarına yardımcı olur.

Bu isim ile çocuklara içsel olarak temiz ve sağlıklı olmanın önemi anlatılabilir. Nitekim Kur'an'ı Kerim de *“Ey insanlar! Yeryüzündeki helâl ve temiz nimetlerden yiyin. Şeytanın adımları ardınca gitmeyin.”*²²⁴ Ögüdü sık sık verilmiştir. Burada Allah'ın Helal ve Haram kıldığı şeyler bizatihi kulun kendi ihtiyacından ötürüdür. Nitekim Yaratıcı neyin daha iyi neyin daha kötü olduğunu herkesten iyi bilmektedir. Burada bahsedilen temiz; Allah'ın müsaade ettiği, tayyip olan temiz mizaçlı insanların hoşuna giden lezzetli tatlar aldığı lezzetli yiyeceklerdir. Yeme ve içme konusunda dikkatli davranmalı Allah'ın haram olarak belirttiği yiyeceklerden kaçınılmalıdır. Bu bilinci çocuklara verecek olan ebeveynler önce kendileri bu konu hakkında temkinli olmalı ardından çocuklarını bu konuda bilinçlendirmelidir. Bu konu yalnızca helal beslenme olarak düşünülmemeli aynı zamanda sağlık açısından da son derece önemli olduğu bilinmelidir. Zira Allah'ın kullarına emrettiği şeyler bilhassa kulların kendileri için olup ihtiyaçları doğrultusunda emredilmiştir. Eğer müminin helal beslenmeye ve temiz olanı yemeye ihtiyacı olmasaydı Allah onları bu yöne doğru yönlendirmezdi. İşte Allah'ın Kuddus ismi çocuklarda ve insanlarda temiz ve helal beslenme konusunda bir ışık tutacak ve oldukça şuurlu bir nesil olmalarını sağlayacaktır.

2.1.4. Mü'min

Sözlükte güven duyulan, sözlerine güvenilen manasına gelmektedir.²²⁵ Kur'an'ı Kerim de Mü'min ismi Allah'a yalnızca bir ayette²²⁶ nispet edilmektedir. Bunun dışında kullanılan yerler Allah'ın zatına ait olmayıp kullarına ve yarattıklarına nispet edilmekle beraber emniyet ve güven anlamlarını da barındırmaktadır. İnsan kimyası gereği güven duyma arayışı içerisindeydir.²²⁷ Yapılan birçok araştırmada²²⁸ güven duygusunun en temel

²²⁴ Bakara, 2/168.

²²⁵ Bekir Topaloğlu, “Mü'min”, *İslam Ansiklopedisi*, C.31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, 556.

²²⁶ Haşr, 59/23.

²²⁷ Bayram, a.g.e., 45.

²²⁸ Hüseyin Emin Sert, “Kur'an-ı Kerim Işığında Güven Duygusunun Kaynağı Olarak Müslümanlık Bilinci” *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 197, (2008), 202.

ihtiyaçlardan birisi olduğu sıkça vurgulanmaktadır. Mü'min sıfatı bu güvenme duygusunu tam manası ile karşılamaktadır çünkü emniyet ve emanın²²⁹ kendisine tam olarak atfedildiği bir zattır. Bu sıfat, kullarına güven vermekte, imanlarını güçlendirmektedir. Nitekim güven duygusunun olduğu bir yerde korkuya mahal olmaz. “*Andolsun ki Allah size verdiği sözü yerine getirdi...*”²³⁰ ayetinde olduğu gibi Allah’ın kulları üzerinde bir güven zemini oluşturduğu Mü'min ismi ile görülmektedir. Mü'min isminin Allah’a nispet edilmediği yerlerde kullanılan manalarına bakılırsa; Allah alim kullarını Velîlerini azaptan uzak tuttu.²³¹ Yahut Allah’a inandım diyen kullarını gazaptan emin kıldı.²³² Kullarına itimat etti²³³ anlamları olmakla beraber inandı, tasdik etti²³⁴ anlamları da bulunmaktadır. “*Dünya ve ahirete yararlı işler yapmış bir mümin olarak onun huzuruna çıkan kimseler için ise üstün dereceler vardır.*”²³⁵ Burada kullanılan mümin ifadesi Allah’a inanan ve onu tasdik eden manasındadır.

Her esmada olduğu gibi Mü'min esması da karakter eğitiminde önemli bir yer tutmaktadır. Mü'min kelimesi yer yer iman eden manasına gelse de yukarıda incelendiği üzere güven duyulan kimse manasını taşımaktadır. Bu bağlam da eğitimin ve toplumun yapı taşlarından birisi olan güven duygusunu aşılama da bu esma oldukça önemli olacaktır. Çocukların karakter ve kişilik gelişiminde en önemli faktörlerden biri, güvenilir bir insan olabilme yetisini kazanmaktır. Güvenilirlik, insan ilişkilerinde temel bir değerdir. Güvenilirlik, bir insanın sözlerine ve davranışlarına dayalı olarak başkalarının ona güven duyması anlamına gelmektedir. Çocukların güvenilir bir insan olması toplum içerisindeki konumunu da belirleyecektir. Anne ve babasından öğrendiği doğrular ve örnekliker neticesinde bu güzel hasleti kazanacaktır. “*Ey iman edenler! Akidleri (verdiğiniz sözleri) yerine getirin...*”²³⁶ Mü'min bir kimse verdiği sözün arkasında durmalı, onu muhakkak yerine getirmelidir. İman Alla’ın emir ve yasaklarına tam bir şekilde bağlanmak demektir. Bu ayette geçen iman edenler ifadesi ve ahd kelimesi bir

²²⁹ Gazzâlî, a.g.e., 81.

²³⁰ Al-i İmran, 3/152

²³¹ Fahrüddin er-Râzî a.g.e., C.20, 424.

²³² Fahrüddin er-Râzî a.g.e., C.20, 424.

²³³ Süleyman Ateş, *Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, Yeni Ufuklar Yayıncılık, 1995, C.5, S.241.

²³⁴ Taha, 20/112.

²³⁵ Taha, 20/75.

²³⁶ Maide, 5/1.

emirdir.²³⁷ Yerine getirilmesi gereken bir ibadettir. Burada etnik yapısı ne olursa olsun, dini ne olursa olsun dost olsun düşman olsun²³⁸ tam bir bağlılık ile sözün yerine getirilmesi mü'min kullar için bir emir niteliğindedir. Bu eğitimde önemli olan bir başka husus çocuklara rol model olma hususudur. Çocuklar, çevrelerindeki yetişkinlerin davranışlarını izlemektedir. Bu nedenle, ebeveynler ve eğitimciler, güvenilirlik değerlerini örnekleyerek çocuklara yol göstermelidir. Söz verildiğinde söz tutmak, yapılacakları zamanında yerine getirmek, dürüstlük gibi güvenilirlik özellikleri, yetişkinlerin davranışlarıyla çocuklara aktarılmalıdır. Burada örnek alınacak ve örnek gösterilecek bir isim olan Hz Muhammed'in Muhammedü'l-emin²³⁹ lakabı anlatılabilir. Hz Muhammed kendisi güvenilir olduğu gibi Allah'a inanan kimselere de güvenerek²⁴⁰ inanan bir kulun olması gereken özelliğini göstermiştir.

Eğitimde önemli bir diğer husus ise Sorumluluk konusudur. Güvenilirlik ile sorumluluk bilinci arasında sıkı bir ilişki vardır. Sorumluluk, kişinin verilen görevleri, taahhütleri veya sorumlulukları yerine getirme yeteneğini ifade ederken, güvenilirlik ise bu sorumlulukları zamanında ve düzgün bir şekilde yerine getirme kabiliyetini ifade eder. Çocuklara sorumluluk bilinci kazandırmak, onlara güvenilir bir insan olma yolunda önemli adımlardan biridir. Bu, çocukların kendilerine verilen görevleri, taahhütleri veya sorumlulukları önemsemelerini, bunları zamanında tamamlamayı öğrenmelerini ve başkalarına karşı sorumluluk duygusu geliştirmelerini sağlayacaktır. Örneğin, okul proje ödevlerine zamanında çalışmak çocuklara sorumluluk duygusunu aşılacaktır. Ödevin istenilen sürede tamamlanması sorumluluk eğitimi açısından önemlidir. Bu durum, çocuğun hem öz disiplinini geliştirmesine hem de güvenilir bir öğrenci olmasına yardımcı olacaktır. Evdeki görevlerin zamanında ve düzgün bir şekilde yerine getirilmesi de çocuklara sorumluluk bilinci kazandırmaktadır. Örneğin, odasını düzenlemek, eşyalarını yerine koymak, masasını toplamak, bir çiçeğe su vermek gibi basit görevler, çocuğun kendi alanında sorumluluk almasını öğretecektir. Bu tür görevleri düzenli olarak yerine getiren bir çocuk, aile üyelerine karşı güvenilir bir birey olduğunu gösterecektir. Sorumluluk bilinciyle birlikte güvenilirlik değerlerini pekiştirmek, çocukların kararlılık,

²³⁷ Fahrüddin er-Râzî, a.g.e., C.8, 102.

²³⁸ Al-i İmran, 3/76.

²³⁹ Hüseyin Algül, "Emin", *İslam Ansiklopedisi*, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, 111.

²⁴⁰ Tevbe, 9/61

disiplin, zaman yönetimi ve kendine güven gibi önemli becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Bu beceriler, çocukların ileriki yaşamlarında sorumluluk sahibi ve güvenilir bireyler olarak yetişmelerini sağlar. Ebeveynler ve eğitimciler, çocuklara sorumluluk bilinci aşılamak için onlara uygun görevler ve sorumluluklar vermelidir. Bu görevler zamanla artırılabilir ve çocuğun yaşına ve yeteneklerine uygun olmalıdır. Aynı zamanda, çocuğun başarılı olduğunda teşvik edilmesi ve takdir edilmesi, güvenilirlik değerlerini pekiştirecektir.

2.1.5. Tevvâb

Geri dönmek manasına gelen²⁴¹ Tevvab ismi Allah'ın tövbeleri kabul eden, tövbe edebilmesi için fırsatlar sunan²⁴² manasına gelmektedir. Kur'an'da farklı şekillerde ve farklı kalıplarda seksen yedi defa geçmektedir. Bunların on bir tanesi Allah'a izafe edilmiştir. Bunlardan yalnızca bir tanesinde tek başına geçerken geri kalan yerlerde Rahîm ve Hakim sıfatları ile birlikte geçmektedir. Kelime manası olarak 'geri dönmek' olan Tevvab kulların sürekli olarak günah işlemesi ve işlenen bu günahlar sonunda duyulan pişmanlık ile Allah'a yönelmeyi ifade eder. Allah bu yönelme sonucunda Rahîm sıfatı dolayısıyla kullarına karşı merhametli olur ve pişmanlıklarından dolayı onların cezalandırmaktan vazgeçer. *"O, günahı bağışlayan, tövbeyi kabul eden, cezası şiddetli, lütfu bol olanıdır. O'ndan başka ilah yoktur, dönüş O'nadır."*²⁴³ Bu ayetin ilk kısmında geçen Günahları affeden ifadesi ile kastedilen Allah'ın bağışlayıcı olduğunu ve küçük günahların yapılan güzel işler ile üzerinin örtüleceğinin bir müjdesi olduğudur. Yine bu ifade ile Allah'ın kulları tövbe etmese dahi kullarını affedebileceği zira tövbe ile zaten büyük olsun küçük olsun günahların affedileceği manası yine bu ayetin ilk kısmında anlaşılmaktadır.²⁴⁴ Bu durum Allah'ın şanındandır ve kullarına karşı olan koşulsuz sevgisindendir. Allah'ın kulunu sevmesi sadece ona nimetler vermesi, dünya ve ahiret hayatlarında sevap kazanmak için yollar açması, dünya saadeti vermesi, yüce makamlara erdirmesi demek değildir bütün bunların yanı sıra Allah'ın kulların günahlarını

²⁴¹ Bekir Topaloğlu, "Tevvab", *İslam Ansiklopedisi*, C.41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, 48.

²⁴² İmam Gazzâlî, a.g.e., 173.

²⁴³ Mü'min, 40/3.

²⁴⁴ Fahrüddin er-Râzî a.g.e., C.19, 242.

bağışlaması da onun kullarına karşı olan şartsız sevgisinin bir göstergesidir.²⁴⁵ Ayetin ikinci kısmı olan tövbeleri kabul eden ifadesi ise büyük günahlar kastedilmektedir. Burada Allah'ın tövbe neticesinde ancak bağışlayacağı manası vardır.²⁴⁶ Eğer iki türlü de yani günahları bağışlama ve tövbeleri kabul etme ifadelerinin ikisi de aynı manaya gelseydi burada tekrara kaçılmış olurdu bu da Kur'an için mümkün değildir.²⁴⁷ Ayetin üçüncü bahsi cezası şiddetli olan kısımıdır. Bu kısım insanlara Allah'ın gazap yönünü hatırlatmaktadır. Allah'ın bu yönünü unutup zaten Allah günahları bağışlayandır, tövbeleri kabul edendir fikri ile gaflete düşmemelidir. Dönüş muhakkak Allah'adır.

Allah'ın sevdiği bir davranış²⁴⁸ olan tövbe ile ilgili Hz. Muhammed, kulun tövbe etmesinden dolayı Allah'ın duyduğu mutluluğu, yemeğini, içeceğini ve her şeyini taşıyan devesini çölde kaybeden birinin onu bulduğunda duyduğu sevinçten çok daha fazla olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁹ Devenin kaybolmasıyla umutsuzluğa düşen kişi, devesini bulduğunda büyük bir sevinç yaşar. Aynı şekilde, insanlar da günah işlediklerinde pişmanlık duyup tövbe ettiklerinde, Allah'ın bağışlama ve rahmetine ulaşarak büyük bir sevinç yaşarlar. Bu ifade, insanlara Allah'ın tövbe eden kullarını ne kadar sevdiğini ve bağışlamaya hazır olduğunu hatırlatır. İnsanlar hatalar yapabilir, günah işleyebilir ancak tövbe etmek ve Allah'ın merhametini aramak her zaman bir seçenektir. İnsanlara tövbe etmeyi ve Allah'ın rahmetini aramayı teşvik ederken, umut verecektir. Allah'ın büyük bağışlama ve merhametine dikkat çekecektir. Allah'ın büyük bağışlama ve merhametinin yanı sıra, insanların tövbe ederek manevi bir haz ve Allah'a yaklaşma fırsatına sahip olacaktır.

Tevvab ismi insani ilişkiler de çokça mesaj vermektedir. İnsan ilişkilerinde Tevvab ismi hem kişinin kendisiyle olan ilişkisinde hem de başkalarıyla olan ilişkilerinde önemli bir rol oynamaktadır. Tevvab ismi, kişinin kendi iç alemi ile ilgilidir. Kişi nefsi ile baş başa kalıp hata yapabilir, günah çukuruna düşebilir. Ancak Tevvab ismi, kişinin tövbe etme ve yeniden doğru yola dönme imkanı olduğunu hatırlatmaktadır. Bu durum insanın

²⁴⁵ Esmâ Sayın, "Tasavvufta gül", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 75 (2013), 78.

²⁴⁶ Fahrüddin er-Râzî a.g.e., C.19, 239.

²⁴⁷ Fahrüddin er-Râzî a.g.e., C.19, 241.

²⁴⁸ Bakara, 2/222.

²⁴⁹ Müslim, a.g.e., "Tevbe", bl. 1, hn. 2675.8

kendisini sürekli olarak yenileyebileceğini affedebileceğinin bir nişanesidir. Çünkü şefkat duygusu insanın sadece dışardaki insanlara vermesi gereken bir duygu değildir.²⁵⁰ Kişinin kendisine de şefkatle yaklaşması gerekir. Bu noktada karşımıza öz şefkat adı verilen bir konu çıkmaktadır. Bu kavram insanın hayatta yaşadığı her türlü sıkıntı, acı, hata karşısında kendisine yine tüm iyimserlikler ile yaklaşarak kendini bağışlamasını ifade eder.²⁵¹ Kişi, içsel olarak huzurlu olur ve sürekli bir gelişim ve iyileşme sürecine adım atar. Allah'ın Tevvab adının tecellisi olarak kendine karşı bir öz şefkat besler biz bütün bu öğretileri yine Allah'tan öğrenmekteyiz. İnsanların birbirleriyle ilişkilerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Tevvab ismi insanlara birbirlerinin hatalarını görmezden gelmeyi, affetmeyi ve hayatın her günün bunun için bir fırsat olduğunu öğretmektedir.

Tevvab ismi çocuk eğitiminde rehber olacak bir niteliktedir. Çocuklara affetmeyi ve ikinci bir şans verme kavramını öğretmektedir. Çocuklar hatalar yapabilir, yanlış kararlar alabilir veya olumsuz davranışlarda bulunabilir. Bu isim, çocuklara hatalarından dönme ve tövbe etme fırsatı olduğunu anlatır. *“Ancak tövbe edip inanarak erdemli işler yapanın durumu başkadır; Allah böylelerinin kötü hallerini iyiye çevirecektir.”*²⁵² Ayette de bahsedildiği üzere günah sonrası yapılan tövbe neticesinde Allah bu durumdan hoşnut kalacak ve kötü davranışları da iyi davranışlar ile değiştirecektir. Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir. Bu şekilde, çocuklar kendi hatalarını kabul etme ve gelişme şansı bulurlar. Ayette bahsedildiği gibi kötü haller iyi yerini iyi hallere bırakacaktır. Bununla beraber başkalarına da affetme ve ikinci bir şans verme değerini öğrenirler.

Tevvab ismi, çocuklara sorumluluk bilinci kazandırır. Çocuklar, yaptıkları hataların sonuçlarıyla yüzleşirken ve tövbe etme sürecine girerken, sorumluluklarını anlarlar. Bu isim, çocuklara kendi eylemlerinin sonuçlarını anlamalarını ve sorumluluklarını yerine getirmeyi öğretir. Sorumluluk bilinci, çocukların güvenilirliklerini artırır ve olumlu davranışlar sergilemelerine yardımcı olur. *“Bilmiyorlar mı ki, kullarının tövbesini kabul eden Allah'tır, sadakaları kabul eden de O'dur. Şüphesiz Allah tövbe kapısını alabildiğine açık tutmaktadır, rahmetiyle her şeyi kuşatmaktadır.”*²⁵³

²⁵⁰ Ünzile Özge Kıcalı, *Öz-Şefkat ve Tekrarlayıcı Düşünmenin Olumsuz Duygulanım ve Depresyon ile İlişkilerinin İncelemesi*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, 25.

²⁵¹ Kılcalı, a.g.e., 34.

²⁵² Furkan, 25/70.

²⁵³ Tövbe, 9/104.

Bu ayet, Allah'ın tövbe edenlerin tövbelerini kabul ettiğini ve çok merhametli olduğunu bildirir. Çocuklar bu ayeti öğrenerek yaptıkları hataların sonuçlarıyla yüzleşmeleri gerektiğini ve sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğini anlarlar. Sorumluluk bilinci, çocukların eylemlerinin sonuçlarına katlanmalarını ve hatalarını düzeltmeye çalışmalarını teşvik eder. Tevvab ismi, çocuklara bu ayetin ışığında sorumluluk bilincini aşlar ve kendi eylemlerinin sonuçlarını anlamalarına yardımcı olur. Böylece, çocuklar güvenilirliklerini artırır, olumlu davranışlar sergiler ve sorumluluklarını yerine getirme alışkanlığı kazanırlar.

Çocuklara sürekli gelişim ve iyileşme felsefesini benimsetir. Çocuklar, hatalarını kabul ederek ve tövbe ederek daha iyi bir hâle gelebileceklerini öğrenirler. Bu isim, çocukların her zaman kendilerini geliştirebilecekleri ve daha iyi bir versiyonları olabileceklerini anlamalarını sağlayacaktır. Bu da çocukların motivasyonunu artıracak ve kendilerini sürekli olarak geliştirmeye teşvik edecektir. *“Allah çok tövbe edenleri sever ve içi dışı temiz olanları sever.”*²⁵⁴ Bu ayet, Allah'ın tövbe eden ve düzgün davranışlar sergileyen kullarını sevdiğini ifade etmektedir. Kötü düşünce, hayasızlık, haset gibi kötü hasletleri terk edenleri sever anlamına gelmektedir.²⁵⁵ Çocuklar bu ayeti öğrenerek herhangi bir hatadan veya yanlış eylemden dönme ve tövbe etme fırsatları olduğunu anlayacaktır. Allah'ın, tövbe edenleri ve düzgün davranışlar sergileyenleri sevdiği bilinci, çocuklarda sürekli gelişim ve iyileşme arzusunu tetikleyecektir. Tevvab ismi, çocuklara hatalarının geçici olduğunu ve her zaman kendilerini düzeltme ve iyileştirme şansına sahip olduklarını hatırlatacaktır. Bu da çocukların motivasyonunu artıracak, kendilerini sürekli olarak geliştirme çabası için teşvik edecektir. Çocuklar yaptıkları her yanlış davranışın kendileri için yeniden öğrenme fırsatı olduğunu idrak edeceklerdir. Aynı zamanda kendilerinin yeni versiyonları ile karşılaşmak, olaylara verecekleri tepkileri değiştireceğinden daha farklı bir insan olacaklardır.

²⁵⁴ Bakara, 2/222

²⁵⁵ Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmeden-Neseî, es-Semerkandî, *Et-Teysîr Fi't-Tefsîr*, Ali Benli(çev), İstanbul 2020, Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık, C.2. S.512.

2.1.6. Şekûr

Sözlükte minnettarlık, iyilik bilme, ikram verini idrak edip düşünme manalarına gelmektedir.²⁵⁶ Allah’a izafe edildiği zaman kulunun cüzi iyiliklerine karşılık kendinin pek çok veren anlamına da gelmektedir.²⁵⁷ Nankörlüğün zıttı olarak da bilinir. *Şükr* kelimesinden türemiş ve Kur’an’ı Kerîm de pek çok yerde geçmektedir. Bunlardan dört tanesi bizatihi Allah’a nispet edilen ayetlerdir. Bu ayetlerde Allah Şakir olarak geçmektedir.²⁵⁸ Şakir ifadesi de kullarına karşı bolca veren anlamındadır. “*Allah’a güzel bir borç verirsiniz O da bunu size fazlasıyla öder ve sizi bağışlar. Allah şükrün karşılığını bol bol verir, cezada ise acele etmez.*”²⁵⁹ Burada geçen borç verme ibaresi karz-ı hasen olarak bilinmektedir.²⁶⁰ Karz-ı Hasen karşılık beklemeden yapılan iyiliktir.²⁶¹ Allah kullarına verdiği nimetlerin kendisi için için harcanmasını istiyor bu şekilde toplumsal bir dayanışmanın olması öngörülüyor. Aynı zamanda Yüce Allah kulları için verdiği nimetten yine kendisi için harcanmasına karşılık bol bol mükafat vereceğini ayette bizlere bildiriyor.²⁶² Allah’ın Şakir olması kendisine şükredilmesini istemesindendir ve Allah şükredilen malı ziyadesiyle artıracaktır.²⁶³ Allah kendisine şükredilmesi ve iyiliklerinden dolayı kullarına hem dünya da hem de ahirette güzellikleri fazlası ile sunacaktır. “*Onlara Geçmiş günlerde yaptıklarınıza karşılık olarak afiyetle yiyin için denir.*”²⁶⁴ Ayeti ile yapılan her güzel eylemin Allah katında kıymetli olduğu ve muhakkak karşılığının alınacağını bildirmektedir. Kur’an’ı Kerîm de Allah hem Şekur²⁶⁵ hem Şakir²⁶⁶ olarak geçmektedir. Burada bir mesaj verilmektedir. Şükrün tek yönlü değil, Yaratıcısı ve kulu arasında olduğunu görmekteyiz. İnsanın şükrüne karşılık Allah da şükür ile geri dönüş yapmaktadır.²⁶⁷ Yani Allah kula nimet verir, kul nimetlere şükreder bu şükrün karşılığında Allah kuluna ziyadesiyle yeniden verir yalnızca vermekle kalmaz bunun yanında kuluna

²⁵⁶ Dini Kavramlar Sözlüğü, “Şekur”, S.611.

²⁵⁷ Bayram, a.g.e., 144

²⁵⁸ Ögük, a.g.e., 144.

²⁵⁹ Tegabun, 64/17

²⁶⁰ Karaman vd, C.5 S.376.

²⁶¹ Bakara, 2/245.

²⁶² Karaman vd, C.5 S.376.

²⁶³ Gazzâlî, a.g.e., 120.

²⁶⁴ Hakka, 69/24.

²⁶⁵ Fatır, 35/30.

²⁶⁶ Bakara, 2/158.

²⁶⁷ Ögük, a.g.e., 145.

sevap yazar. Bu Allah'ın Şekur isminin bir hikmetidir. “...*Kim gönüllü bir iyilik yaparsa bilsin ki Allah iyiliği mükâfatıyla karşılayan ve çok iyi bilendir.*”²⁶⁸ Farz olan ibadetler veyahut nafil olanlar Allah katında hepsi çok kıymetli ve mükafata layık olduğu bilinmektedir. Allah'a yaklaşmak, O'na olan sevgi ve bağlılığımızı göstermek adına şükür ve iyi eylemler oldukça önemlidir. Allah'ın kabul ettiği bu güzel ameller, bizlere hem dünya hem de ahirette mükafat olarak geri döner.²⁶⁹

İnsanlar arasındaki ilişkilerde Şekur ismi, karşılıklı minnettarlık ve şükran duygusunu güçlendirir. Bir kişi, başka birine iyilik yaptığında veya yardım ettiğinde, diğer tarafın da bunu takdir etmesi ve minnettarlık duyması beklenir. İşte bu noktada, Allah'ın Şekur ismiyle ilişkilendirilen kavramlar devreye girer. Allah, insanların yaptığı her türlü iyilik ve ibadeti büyük bir rıza ve şükranla karşılar. O, kullarının en küçük bir iyiliklerini bile göz ardı etmez ve bol bol mükafatlandırır.²⁷⁰ Bu, insanlar arasındaki ilişkilerde de bir örnek oluşturur. Bir kişi, başkalarına yardım ettiğinde veya onlara iyilik yaptığında, Allah'ın Şekur ismiyle uyumlu bir şekilde, karşılığında minnettarlık ve takdir bekleyebilir. Bu durum, insanlar arasında daha sağlıklı ve sevgi dolu ilişkilerin oluşmasına katkıda bulunur.

Allah'ın Şekur ismi teşekkür etmenin önemini anlatmaktadır. Çocuklarda bir sosyal beceri olan teşekkür etmeyi öğretmek ve teşvik etmek son derece önemlidir.²⁷¹ Teşekkür etmek, başkalarının yardımı, destekleri veya iyilikleri karşısında minnettarlığımızı ifade etmek için kullanılan bir yöntemdir. Teşekkür etmek, karşı tarafın emek ve katkılarını takdir ettiğimizi gösterir ve onları değerli hissettirir. İnsanlar arasındaki ilişkileri güçlendirir. Başkalarının yaptığı iyiliklere karşı minnettarlık duygusu, insanlar arasında bir bağ oluşturur ve sevgi, saygı ve hoşgörüyü pekiştirir. Birbirimize olan bağlılığımızı artırır. Başkalarını motive etmek için de etkili bir yöntemdir. Bir kişi, yaptığı bir işin veya verdiği bir desteğin takdir edildiğini görünce, daha fazla çaba harcamaya ve daha iyi performans sergilemeye teşvik edilir. İnsanların daha olumlu ve istekli bir şekilde katkıda bulunmalarını sağlar. Olumlu bir atmosfer oluşturur. Bir kişi,

²⁶⁸ Bakara, 2/158.

²⁶⁹ Muhammed Ali Es-Sabûnî, a.g.e., C.1, S193.

²⁷⁰ Tegabun, 64/17.

²⁷¹ Şehnaz Ceylan, “Okul öncesi çocuklarda sosyal becerilerin desteklenmesi konusunda öğretmen ve veli görüşlerinin belirlenmesi”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 2014, 99-114.

sürekli olarak takdir edildiğini hissederse, iş ortamında veya sosyal çevrede daha mutlu ve memnun olur. Olumsuzlukları azaltır ve olumlu bir enerji çoğaltır. İyi davranışları teşvik eder. Başkalarına teşekkür etmek, onları daha fazla yardım etmeye, daha cömert olmaya veya daha sevecen davranmaya teşvik eder. Bütün bunlar toplumsal düzen açısından önemli unsurlardır. Toplum içerisindeki uyumlu ortam oluşturma adına kıymetli bir cümledir. Bu durum Allah'ın Şakir isminin kuluna bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekur ismi çocukların ahlaki eğitimine rehberlik edecek. Bu isim, çocukların hayatlarında minnettarlık duygusunu geliştirmelerine ve Allah'a şükretmeyi öğrenmelerine yardımcı olur. Minnettarlık, çocuklarda olumlu bir bakış açısı, memnuniyet ve şükran duygularının gelişimini destekler. Allah'a minnettarlık duymak ve O'na şükretmek, çocukların Allah'a olan bağlılıklarını güçlendirir ve duygusal gelişimlerine katkıda bulunur. Minnettarlık duygusu, çocukların farkındalığını artırır ve sahip oldukları nimetlere şükran duymalarını sağlar. Ayrıca, minnettarlık ve şükretme, çocukların içsel mutluluklarını artırır ve daha pozitif bir yaşam tarzı geliştirmelerine yardımcı olur. Çocukların verilen nimetlere karşı Allah'a şükri öğrenmesi bu isim ile kolaylaşacaktır. *“Allah'ın, iman edip dünya ve âhirete faydalı işler yapan kullarına verdiği müjde işte bu! De ki: “Sizden akrabalık sevgisinden başka bir karşılık istemiyorum.” Kim çaba harcıyıp bir iyiliği gerçekleştirirse bu konuda ona daha büyük güzellikler bahşederiz. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır ve iyiliği asla karşılıksız bırakmaz.”*²⁷² Bu ayet ile *“Kim ahiret kazancını isterse onun bu kazancını arttırırız; kim dünya kazancını tercih ederse ona da bundan veririz...”*²⁷³ ayeti birbirini tamamlayan ayetlerdir. İkisinde Allah'ın kullarına dünyada yaptıkları güzel işler ve şükretme karşısında mükafatlandıracağını söyler. Şükretmek var olan nimetlerin devamının sağlanması ve olmayan nimetlerin de artmasına vesile olacak bir eylemdir.²⁷⁴ Çocuklara teşekkür ve minnet kavramını bu şekilde anlatmak onların gelişimi açısından oldukça önemli olacaktır. Bir oyuncak için teşekkür eden bir çocuğun ailesi tarafından düzenli kullanıldığı takdirde yenisinin alınacağını bu isim ile öğrenecek sonrasında ise yaptığı iyi işlerin karşılığını Allah'tan bekleyerek hayata

²⁷² Şu'ra, 42/23.

²⁷³ Şu'ra, 42/20.

²⁷⁴ Maturidi, a.g.e., C.5, S.234.

karşı daha farklı bir bakış açısı ile sarılacaktır. Fakat bunun yanı sıra Allah'ın sonsuz nimetlerinin şükrünün asla tam manası ile yerine getirilemeyeceği bilinmelidir.²⁷⁵ Dünya üzerinde kaçınıcı yüzyılda olursak olalım hâlâ yapısı ve işlevi tam çözülemeyen birçok şey bulunmaktadır.²⁷⁶ O halde Allah'a şükredilecek şeylerin bitmeyeceğini bilmek son derece isabetli olacaktır. Aynı zaman şükretmeyi sadece öğretmek değil onu devamlı bir hale getirmek alışkanlık edinmek de bir o kadar önemlidir. Şükretme alışkanlığı, çocukların yaşamlarında daha fazla mutluluk ve tatmin hissi yaşamalarını sağlar. Onlar sahip oldukları nimetlerin değerini daha iyi anlar ve daha pozitif bir bakış açısıyla hayata yaklaşırlar. Ayrıca, şükretme alışkanlığı çocuklarda içsel bir memnuniyet duygusu oluşturur. Sahip olduklarıyla yetinmeyi öğrenirler ve başkalarının da sahip olduklarına saygı duymayı öğrenirler. Bu, çocukların daha hoşgörülü, anlayışlı ve paylaşımcı olmalarını sağlar. Şükretme alışkanlığı, çocukların ilişkilerinde daha olumlu bir etki bırakmalarını ve başkalarıyla daha iyi iletişim kurmalarını sağlar. Bu duygu onları doyumsuz insan olmaktan kurtaracak kanaatkar bir insan olmaları içinde yeni bir adım atmış olacaktırlar. Bu alışkanlık ile birlikte çocuklar nefse karşı kanaatkar bir duruş²⁷⁷ sergileyerek bir direniş gösterecekler.

2.1.7 Ber

Ber esması doğru, itaatkar manasına gelmektedir.²⁷⁸ *Birr* kökünden türemiştir. Allah'ın sözlerinin muhakkak doğru olduğu, kesin doğruları ifade ettiği bilinmektedir.²⁷⁹ Kur'an'da bu esma kerem sahibi, iyiliği bol olan manası da gelmektedir.²⁸⁰ Ber İsmi Kur'an'da otuz iki yerde geçmektedir. Bunlardan bir tanesini bizatihi Allah'a nispet edilmektedir. “*Elbette biz bundan önce yalnız O'na yalvarıyorduk. Şüphesiz ihsanı bol ve çok merhametli olan da yalnız O'dur.*”²⁸¹ Sözünde doğru olan kendisine dua eden

²⁷⁵ Ahmet Ak, Maturidi'nin Şükür Anlayışı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, 47(2), 185-194.

²⁷⁶ Maturidi, a.g.e., C.5, S.235.

²⁷⁷ Mansur Gökcan, Tasavvufi kanaat anlayışı ve bireysel-sosyal etkileri. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 2018, 18(1), 95-129.

²⁷⁸ Bekir Topaloğlu, “Ber”, *İslam Ansiklopedisi*, C.5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, 315.

²⁷⁹ Bayram, a.g.e., S.275

²⁸⁰ Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzu'l Furkan*, 8. Server Yayınları, İstanbul Temmuz 2018, S.523.

²⁸¹ Tur, 52/28.

kullarına karşı sonsuz kerem sahibi olan manasına da gelmektedir.²⁸² Ber esması çoğunlukla takva ile bahsedilmiştir.²⁸³ Buradan da anlaşılabacağı üzere takvanın Allah'ın lütfu ile bir bağlantısı bulunmaktadır. *“Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz erdemlilik değildir. Asıl erdemli kişi Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere iman eden; sevdiği maldan yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara harcayan; namazı kılıp zekâtı verendir. Böyleleri anlaşma yaptıklarında sözlerini tutarlar; darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler. İşte doğru olanlar bunlardır ve işte takva sahipleri bunlardır.”*²⁸⁴ Ayeti Ber esmasının mahiyeti hakkında bilgi vermektedir. Birr sahiplerinden istenen Yüzleri kibleye çevirmek değil, onu fiilin gerçek manada idrak etmek olduğu belirtilmiştir.²⁸⁵ Birr ahlak güzelliğidir.²⁸⁶ Hâdîsinden anlaşılabacağı üzere birr aslında insanı güzelleştiren davranışların kişide bulunmasını ifade etmektedir. Fahreddin er-Râzî ayette geçen *Birr* ifadesini “Bütün saygı ifade eden davranışları, itaatleri ve insanı Allah'a yaklaştıran hayırlı işleri içine alan bir kelime” olarak açıklamıştır.²⁸⁷

Allah'ın Ber Esması çocuk eğitiminde de önemli bir yer tutmaktadır. Çocuğun ahlaki gelişimlerinde bu esmayı kullanmak ebeveynler açısından son derece önemli olacaktır. Çocuğun aile içerisindeki hiyerarşik yerini bilmesi ve ailelerin otoritelerini kurabilmeleri açısından itaat önemli bir kavramdır. Çocukların ailelerine karşı saygı ve sevgiyi idrak edebilmesi yine kavram üzerinden geçmektedir. İtaat etmek yalnızca boyun eğmek manasına gelmemektedir. Sözlere riayet etmek, kurallara mutabık kalmak gibi anlamlara da gelmektedir. Aile içerisinde belirlenen kurallar ailenin bütünlüğü açısından önemlidir. Kurallı bir ailede büyüyen çocuk ilerleyen yaşlarda da disiplin sahibi bir birey olacaktır. Burada önemli olan husus çocuğun benliğine zarar vermeyecek kurallar koyulmasıdır. Çocuklar için anne ve baba ilk doğdukları andan itibaren mühim bir yere sahiptir. Hiçbir şey bilmezken yani ilk çocukluk (0-6) döneminde çocuğun yanında olan anne ve babasıdır. Ber ismi ilerleyen yaşlarda ergenlik dönemi (7-15) ve sonrasında

²⁸² Elmalılı Hamdi Yazır, Hak dini Kur'an dili, Lutfullah Cebeci vd. (sade.), Akçağ Yayınları, Ankara 2018, C.7, S.573.

²⁸³ Ögük, a.g.e., S136.

²⁸⁴ Bakara, 2/177.

²⁸⁵ Elmalılı, a.g.e., C.1, S.576.

²⁸⁶ Müslim, a.g.e., "İyilik", bl. 14, hn. 2572.

²⁸⁷ Razi, a.g.e., C.7, S.37.

ailelere karşı asi tutum sergileyen çocuklar için ehemmiyetli bir yere sahip olacaktır. Nitekim *“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle.”*²⁸⁸ Ve devamındaki *“Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. “Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster”* diyerek dua et.”²⁸⁹ Ayetler ile çocuklara ilk görevin Allah’a itaat ikinci sorumluluğun ise Anne babaya itaat olduğu anlatılmalıdır. Bu iki ayeti çocuklar üzerinde Ber esmasının tecellisi olacak şekilde iyi izah edilmelidir. Hz. Muhammed bir gün minbere çıktı ve Amin Amin dedi. Etrafindakiler Ya Resulallah ne için amin dediniz diye sorunca; bana Cebrail geldi Ya Muhammed kimin yanında ismin zikredilir ve sana salat getirmez ise burnu sürtünsün sende amin de dedi bende dedim. Sonra kim Ramazan ayına kavuşur ve bağışlanmaz ise ona da amin de dedi bende amin dedim. Sonra ana babasına veyahut birine yetişip kendisini cennete sokamaz ise burnu sürtünsün ona da amin de dedi ona da amin dedim.²⁹⁰

Fahreddin er-Râzî yukarıda örnek olarak verilen ayetin tefsirini üç husus üzerinden ele almıştır. Birinci husus; Kâinatın sahibi Halik esması ile yaratır Musavvir esması ile şekillendirir. İnsanın yeryüzüne gelmesinin var oluşsal sebebi Allah’tır. Bu var oluşun zahiri sebebi ise anne babadır. İşte Allah burada önce kendisine ve ardından zahiri sebep olan anne babaya karşı iyi davranılmasını emretmiştir. İkinci husus; ‘‘Allah’ın emirlerine saygı duymak, Allah’ın yarattıklarına şefkatli olmaktan geçer’’ Hâdis’i çerçevesinde, kendisine en çok şefkat gösterilmesi gerekenin, anne ve baba olduğunu ifade eder. Üçüncü ve son husus ise; ‘‘nimet verene şükretmekle hemhal olmak, insan üzerine vaciptir’’ diyerek insana verilen en büyük ihsanın ve nimetin anne baba olduğunu belirtmiştir.²⁹¹ Bir çocuğun anne ve babası ile kurduğu insani bağ çocuğun anne babasına, onlarında evlatlarına karşı hissedecekleri duygu dünya üzerindeki maddi hiçbir duygunun üzerine geçemeyecektir.²⁹² Bu yüzden Kur’an’da bu bağın kurulması için anne ve babaya

²⁸⁸ İsra, 17/23.

²⁸⁹ İsra, 17/24.

²⁹⁰ İbn kesir a.g.e., C.5 S.544; Müslim, a.g.e., "İyilik", bl. 14, hn. 2572.

²⁹¹ Razi, a.g.e., C14. S.444.

²⁹² Avde Halîl Ebû Avde, “Ana-Babaya İtaati Emreden Ayetlerle İlgili Edebî Yaklaşımlar Bağlamında Kur’an Cümlelerinde Teşrî ve İ’câz” Ramazan Şahan ve Harun Çağlayan (çev.), Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 37, 2014, S. 165-206.

itaati,²⁹³ iyiliği,²⁹⁴ ihsanı²⁹⁵ emreden ayetlerin olduğu görülmektedir. Bütün bunlara bakılarak Ber esmasının itaat manasına gelen kısmının çocuklara tecellisi, anne ve babasına itaat olarak değerlendirilerek çocuklara izah edilebilir.

Ber esmasının bir diğer manası olan doğruluk kavramı, çocuk eğitiminde önemli bir yer tutmaktadır. Çocuklara doğruluk kavramı ile beraber, yalan kavramı da anlatılmalı ve yalan söylememeleri hususunda tembihlerde bulunulmalıdır. Burada mühim bir husus bulunmaktadır. Çocukların yalan söylediği anlaşıldığı taktirde onlara ‘Yalan söyleme’ ifadesini kullanmak doğru olmayacaktır. Bunun yerine ‘Doğruyu söyle’ cümlesi kullanıldığı taktirde çocuk doğru ile hemhal olacak ve yalan kavramına karşı uzaklaşmış olacaktır.²⁹⁶ Her şeyde olduğu gibi çocuk yalan hususunda da ebeveynlerini taklit edecektir. Herhangi bir zor durumda yalan söyleyebilen ebeveyn çocukların dikkatinden kaçmayacak²⁹⁷ aynı şekilde sıkıştığı bir durumda kendisi de bu şekilde bir yalana başvuracaktır. Yalan gerçeğe aykırı sözler olarak bilinmektedir.²⁹⁸ Çocukların olmayan şeyleri söylemesini, doğruluktan uzaklaşmasını hiçbir ebeveyn istememektedir. Bunun için Allah’ın Ber esması çocuklara anlatılmalı ve onlar doğruluk konusunda teşvik edilmelidir. *“Kalplerinde bir bozukluk vardır, Allah da onlardaki bozukluğu arttırmıştır. Yalan söylemeleri yüzünden, kendilerine acı veren bir azap da vardır.”*²⁹⁹ Hastalık vücudun sağlıklı işleyişinden vazgeçip görevini tam yerine getirmemesi manasına gelmektedir.³⁰⁰ Allah insanı en güzel şekilde yaratmış düzeni Kur’an’da belirtmiştir. Helallerin ve haramların çizgisi Kur’an’da net bir şekilde çizilmiştir. İnsan bu kuralların dışına çıktığı taktirde tıpkı vücudun işleyişinin bozulması gibi insanın da dünya düzeni bozulacaktır. İşte yalan bu düzeni bozan unsurlardan yalnızca bir tanesidir. Kur’an yalan için bir hastalık olarak bahsetmiştir. Nitekim hastalıklar yalnızca maddi ve zahiri değil aynı zamanda manevi konularda da kullanılmaktadır.³⁰¹ Bu hastalıklı halin çocuklardan

²⁹³ Bakara, 2/88.

²⁹⁴ Nisâ, 4/36.

²⁹⁵ Ahkaf, 46/15.

²⁹⁶ Aygün, a.g.e., S.116.

²⁹⁷ Aygün, a.g.e., S.117.

²⁹⁸ Mustafa Çağrı, *“Yalan”, İslam Ansiklopedisi*, C.43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, 297.

²⁹⁹ Bakara, 2/10.

³⁰⁰ Elmalılı, a.g.e., C.1, S. 273.

³⁰¹ Elmalılı, a.g.e., C.1, S.271.

uzak olması için önce ebeveynlerin bu hususa dikkat etmesi ardından çocuklarına da bunu izah etmeleri isabetli olacaktır.

Ber esmasının çocuk eğitimindeki bir diğer kullanılacağı kısım ise çocukların sözlerinde durmaları konusudur. Zira Allah verdiği sözü tutan³⁰² Ber'dir. Çocuklara bu esma anlatılırken verdikleri sözlerin hayati önem taşıdığı ve Mü'min esması gereği güvenilir bir insan olmanın yolunun verilen sözde durulmasından geçtiği izah edilmelidir. Bu hususta *“Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında çok çirkin bir davranıştır.”*³⁰³ Ayeti referans olacaktır. Bahsedilen konu söz ve eylem tutarlılığıdır. Çocukların söylemleri ile fiillerinin aynı doğrultuda olması tavsiye edilmelidir. Bir kimse bu ayet gereği söylediği sözü yerine getirmekle mesuldür. Bu o kişi üzerine vacip olur.³⁰⁴ Ebeveynler verilen sözlerin ve yerine gerilmesi hususunun üzerinde durmalı ve olumlu davranışları sonucunda onları tebrik ederek teşvik etmelidir. Çocukların söz ve fiil tutarlılıkları onların karakter gelişimi açısından da son derece önemlidir. Toplum içerisinde sözüne itibar edilen güvenilir insanlar olarak tanınmak onları motive edecektir. Sözler ve eylemler tutarlı olduğu zaman öz disiplinleri gelişmiş bireyler olacaklardır. Böylece sosyal ilişkileri gelişmiş bireyler olarak toplum saflarında yerlerini alacaklardır.

Ber esmasının bir diğer manası olan iyilik sever olmadır. Bu manayı çocuk eğitiminde kullanmak çocuklar açısından ehemmiyetlidir. Zira dünya üzerinde bulunan kötülükleri yok etme bir hayli zor olsa da iyiliğin safına artırma bir o kadar umut verici olacaktır. Bu esmanın tecelli ettiği çocuklar iyilik etmekten keyif alan karşılık beklemeden iyilik yapan menfaatleri doğrultusunda değil, iyilik çerçevesinde hareket eden çocuklar olarak toplumda yerlerini alacaklardır. Müslüman bir kimse ona iyilik yaptığı için değil, iyi bir kul olduğu için iyilik yapacaktır.³⁰⁵ Hatta tasavvufta belirtilen taş atana gül at metaforu ile hareket eden kimse olacaktır. Başkalarının kötülüklerine karşı dahi sen iyilik ile cevap ver manasına gelen bu ifade iyiliği önceleyen kötülüğü geri plana atan önemli bir öğüttür. *“İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o*

³⁰² Rum, 30/6.

³⁰³ Saff, 61/2-3.

³⁰⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi ' li-aḥkâmi 'l-Ḳur'ân*, M. Beşir Eryarsoy (çev.), Buruç Yayınları, İstanbul Ekim 2003, C.17, S.297.

³⁰⁵ Bayram, a.g.e., S.276.

zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş!"³⁰⁶ Bu konuda oldukça açıklayıcı olan bu ayet iyiliğin safında olan kimselerin iyiliklerinin bir sonucu olarak saflarının genişleyeceği müjdesi Yüce Allah tarafından verilmiştir. Yani kötülüğe karşı iyilik ile muamele de bulunmak düşman yerine dost kazandıracaktır. Mevdûdî (1903-1979) "kötülük güçlü bir kavram olarak görünebilir fakat tabiatı gereği zayıf ve yıkılmaya mecburdur" der.³⁰⁷ Çünkü insan yaratılış olarak iyi olana meyillidir ve kötüyü sevmez. İyilik ve doğruluk iki güçlü kavramdır. Bu iki haslet bir kimsede olursa kalpleri fetheden insanlığa hizmet eden yapıda olacaktır. Bu nedenle çocuklara iyiliğin önemi ve gücü anlatılmalı ve bu hasletlerin kendilerinde bulunmasının gelecekte onlara birçok imkân sağlayacağı söylenmelidir, bu davranışlar teşvik edilmelidir.

2.1.8. Kerîm

Allah'ın Kerîm isminin kelime anlamı cömert, eli açıktır.³⁰⁸ Aynı zamanda asil ve değerli manalarını da taşımaktadır.³⁰⁹ Burada bahsedilen cömertlik ifadesi Allah'ın kullarına karşı sınırsızca vermesinin bir işaretidir. Layık olsun ya da olmasın, ne verdiği ne bakmaksızın veyahut başa kaksızın vermesi demektir. Temenni edilenin aksine daha fazlasını vermesi demektir.³¹⁰ İnsanın beklentisinin üzerinde, kuluna ikram etmesi manalarına gelmektedir. Kur'an'ı Kerîm de Allah'ın bu ismi kırk yedi defa geçmektedir. Bunlardan beşi Allah'a atfedilmiştir. "*Sizden kim de Allah'a ve resulüne itaat eder, güzel işler yaparsa ona hak ettiği karşılığı iki kere veririz, ayrıca onun için değerli bir nasip de hazırladık.*"³¹¹ Bu ayet, Allah'ın insanlara verdiği vaadlerden biridir. İtaat, güzel işler yapma ve Allah'ın emirlerine uygun hareket etme, bir kişinin Allah'a olan bağlılığını ve sevgisini gösteren davranışlardır. Bu ayette Allah, böyle bir kişinin çabalarını takdir eder ve ona fazlasıyla karşılık verir. İki kat değerli karşılık, Allah'ın lütfunun ve ihsanının artırılarak verileceğini ifade eder. Yani kişinin yaptığı iyiliklerin mükafatı iki katına çıkarılır. Allah kullarının kendisine bağlı oluşundan duyduğu hoşnutluğu kullarına karşı

³⁰⁶ Fussilet, 41/34.

³⁰⁷ Mevdûdî, a.g.e., C.5, S.193.

³⁰⁸ Dini Kavramlar Sözlüğü, "Kerim", S.372.

³⁰⁹ Bekir Topaloğlu, "Kerim", *İslam Ansiklopedisi*, C.25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2022, 287.

³¹⁰ İmam Gazzâlî, a.g.e., 138.

³¹¹ Ahzab, 33/31.

iki kat mükafat vererek bildirmektedir. Bu, Allah'ın cömertliği ve lütfunun bir ifadesidir.³¹² İyilik yapan kişi, Allah'ın rızasını kazanır ve dünya ve ahiret hayatında mükafatını alır. Ayrıca, ayette ifade edilen "değerli bir nasip" de kişiye verilecek özel bir kismet veya nimet olarak anlaşılabilir. Bu, Allah'ın kişiye özel bir lütfu ve rahmetidir. Allah, kendisine bağlı ve iyi niyetli kullarına özel olarak hazırladığı bir nasip sunar. Bu ayet, Allah'ın itaatkâr ve güzel işler yapan kullarına olan sevgi ve ihsanını vurgulayan önemli bir mesajdır. İman eden ve Allah'a bağlılıkla hareket eden bir kişi, Allah'ın lütfuna ve ihsanına erişir ve hem dünya hem de ahiret hayatında misli ile mükafatını alır. Bu da Allah'ın Kerîm oluşundandır. *“...Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince o bilsin ki rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, kerem sahibidir.”*³¹³ Ayetlerde de ifade edildiği gibi, Allah'ın kullarının kendisine şükretmesine, teşekkür etmesine ihtiyacı yoktur. Bütün yapılan ibadet ve şükürler kulun kendisi içindir. Şükretmeyi bırakmak ta yine Allah'ın zatından herhangi bir eksiltme yapmaz.³¹⁴ Allah kendi esasen Kerîm sahibidir.

Kerim ismi Allah'ın cömertliğini vurgulamaktadır. O halde çocuklara sadaka vermeyi, zekat vermeyi, paylaşmayı ve cömertlik kavramını bu isim özelinde anlatabiliriz. *“...Hayır için yaptığınız her harcama kendiniz içindir. Verdiklerinizi ancak Allah rızası için verirsiniz. Hayır için yaptığınız her harcamanın karşılığını da hiçbir haksızlığa uğramaksızın tam olarak alacaksınız.”*³¹⁵ Ayeti iyiliğin ve yardımseverliğin sadece dünya hayatında değil, ahirette de karşılığının olacağını ifade eder. İnsanlar, Allah'ın kendilerine verdiği nimetlerin farkında olarak başkalarıyla paylaşmalı ve yardıma ihtiyaç duyanlara destek olmalıdır. Bu tür hayırseverlik ve sadaka faaliyetleri, kişinin maddi ve manevi kazançlarını artırırken, aynı zamanda Allah'ın hoşnutluğunu kazanmasına ve ahirette ödüllendirilmesine yol açar. İbadet, ahlak gibi becerilerin çocuğa erken dönemde (0-3) verilmesi durumunda, bu alışkanlık kalıcı olacak ve hayatı boyunca devam edecektir. *“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.”*³¹⁶ Ayeti gereğince kendisini ve ailesini koruma adına dini vecibeleri yerine getirmek oldukça önemli olacaktır. Bu bağlamda zekat, sadaka, yardımlaşma gibi emirleri çocuğa Kerîm

³¹² Kur'an yolu

³¹³ Neml, 27/40.

³¹⁴ Bilmen, a.g.e., C.5, S.2541.

³¹⁵ Bakara, 2/272.

³¹⁶ Tahrim, 66/6.

ismi ile anlatmak daha uygun olacaktır. Allah kendisi için kullandığı sıfatları kulunun üzerinde görmek isteyecektir. Allah nasıl cömert ise kulundan da aynı şekilde cömert olmasını isteyecektir. Fakat çocuklara zekat, sadaka gibi soyut kavramları anlatmak pek kolay olmayacaktır. Bu sebeple örnekler üzerinden somutlaştırılarak anlatılması daha doğru olacaktır.³¹⁷ Çocuklar erken dönemde taklid etmeye meyillidir. Önce ebeveynlerini, sonralarda ise çevrelerinde olan kişileri taklid ederek öğreneceklerdir. Bu sebeple çocukların taklid edeceği kimseler son derece önemlidir zira gelecek yaşamlarında dönüşecekleri kişiyi, karakteri inşa ediyor olacaklar. Bu bağlamda en güzel örneğin Alemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'in olması, hiç şüphesiz en isabetli karar olacaktır. Çünkü o Kur'an'ın canlandırmasını yapandır.³¹⁸ Hz Muhammed'in çocuk eğitiminde önemseydiği hususlardan birisi ahlak eğitimi idi. Nitekim kendisinin yanında çocuklarından başka yetiştirdiği kimseler bulunmakta idi. Bunlardan birisi olan Enes b. Malik için oğulcağızım ifadesini kullanmış³¹⁹, ahlaki bir duruş sergilemesi için birçok tavsiyede bulunmuştur.³²⁰ Buradan anlıyoruz ki; Hz Muhammed çocuklara hitap ederken Kur'an ifadelerini³²¹ kullanmakta ve ahlaki eğitime önem vermektedir. Zira günümüzde namaz kılan fakat yalan söyleyen, oruç tutan ama hırsızlık yapan kişilerin yeterli ahlaki temeli alamadıkları bir gerçektir. Çocuklara bir öğretide bulunulacağı zaman, örneğin yardımlaşma öğretisi örneklendirerek ve Allah'ın bu davranıştan hoşnut kalacağı söylenerek öğretilmesi, onda hem kalıcı olacak hem de hayatına yön verme noktasında önemli bir yer tutacaktır.

2.1.9 Raûf

Raûf esması, Allah'ın merhamet ve şefkatinin ileri derecede olduğu manasına gelmektedir.³²² *Ref'et* kökünden türeyen bu esma kalp dayanmayacak kadar merhametli olma anlamını da taşımaktadır.³²³ Bu isimde mübalağa olduğu açıktır ve Rahîm

³¹⁷ Ünverdi, M., & Murat, M. (2021). Çocukta Dini İnancın İnşasında Soyut Kavramlar Yerine Hz. Peygamber Örneği. *Antakiyat*, 4(1), 47-65.

³¹⁸ Ünverdi, a.g.e., 52

³¹⁹ Tirmizi, a.g.e., "İlim", bl. 16, hn. 2678.

³²⁰ Adil Yavuz, "Hz. Peygamber ve İnsan Yetiştirme Metodunun Öncelikleri" *Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber ve İnsan Yetiştirme Düzenimiz" Sempozyumu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Erzurum 18-20 Nisan 2014, S.239.

³²¹ Lokman, 31/13.

³²² Bekir Topaloğlu, "Raûf", *İslam Ansiklopedisi*, C.34, TDV Yayınları, İstanbul 2007, 468.

³²³ Topaloğlu, a.g.e., S.469

manasındadır.³²⁴ Kur'an'da on bir yerde geçen bu esma bir yerde Hz. Muhammed'e izafe edilmiş, diğer yerlerde ise Allah'ın bizatihi kendisine nispet edilmiştir. Raûf ismi Allah'ın kullarına zahmetsiz olarak lütfundan vermesi demektir. Kullarına doğru yolu bulmaları için peygamber göndermesi, Allah'ın Raûf esmasının gereğidir.³²⁵ Kullarına karşı verdiği nimetler yine Raûf esmasının zuhurundandır. *“Görmüyor musun ki, Allah yeryüzündekileri ve O'nun emriyle denizde akıp giden gemileri sizin hizmetinize verdi! Kendi izni olmadıkça yerkürenin üzerine düşmemesi için göğü tutan da O'dur. Şüphesiz Allah insanlara çok şefkatli, çok merhametlidir.”*³²⁶ Ayetinde olduğu gibi sayısız nimeti kullarının hizmetine sunması Allah'ın ileri derecede merhametli oluşunun bir neticesidir. Bu ayette Raûf ismi Rahîm ismi ile birlikte kullanılmıştır. Mâtürîdî Raûf ismini iki şekilde yorumlamaktadır. İlk manası, “kullarının işlediği günahlara karşı aceleci davranıp günah yazmayan”, ikinci manası ise “yarattıklarının işlediği günahları adeta görmezden gelerek bağışlayan” manâsıdır.³²⁷ Ayette dikkat çeken bir diğer husus, bu esmanın Rahîm ismi ile birlikte zikredilmesidir. Rahîm olan Allah mümin kullarına karşı merhametli olandır. Raûf ise aşırı merhametli demektir. İki isim aynı cümlede kullanıldığı zaman merhametin sınırsız olduğu manası ortaya çıkmaktadır. Raûf isminin Allah'ın Rahîm isminden önce gelmesi, merhameti daha fazla kapladığı içindir manası, alimlerce ifade edilmiştir.³²⁸

Raûf esmasının insan eğitiminde önemli bir yeri olduğu kaçınılmazdır. Çocuklara etkili bir iletişim kurmaları bu esma ile anlatılabilir. Allah yarattıklarına karşı son derece nazik ve merhametlidir. Kul da merhameti ve nezaketi Allah'tan öğrenerek kendisi için bir üslup geliştirebilir. Oluşturduğu bu üslup sayesinde insanlar arasında farklı bir konuma kavuşabilir. *“Rabbini yoluna hikmetle ve güzel öğüt ile davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış. Kuşkusuz senin rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir.”*³²⁹ ayetinde bahsedildiği üzere güzel öğüt ile davet etmeleri özendirilmelidir. Burada bahsi geçen güzel öğüt, üslubu da temsil etmektedir. Güzel bir dil ile yapılan nasihatın neticesi her daim karşılık bulmaktadır. Özellikle çocuklara Allah'ı ve O'nun esmalarını anlatırken bu hususa bilhassa önem

³²⁴ Gazzâlî, a.g.e., S.175.

³²⁵ Ögük, a.g.e., S.135.

³²⁶ Hac, 22/65.

³²⁷ Maturidi, a.g.e., C.2, S.288.

³²⁸ Abdülbâkî, Kur'an Kelimelerinin Anahtarı el-Mu'cem'ül Müferres Tercümesi, “r'ef”, Mahmut Çanga (çev.), Timaş Yayınları, İstanbul 1996.

³²⁹ Nahl, 16/125.

verilmelidir. Zira Allah'ın sevdinilmesi ebeveynlerin üslubu ile bağlantılı olacaktır. Yalnızca çocuklara değil, yaş grubu fark etmeksizin Allah'ın ve İslam'ın güzel bir üslup ile anlatılması aynı zamanda bir peygamber ahlakıdır. Çocuklarda da bu kimliğin oluşturulması, karşısındaki insanlara karşı nazik bir üslup edinerek konuşmasının anlatılması isabetli olacaktır. Bu da Raûf esmasının bir tecellisidir.

Raûf esmasının eğitimdeki bir diğer konusu ise iyilikte öncülüğün çocuklara tavsiye edilmesidir. Zira Allah'ın merhameti gereği kullarına öncülük etmesi ve onlara yol gösterici olarak gönderdiği peygamberler O'nun Raûf esmasının bir neticesidir. Bunu çocuk eğitime entegre ettiğimiz takdirde çocukların da iyilikte öncü olmaları gerektiği anlatılarak girdikleri ortamlarda iyiliğin temsilciliğini üstlenmeleri sağlanabilir. *"İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."*³³⁰ Bu ayet insanlığa iyiliği emredip kötülüklerden sakınmalarını emreden ayetlerden yalnızca bir tanesidir. Burada bahsedilen hayır ve kötülüğün ne olduğu, Kur'an'ın her safhasında bahsedilen ayetlerde yer almaktadır. Râzî, ayetin tefsirinde bu emrin Farz-ı Kifaye olduğunu belirtmiş, bir kısım Müslümanın yapması ile yükümlülüğün kalkacağını ifade etmiştir.³³¹ Fakat burada şu bahis ortaya çıkmaktadır. "Başkası yapsın sorumluluk benden kalsın" düşüncesi ile hareket edilmemeli, hayırda yarışan ve öncü olma adına gayret edenlerden olunmalıdır. Bu konu hakkında birçok Hâdis rivayeti de bulunmaktadır. Bunlardan birisi "Bir iyiliğe öncülük eden kimseye o iyiliği yapanın eciri gibi sevap vardır."³³² İslam iyilik yapma yönünü her daim teşvik etmiştir. İyilik sevap kazanmak için Müslümanlarca büyük bir değer taşımaktadır. Bunun içindir ki Hz. Muhammed bu konu üzerinde durmuş sadece iyiliği değil iyiliğe giden yolların da kişiye fayda sağlayacağını ifade etmiştir. Bu inananlar için büyük bir motivasyon kaynağı oluşturmaktadır. Bu noktada çocuklara, yaşadıkları dönemin hayırda davet edicileri olmaları aşılmalı, aynı zamanda yalnızca iyilik yapan değil iyiliğe zemin hazırlayan bireyler olmaları konusunda da yönlendirilmelidirler.

³³⁰ Al-i İmran, 3/104.

³³¹ Razi, a.g.e., C.6, S.522.

³³² Ebû Dâvûd, a.g.e., "Mukaddime", bl. 115, hn. 5129.

2.1.10. Afüv

Afûv esması Allah'ın affediciliği hakkındaki diğer esmalarından farklı olarak tamamen silme manasını taşımaktadır.³³³ Yok etmek, silmek manasına gelen bu esma, “*afv*” kökünden türemiştir.³³⁴ Allah'ın bu ismi, günahları tamamen ortadan kaldırması, silmesi de örtmekten daha mübalağalıdır.³³⁵ Hatta kulun zihninden bile işlediği günahı yok etmesi anlamına gelmektedir. Kur'an'da *afv* kökü ile gelen otuz üç ifade bulunmaktadır. Bunlardan beş tanesi Allah'a işaret etmektedir.³³⁶ “*Böyledir; her kim kendisine yapılan misliyle karşılık verir, sonra yine haksız bir saldırıya uğrarsa Allah ona mutlaka yardım eder. Allah çok bağışlayıcı, çok affedicidir.*”³³⁷ Bu ayette bahsi geçen husus normalde olamaması gereken bir olay vuku bulursa ve kişi nefsi müdafaada bulunur ise bunun herhangi bir sakıncasının olmadığı ifade edilmiştir.³³⁸ Allah'ın engin merhameti ve affedici özelliği burada da kendini göstermiştir. Bu hususta önemli olan bir nokta vardır. Yüce Allah'tan nasıl bir tutum bekleniyorsa, aynı muamele ile O'nun diğer kullarına davranılması gerekmektedir. Zira Esmaların kullara tecellisi bu şekildedir.³³⁹

Allah'ın Afûv esması çocuk eğitiminde de kullanılan yöntemlerden bir tanesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu isim çocukların affedicilik ve kin tutmama yönlerini keşfetmeleri noktasında yardımcı olacaktır. Allah bu ismi ile kullarının kusurlarını, günahlarını iz kalmayacak şekilde nasıl siliyorsa; kulun da kendisine karşı yapılan olumsuz bir davranışı affedip tekrar ortaya çıkartmayacak şekilde unutması, bu esmanın kendisine tecellisi olacaktır. “*Onlar (takva sahipleri) bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler...*”³⁴⁰ ayetinde zengin olsun fakir olsun gerçek manada Allah'a iman eden kimselerin Allah yolunda infak edecekleri bildirilmiştir. Fakir kimsenin nefsi de bizatihi cömert olmalı ve kendi gücü nispetinde Allah için vermelidir.³⁴¹ Öfkelerini yenenler ifadesi ayette geçen “*gayz*” kelimesi ile ifade

³³³ Bayram, a.g.e., S.285.

³³⁴ Ögük, a.g.e., S.140.

³³⁵ Gazzâlî, a.g.e., S.175.

³³⁶ Nisa, 4/43.; Hac, 22/60.; Mücadele, 58/2.; Nisa, 4/149.

³³⁷ Hac, 22/60.

³³⁸ Mevdûdî, a.g.e., C.3 S.385

³³⁹ Bayram, a.g.e., S.286.

³⁴⁰ Al-i İmran, 3/134.

³⁴¹ Muhammed Abduh ve Reşid Rıza, *Tefsiru'l Menar*, Rahmi Yaran (çev.), Ekin Yayınları, İstanbul Temmuz 2011, S. 72.

edilir. Bu ifade kişinin maddi veyahut manevi haklarından birine zarar gelmesi halinde duyduğu acıdır.³⁴² Öfke ve sonrasında oluşan kin ruhun manevi hastalığıdır. Zamanla öfkeden oluşan bu acı, intikama³⁴³ dönüşerek kini oluşturur. Çocuklar mantıkları ile değil kalpleri ile hareket ederler.³⁴⁴ Kin tutmak çocuklarda ilk olarak anne babasına karşı duyulan öfke ile ortaya çıkan bir duygudur. Bu duygu anne babanın çocuk ile inatlaşması, çocuğu kızdırması ile ortaya çıkan bir histir. Ailesi tarafından birey olarak kabul edilmeyen, sözü dinlenmeyen, küçümsenen çocuklar bu duyguyu daha da içselleştirir.³⁴⁵ Bu şekilde çocuk kin duygusunu öğrenir ve çevresinde hoşuna gitmeyen veyahut onu öfkeliendiren her şeye karşı kin beslemeye başlar. İşte tam bu esnada çocuklara Allah'ın Afv esması öğretilerek affetme eylemi devreye sokulabilir. Çünkü affetmek yalnızca tek tarafı rahatlatan bir eylem değildir. Hem affedeni hem affedileni manen huzura erdiren bir duygudur.

Afv esmasını çocuk eğitiminde kullanmanın bir diğer yolu ise bu esmanın silmek, yok etmek manasının ele alınarak değerlendirilmesidir. Yüce Allah kullarının günahlarını hatalarını nasıl yok olmuşçasına siliyor, hatta onların zihinlerinden, işlemiş oldukları günahı yok ediyorsa,³⁴⁶ kul da zihninin içinde olan kötü düşünceleri silerek Afv esmasının kendisine tecelli edişini seyredebilir. *“Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar gınahtır...”*³⁴⁷ Ayetteki zan kelimesi, şüphe etmek, sanmak, sezmek³⁴⁸ manasına gelmektedir. Şüphe duyulan şeyin gerçek olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Böylesi durumlarda kişi kötü olan düşünceyi değil, iyi olanı tercih etmekle mükelleftir. Zira ayette bahsi geçen kaçınılması gereken zan, kötü düşüncedir. Zemahşerî Keşşaf'ta, kişinin zannın bir kısmından değil çoğundan kaçınılmasına emrine itaatinin önemini vurgularken, eğer düşünecekse dahi, bunu gerekli araştırmayı yapıp, doğruyu yanlış birbirinden ayırt ettikten sonra gizli yapması gerektiğini belirtmiştir.³⁴⁹ Çocuklara bu durum anlatılırken hüsnü zan'dan bahsedilmeli ve bunun kendisi için önemli olduğu söylenmelidir. Nitekim iyi düşünce, kişiyi hem psikolojik hem de fizyolojik

³⁴² Abduh, a.g.e., S.73.

³⁴³ Abduh, a.g.e., S.73.

³⁴⁴ Aygün, a.g.e., S.66.

³⁴⁵ Aygün, a.g.e., S.67.

³⁴⁶ Bayram, a.g.e., S.285.

³⁴⁷ Hucurat, 49/12.

³⁴⁸ *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, “Zann”, Türkdav yayıncılık, İstanbul 1985, S1061.

³⁴⁹ Zemahşeri, a.g.e. C.6, S.322.

anlamda olumlu etkileyecek bir duygudur. Bu olumlu halin çocuklara yansması onların gelecekte psikolojik manada iyi durumda olması ve sosyal alanlarını iyi oluşturmalarıdır.

2.1.11. Gafûr

Gafûr kelimesi *gafr* kökünden türemiştir.³⁵⁰ Örtmek, setr etmek manasına gelmektedir.³⁵¹ Gafûr ismi ise suçları en çok affeden Cenab-ı Hak anlamındadır.³⁵² Allah bu kökteki kelimeler ile kendisini nitelemiştir.³⁵³ Kur'an'da 235 defa bu isim tekrarlanmaktadır. Bunlardan 91'i bizzat Allah'a nispet edilmiştir. Bu kadar çok geçen bu isimden anlaşılan şudur ki, Allah ahirette kullarının günahlarını açığa çıkartıp teşir etmeyecektir. Çünkü Allah kusurları ve günahları gizleyen Gafûrdur. Bu esma diğer esmalar ile beraber gelse de iki yerde müstakil olarak gelmiştir.³⁵⁴ *“Kalplerinizdekini en iyi bilen rabbinizdir. Eğer iyi olursanız bilirsiniz ki Allah kendisine yönelenleri bağışlayıcıdır.”*³⁵⁵ Ayetinde “Allah kulun kalbinden geçenleri iyi bilmektedir” ifadesi ile dikkat edilmesi gereken husus, öncelikle kalbin iyi olması, iyi düşünceye sahip olması, aynı zamanda salih bir insan olması gerektiğidir. Yani insan önce iç alemini düzenlemelidir.³⁵⁶ Buradan anlaşılacağı üzere yüce Allah'ın kullarında görmek istediği şey, eylemlerin ve sözlerin birbiri ile tutarlı olmasıdır. Nitekim söylenen söz, kalp ile tasdik edilmiyorsa bu durum Allah'ı hoşnut etmeyecektir. Gafûr ismi Kur'an'da 72 defa Rahîm ismi ile birlikte geçmektedir. Bu tekerrür ilahi bağışlama ve merhameti dikkat çekici bir şekilde göz önüne sermektedir.³⁵⁷

Gafûr ismi çocuk eğitiminde kullanılabilecek esmalardan bir tanesidir. Çocukların Sır tutma becerisi, güvenilirlik kavramlarıyla da ilişkilidir. Bir çocuğun başka bir arkadaşı tarafından söylenen bir sırrı koruması, diğer kişiyle olan ilişkisinde güvenilir olduğunu gösterir. Bu, çocukların arkadaşları arasında sağlam bir güven ortamı oluşturmalarına

³⁵⁰ Bekir Topaloğlu, “Gafur”, *İslam Ansiklopedisi*, C.13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, 286.

³⁵¹ Büyük Lugat, “gafr”, S.289.

³⁵² a.g.e., S.289.

³⁵³ Ögük, a.g.e., S.141.

³⁵⁴ İsra, 17/25; Kehf, 18/58.

³⁵⁵ İsra, 17/25.

³⁵⁶ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, 1. baskı, İstanbul, 2001, 236.

³⁵⁷ Abdülbaki Güneş, Mehmet Altın, Kur'an'da “Gafûr” İsmi ve Geçtiği Âyetlerle İlgisi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 41, Sayı 41, 2016, 39-72,

yardımcı olur. Sosyal çevresinde sözüne itibar edilen bir kişi olması, onun kendisine olan öz saygısı ve öz güvenini geliştirir. Sır tutma becerisinin küçük yaşlardan itibaren çocuklara anlatılması oldukça önemlidir. Sır tutabilen çocuk kişisel bilgileri paylaşmamayı, mahremiyete dikkat etmeyi, özel hayata saygı duymayı öğrenmiş olacaktır. Bu husus etik kurallarına uymayı da beraberinde getirecektir. Nitekim sır tutabilmek ahlaki bir eylemdir. “...Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.”³⁵⁸ Ayetinde, yapılan anlaşmalara, verilen sözlere riayet edilmesi noktasında bir emir bulunmaktadır. Bu emrin yerine getirilmemesi kişinin şerefi insâniyetini kaybetmiş demektir.³⁵⁹ Bu duruma düşmemek içinse verilen sözlerin yerine getirilmesi son derece önemli olacaktır. Müslüman kişi, peygamber ahlakı ile ahlaklanmalı ve sözlerine güvenilen bir kimse olmalıdır. Sözünde durmadığı takdirde hem topluma hem Allah’a karşı mesul olacağını bilmelidir. Kişi bir arkadaşına veyahut bir yakınına bir sır vermiş ise o kişi artık o sırrı saklamaya söz vermiş ve bir sorumluluk altına girmiş demektir. Bu durum çocuklara anlatılmalı güvenilir bir kişi olmaları ve sır tutmaları konusunda tavsiyelerde bulunulmalıdır. Abdullah İbni Ömer (ra.)’dan rivayet edildiğine göre Hz. Ömer, kızı Hafsa’nın dul kaldığı zamandan bahisle dedi ki: Osman İbni Affân ile karşılaştım ve ona Hafsa’dan söz ederek “İstersen sana Hafsa’yı nikâhlayayım” dedim. Osman: “Hele bir düşüneyim”, cevabını verdi. Aradan birkaç gün geçtikten sonra karşılaştığımızda, “Şimdilik evlenemeyeceğim” dedi. Sonra Ebû Bekir’e rastladım. Ona da: “İstersen sana kızım Hafsa’yı nikahlayayım”, dedim. O ise sustu; ağzını açıp da bir söz söylemedi. Bu sebeple ona Osman’a gücendiğimden daha fazla kızdım. Aradan birkaç gün geçtikten sonra Hafsa’ya Nebiyy-i Ekrem (sav) talip oldu. Ben de kızımı ona nikâhladım. O sıralarda Ebû Bekir’le karşılaştığımızda bana: “Hafsa ile evlenmemi istediğin, benim de sana cevap vermediğim zaman herhalde bana gücenmişsindir” dedi. Ben: “Evet”, diye cevap verdim. Ebû Bekir şunları söyledi: “Bana bu konuyu açtığında sana bir cevap vermeyişimin sebebi, Hz. Peygamber’in Hafsa ile evlenmekten söz etmesidir. Elbette Resulullah’ın sırrını ifşa edemezdim. Şayet Nebiyi Muhterem Hafsa ile evlenmekten vazgeçseydi, elbette onunla evlenirdim.”³⁶⁰ Rivayeti de sır tutmanın hassasiyeti hakkında önemli ipuçları vermektedir. Sır kişiye verilen bir emanettir. Ve bu emanete sadık kalmak son derece önemlidir. Çocuklara bu haslet kazandırılırken,

³⁵⁸ İsra, 17/34.

³⁵⁹ Bilmen, a.g.e., C.4, S.1871.

³⁶⁰ Buhârî, a.g.e., "Nikah ", bl. 34, hn. 56.

öncesinde yapabileceği ve yapamayacağı şeyler hakkında konuşulmalıdır. Ardından yapamayacağı eylemler hakkında söz vermemesi gerektiği konusunun üzerinde durulmalıdır.³⁶¹ Nitekim yapabilme olasılığı olan şeylerde verdiği sözler ve sırlara sahip çıkmayı öğrenecektir. Sözünde duran ve sırnı koruyabilen çocuğun özgüveni yerine gelecek ve emanete sadık kalmayı öğrenmiş olacaktır. Çocuklara bu ahlakın verilmesi de onların gelecek inşasında yollarına çıkacak güzel bir haslet olacaktır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken başka bir husus bulunmaktadır. Çocuk baş edemeyeceği bir durum ile karşı karşıya kaldığında kendisini ebeveynlerine anlatabileceğini mutlaka bilmelidir. Farklı bir durum ile karşı karşıya kaldığı zaman güvенеceği birine anlatması gerektiği de çocuklara tembih edilmelidir. Sırrı ifşa etmeme Allah'ın Gafûr esmasının kuldaki tecellisidir. Çocuklarda Allah'ın bu esmasının yansımını görebilmek, ebeveynlerin onlara yüklediği misyon ile doğru orantılı olacaktır.

2.1.12. Velî

Yakınlık duymak, sevmek manasına gelmektedir.³⁶² Vely kökünden türemiştir.³⁶³ Velî sözlükte birbirini seven, yakın dost manasına gelmektedir.³⁶⁴ Bu kavram Kur'an'da 232 yerde geçmektedir. Velî Kavramı hem kula hem Allah'a izafe edilmiştir. Allah'a nispet edilen yerde Allah'ın kullarına bir dost misali yardımcı oluşu ve onların işlerinin düzenleyicisi olduğu manası verilmektedir.³⁶⁵ *“Allah iman edenlerin velîsidir; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin Velîleri ise sahte tanrılardır; onları aydınlıktan çıkarıp karanlıklara sokarlar. İşte bunlar ateşliklerdir, bunlar orada devamlı kalıcıdırlar.”*³⁶⁶ Ayetinde görüldüğü üzere, Allah'ın Velî olarak isimlendirilmesinin sebebi kullarına karşı koruma, rızıklandırma, yardım etme görevini üstelenmiş olmasındandır. Bu sebeptendir ki şehirlerde bu işleri yapan kişiye “vâli” denmektedir.³⁶⁷ Allah'ın sonsuz merhameti ve sevgisi, kullarına yönelik himayesini ifade eder. Bu nedenle, Allah'ın Velî olarak isimlendirilmesi, O'nun kullarına olan ilgisi ve koruyucu

³⁶¹ Aygün, a.g.e., S.132.

³⁶² Bekir Topaloğlu, “Velî”, *İslam Ansiklopedisi*, C.43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, 24.

³⁶³ Ögük, a.g.e., S145.

³⁶⁴ Büyük Lügat, “veliyy”, S.1043.

³⁶⁵ Ögük, a.g.e., S145.

³⁶⁶ Bakara, 2/257.

³⁶⁷ Maturidi, a.g.e. C.2, S.187.

rolüne vurgu yapmaktadır. Bu da O'nun kullarına karşı olan sevgisinin bir ifadesidir.

Velî ismi çocuk eğitiminde de kullanılacak bir isim olarak görülmektedir. Çocuklara dost olabilmeyi, yardım severliği, rehberlik edebilmeyi, sosyalleşmeyi ve paylaşmayı anlatan bir esmadır. Allah, kullarının hem en yakın dostu hem de efendisi ise³⁶⁸, çocuklar da sınıf arkadaşlarına, mahalle arkadaşlarına, hatta kardeşlerine karşı dost olabilmeyi bu esma ile öğrenebilirler. *“Ey iman edenler! Kendi din kardeşlerinizden başkasını dost ve sırdaş edinmeyin.”*³⁶⁹ Ayeti doğrultusunda hareket edildiği takdirde Allah'ın kullarına vermiş olduğu bir ödev bulunmaktadır. Bu ödev, din kardeşleri ile olan münasebetini iyileştirmesi ve onlar ile kuracağı bağı kuvvetlendirmesidir. Bu ayette bahsi geçen husus bireysel konuları barındırsa da genel anlamdaki işlerdeki tutumu kastetmektedir. Ayette yer alan *“bitane”* kelimesi elbisenin iç astarı demektir. Bir kimsenin sırlarını bilen kişiye *bitane* yani sırdaş manası verilmektedir.³⁷⁰ Bundan dolayı işlerinin iç yüzünü Müslüman olmayan kimselere anlatmak doğru olmayacaktır. Nitekim sonrasında gelen *“Size bir iyilik dokununca (kâfirler ve münaфіklar) kıskanıp tasalanırlar, size bir kötülük isabet ettiğindeyse buna sevinip ferahlanırlar.”*³⁷¹ Ayet Müslüman olmayan kimselerin dostluğu hakkında bilgi vermektedir. O sebeptendir ki *“Mümin Müminin kardeşidir”*³⁷² ayeti ve yukarıda bahsi geçen ayet birlikte ele alındığı zaman, Mümin yalnızca mümin kimse ile dost olup, sırrını ondan başkasına vermemelidir. Bu konuyu çocuklara anlatırken, onlara doğru kimseler ile arkadaşlık kurmaları tavsiye edilmelidir. Arkadaşlık kurdukları kişiler muhakkak Allah'ı tanıyan, bilen, emir ve yasaklarına uyan kimselerden oluşmalıdır.

Velî ismi, esmalar ile eğitim metodu konusunda, sosyalleşme adı altında değerlendirilebilir. Çocukların sosyalleşmesi bu esma ile birlikte ele alınabilir. Sosyalleşme süreci, çocukların toplum içerisinde var olabilmesi için oldukça önemlidir. Kendilerini etkili bir şekilde ifade edebilme noktasında sosyallik son derece önemlidir. Zira kazanılmayan sosyalliğin, ilerleyen yaşlarda yalnızlığa sebep olduğu utangaçlık, öfke

³⁶⁸ Topaloğlu, a.g.e., C.2, 485.

³⁶⁹ Al-i İmran, 3/118.

³⁷⁰ Elmalılı, a.g.e., C.2, S.502.

³⁷¹ Al-i İmran, 3/120.

³⁷² Hucurat, 49/10.

problemi gibi sonuçları doğurduğu bilim insanları tarafından kanıtlanmıştır.³⁷³ Bu nedenle çocukların sosyalleşmesi için uygun ortamların oluşturulması gerekmektedir. Oyun alanları, kreşler, saha gezileri bunun için uygun alanları sağlayacaktır. Çocuklar oyun oynarken kafa yapısının ve fitratının uyduğu bir arkadaş edinerek sosyalleşmeye başlayacaktır. Bu durumda çocuklara sahabe hayatları anlatılarak dostluk kurma ve sosyalleşmenin önemi üzerinde durulabilir. Hz. Ebu Bekir'in Hz. Muhammed ile olan dostluğu örneklerin en güzeli olacaktır. Sosyalleşirken dikkat edilmesi gereken hususlar yine Kur'an'da insanlara sunulmuştur. Kimler ile dost olunup kimler ile olunmayacağı tek tek bildirilmiştir. *“Allah'ın ayetlerinin inkâr edildiğini yahut onların alaya alındığını işittiğiniz zaman, onlar başka bir söze geçmedikçe kendileriyle beraber oturmayın”*³⁷⁴ bu ayet Medine'de inmiş olup daha öncesinde Mekke'de nazil olan *“Ayetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar kendilerinden uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma!”*³⁷⁵ ayetine bir hatırlatmadır. Mekke'de inen ayet ilk olarak Hz. Muhammed'e inmiş olsa da ardından Medine'de aynı manaya gelen bir ayetin nazil olması tüm insanlık için bir uyarı mahiyetindedir.³⁷⁶ Bu konu çocuklara anlatılırken onların anlayacağı bir şekilde anlatılmalı ve konuşma esnasında Allah'ın ayetlerinin alay konusu olmayacağı onlara açık bir şekilde izah edilmelidir. Unutulmamalıdır ki çocuklar kendilerine anlatılan her şeyi anlayabilecek durumdadırlar. Yalnızca üslup ve yaş grubuna uygun ifadeler seçmek önemlidir.

2.1.13. Latîf

Latîf kelimesi sözlükte mülayim, yumuşak, nazik manalarına gelmektedir.³⁷⁷ *Lutf* kökünden türemiş olan letafet kelimesi ile anlamdaştır.³⁷⁸ İnce, gizli sırları bilen manasına

³⁷³ Altan Ayan, “Yalnızlık ve Utangaçlık Düzeyinin Özyeterlik ve Öfke Kontrolü Üzerine Etkisi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.17, 2017, 87.

³⁷⁴ Nisa, 4/140.

³⁷⁵ En'am, 6/68.

³⁷⁶ Elmalılı, a.g.e., C.3, S.200.

³⁷⁷ Büyük Lügat, S.555.

³⁷⁸ Bekir Topaloğlu, “Latîf”, *İslam Ansiklopedisi*, C.27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, 108.

gelmektedir.³⁷⁹ Gazzâlî Allah'ın Latîf esmasını anlatırken: “Anne karnında karanlıkta cenini yaratması onu orada koruması, gücü yetene kadar göbek deliğinden onu beslemesi Allah'ın Latîf esmasının bir sonucudur demektir”. Yine “yumurtadan çıkma kabiliyetini civcive veren, tanecikleri gagalamayı öğreten yine O'dur.”³⁸⁰ diyerek Latîf esmasını anlatmıştır. Allah yarattıklarının her halini, sakladığı gizli halleri ve sıkıntıları bilendir. Bu O'nun Latîf oluşundandır. Lütuf kavramı Kur'an'da 9 yerde geçmektedir. Latîf olarak geçen esmaların tamamı bizatihi Allah'ın kendisine aittir. Bu ayetlerin genel manalarına bakıldığı zaman “kimsenin bilmediği derin manalara hakim olan” anlamı ortaya çıkmaktadır.³⁸¹ “Görmüyor musun ki, Allah gökten su indiriyor da yeryüzü yemyeşil oluveriyor! Kuşkusuz Allah latîftir, her şeyden haberdardır.”³⁸² Ayette ifade edildiği gibi, Allah kullarına karşı çok lütfekar olandır. Burada bahsettiği yağmur, kullarının faydaları içindir. Yağmurun yağması tüm canlıların yaşamasına bir sebeptir.³⁸³ Allah ise yarattıklarına olan lütfundan onlara sonsuz ikramlarda bulunmuştur. Taştan daha sert, ateşten ise daha heybetli bir şey yoktur fakat Allah'ın bütün bunları da insana hizmetkar etmesi yine O'nun lütfundandır.³⁸⁴ “Sözünüzdü ister gizleyin isterse açığa vurun; unutmayın ki O, kalplerin içindekini bilmektedir. Yaratan bilmez olur mu? O, bütün inceliklerin farkındadır ve her şeyden haberdardır.”³⁸⁵ Ayetindeki gibi, Allah'ın ilmi, yarattıklarının hem görünen hem de görünmeyen bilgisine ulaşmaktadır.³⁸⁶ Elmalılı, Latîf esmasına iki mana vermiştir: İlk mana “her şeyin derinliklerine ve inceliklerine hakim olan, ince işlerini yapan kullarının ihtiyaçları olarak hissettiği şeyleri vermesi” anlamıdır. İkinci anlamı ise, “Latîf isminin Allah'ın yaratıcılık vasfı ile bağlantılı olması”dır. Bu ayette birinci mana daha ağır basmaktadır.³⁸⁷ Yaratıcı, kullarının işlediği fiilleri ve onları eyleme dönüştürürken hissettiği tüm duyguları bilmektedir. Sıkıntılı hallerdeki duygulara karşılık ihtiyaç olunan nimeti vereceği de aşikardır ve bunu yaparken Latîf esması gereği zarif bir şekilde yapacaktır.³⁸⁸

³⁷⁹ Ögük, a.g.e., S.146.

³⁸⁰ Gazzâlî, a.g.e., S.115.

³⁸¹ Topaloğlu, a.g.e., S.108.

³⁸² Hac, 22/63

³⁸³ Razi, a.g.e., C.16, S.359.

³⁸⁴ Razi, a.g.e., C.16, S.360.

³⁸⁵ Mülk, 67/13-14.

³⁸⁶ Beyzâvî, a.g.e., C.4 S. 470.

³⁸⁷ Elmalılı, a.g.e., C.8 S.578.

³⁸⁸ Bayram, a.g.e., 124.

Allah'ın Latîf ismi çocuk eğitiminin bir unsuru olarak kullanılabilir. Çocuk eğitiminde ince detaylara dikkat etmek, çocukların yeteneklerini, ilgi alanlarını ve bireysel farklılıklarını anlamak için önemlidir. Bu şekilde çocuklara uygun bir eğitim sunarak, akademik gelişimleri desteklenebilir. Her çocuk kendi şahsına münhasır olarak dünyaya gelmektedir. “*Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık...*”³⁸⁹ ayetinde bahsedildiği üzere insanlar başka başka yaratılmıştır. Bütün bu farklılıklar Allah'ın kudretindendir. Bu noktada çocukların karakterleri ve yetenekleri de farklı olacaktır. Ebeveynlerin farklı yaratılan çocuklarını keşfedip onların ilgi alanlarına uygun eğitim metodu uygulaması son derece önemlidir. Çocukların bireysel farklılıkları göz önünde bulundurularak farklı öğrenme stilleri tercih edilebilir. Bu farklılık ve ince detayları keşfedebilme yeteneği Allah'ın Latîf esmasının insana bir tecellisidir. Çocuklara da bu yeteneğin verilebilmesi bir o kadar önemli olacaktır. Her bireyin farklı olduğu çocuklara anlatılmalı ve akran zorbalığına maruz kalmalar bu noktada azaltılmalıdır.

Bu esma nezaket ve zarafeti anlatan bir esmâdır. Çocuk eğitiminde nezaket önemli bir kavramdır. Gelecekteki yaşamlarını etkileyecek bu iki ana kavram hayat boyu yanlarında kalacak büyük bir miras olacaktır. Bu noktada ilk yapılması gereken çocuğa nezaket ve kibarlık kavramının yaşına uygun bir şekilde açıklanması olacaktır. Fakat bundan daha önemli olan bir husus varsa ebeveynlerinin çocuklara örnek olmasıdır. Bir çocuk ilk olarak söyleneni değil yapılanı yapmakla meşhurdur. Bu durum çocuğun doğası gereği böyledir. Yüce Allah kullarını yaratırken onlara her şeyi öğretmeleri için anne babalarını tayin eder. Hiçbir şey bilmeyen bu çocuğa rehberlik edecek olan ebeveynleri nezaket sahibi olur ise çocuk da aynı hal üzere olacaktır. Çocuklar, ailelerine ve diğer insanlara karşı nasıl nazik ve saygılı olunması gerektiğini gözlemleyerek öğrenecektir. Lütfen demeyi, özür dilemeyi ve teşekkür etmeyi ilk olarak ebeveynlerinden öğrenecektir. Bu noktada eğitim yöntemlerinden birisi olan drama yöntemi kullanılarak çocuklara tiyatro ile nezaket kuralları izah edilebilir. Aynı zamanda hikaye ve masalla süreç devam ettirilebilir. Çocuklara anlatılan hikayelerde Hz. Muhammed ve arkadaşlarından örnekler vererek konu daha da zenginleştirilebilir, fakat unutulmamalıdır ki nezaket ve zarafet otomatik yüklenen beceriler değildir, zaman alacaktır. Kur'an insanlara konuşma adabını

³⁸⁹ Hucurat, 49/13.

öğretmektedir. Bu noktada ebeveynler Kur'an'dan yararlanarak çocuklara nezaketli konuşma adabını öğretebilirler. *“Eğer sen kendin dahi rabbinden umduğun bir lutfu beklemek durumunda (ihtiyaç içinde) olduğun için onlara ilgi gösteremiyorsan, hiç değilse kendilerine rahatlatıcı bir söz söyle!”*³⁹⁰ İbn Kesîr (ö. 120/738) bu ayeti, “akrabalar herhangi bir şey istediği zaman eğer verecek durumun yoksa onlara nazik bir şekilde Allah bana verirse bende veririm” gibi yumuşak bir ifade kullanılması gerektiği şeklinde tefsir etmiştir.³⁹¹ *“Güzel söz ve bağışlama, arkasından incitme gelen sadakadan daha iyidir. Allah zengindir, acelesi de yoktur.”*³⁹² Âyeti, başa kakma eyleminin Allah'ın sevmediği bir eylem olduğunu ifade etmektedir. Bir kul yaptığı iyiliği başa kakarsa Allah, başa kakılan kuluna akıllara gelmeyecek nimetler vererek onu mükafatlandırır.³⁹³ Allah kullarına karşı tatlı sözlü ve güzel bir şekilde konuşulmasını emretmiştir. Güzel söz başa kakmadan daha hayırlıdır. *“Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslûpla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer.”*³⁹⁴ Ayetinde Allah zalim kimselere karşı bile yumuşak davranılmasını emretmiştir. Yine burada en güzel örnek, davet esnasındaki üslubu ile Hz. Muhammed'dir. Nazik ve yumuşak bir konuşma üslubu, zihnin en kolay şekilde kabul edeceği bir hitap şeklidir. Söylenen sözlerin daha etkili olması için bu üslup kullanılmalıdır.³⁹⁵ Bu şekilde olan konuşma üslubunun çocuklara kazandırılması onlara insani ilişkilerinde yardımcı olacak etkili bir iletişim kurmalarını sağlayacaktır.

2.1.14. Karîb

Karîb esması, yaklaşmak, yakınlık, yerce ve mekanca uzak olmayan manasına gelip³⁹⁶ *kurb* kökünden türemiştir.³⁹⁷ Allah'ın bu esması kullarına çok yakın olması, nimet ve lütfu her daim yakın olan anlamına gelmektedir. Allah'ın yarattıklarına karşı yakın olması onların dualarını duyması, sıkıntılı hallerini bilmesi her halinden haberdar olup hiçbir şeyin O'nun katında gizli olmadığı manasına da gelmektedir.³⁹⁸ *“Kullarım sana beni*

³⁹⁰ İsra, 17/28.

³⁹¹ İbn Kesir, a.g.e., C.5. S. 549.

³⁹² Bakara, 2/263.

³⁹³ Elmalılı, C.2, S.268.

³⁹⁴ Ta-ha, 20/44.

³⁹⁵ İbn Kesir, a.g.e., C.6. S. 257.

³⁹⁶ Büyük lügat, a.g.e. 501.

³⁹⁷ Öğük, a.g.e., 146.

³⁹⁸ İmam Kurtubi, “*El-Esna Fi Şerhi Esmâ'illâhi'l-Hüsna ve Sıfatihil Ulya Yüce Allah'ın İsim ve Sıfatları*” Hüseyin Nohut (çev.) Fecri Sadık Yayınları, İstanbul 2020, 298.

sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınım, bana dua ettiğinde dua edenin dileğine karşılık veririm. Şu halde benim davetime gelsinler ve bana iman etsinler ki doğru yolu bulabilsinler.”³⁹⁹ Ayetinde yakınım ifadesi, ‘‘ihtiyaçlarını çabucak karşılayabilecek kudrete sahibim’’ manasına gelmektedir. Mekan olarak birbirine yakın olan kimselerin durumuna benzetilerek temsili bir anlatım yapılmıştır.⁴⁰⁰ İbn Kayyim El-Cevziyye (ö. 751/1350)⁴⁰¹, Allah’ın yarattıklarına karşı olan yakınlığını iki çeşit olarak açıklamıştır. İlki genel yakınlıktır. Bu yakınlık, Allah’ın kullarına Şah damarlarından daha yakın olması⁴⁰² demektir ki, bu, Allah’ın kullarını sevmesi manasına gelmektedir. İkinci yakınlık ise bizzat dua eden kullarının dualarına icabet eder, ibadet edenlerin ibadetlerini kabul eder manasındadır.⁴⁰³ Kur’an’da *kurb* kökünden türeyen yakınlık kavramının geçtiği yerler çoğunlukla ahiret ve kıyamet gününden bahseden ayetlerdir. Burada vurgulanmak istenen mesaj Allah ile kul arasındaki bağların her daim sıkı olması gerektiğidir. Kul ahiretin yaklaştığını bilerek yaşadığı taktirde Allah’a olan samimiyeti de aynı oranda artacak ve ibadet noktasında daha sıkı bir tutum sergileyecektir.

Karîb esması, çocuk eğitiminde birçok alanda kullanılabilir. Çocukların Allah adından korkan değil, Allah’ı seven kullar olması için Allah’ın merhameti anlatılmalıdır. Çocuklara Allah’ı korkutarak anlatmak eğitime en çok da din eğitimine ters düşmektedir.⁴⁰⁴ Allah’ın cezalandırıcı sıfatları olduğu⁴⁰⁵ gibi merhamet sıfatları da fazladır.⁴⁰⁶ Kur’an’da Allah isminden sonra en çok onun Rahmân ve Rahîm sıfatları, yani merhametini barındıran ifadeler geçmektedir.⁴⁰⁷ Bu da Allah’ın korkutulacak bir yanının olmadığını, aksine merhametinin baskın olduğunu bizlere göstermektedir. Nitekim ‘‘...Allah buyurdu ki: Azabıma dilediğimi uğrattırım; rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır...’’⁴⁰⁸ ayeti bu konuyu en büyük kaynağıdır. O halde çocuklara her daim

³⁹⁹ Bakara, 2/186.

⁴⁰⁰ Zemahşeri, a.g.e., C.1 S.620.

⁴⁰¹Yunus Apaydın, ‘‘İbn Kayyim El-Cevziyye’’, *İslam Ansiklopedisi*, C.20, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, 123.

⁴⁰² Kaf, 50/16.

⁴⁰³ İbn Kayyim El-Cevziyye, *El-Esmaü’l Hüсна*, Mehmet Ali Kara (çev.), Hamit Ahmed Tahir el-Besyuni (drl.) Karınca Polen Yayınları, İstanbul Mayıs 2021, s. 277.

⁴⁰⁴ Ay, a.g.e, s.152.

⁴⁰⁵ Bakara, 2/165.

⁴⁰⁶ Maide, 5/54.

⁴⁰⁷ Nevzat Ayasbeyoğlu, *İslamiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'an-ı Kerim'in Eğitim ile İlgili Ayetlerinin Tahlili*, Meb yayınları, İstanbul 1991, s. 25.

⁴⁰⁸ Araf, 7/156.

yanlarında olan Allah'ı anlatarak kainattaki her şeyin Allah'ın bir yansıması olduğunu izah ederek çocuklara Karîb ismi anlatılabilir. İstedikleri şeylere ulaşma noktasında esas istemeleri gereken makamın Allah olduğu Karîb esması ile anlatılabilir. Karîb esmasını bilmek ve anlamak çocuklarda dua etme alışkanlığını oluşturacaktır. Çocukların sıkıntılarını, ihtiyaçlarını korkmadıkları Allah'tan istemeleri noktasında bu esma yardımcı olacaktır. Dua etme pratiği aynı zamanda çocukların Allah'a yaklaşmasını ve güvenmesini de artıracaktır. Zira çocuklara Allah'ın her zaman onları duyduğu, en yakınında olduğu öğretildiğinde Allah'a karşı bağlılıkları da artacaktır.

2.1.15. Hâdî

Hâdî esması yol göstermek, rehberlik etmek anlamını ifade eden *hedy*, *hidayet* kökünden türemiştir.⁴⁰⁹ Hidayet ise Allah'ın kullarının hayatlarını idame ettirebileceği kadar akıl, zeka ve kabiliyeti kullarına vermesi, kulların iyiyi kötünden ayırt etme meziyeti manasını taşımaktadır.⁴¹⁰ Kur'an'da hidayet kavramının geçtiği yerler çoğunlukla Allah'a nispet edilmiştir. Hâdî esması ise iki yerde Allah'a nispet edilmiştir. Allah yarattığı varlıkların tümüne ihtiyaç duyacağı her bilgiyi öğretir. Örneğin arıya kovanına altıgen şeklini vermesi gerektiğini öğreten Allah'tır.⁴¹¹ Allah'ın yol gösterici olduğunu “*Bunu birde, kendilerine ilim verilenlerin, onun rabbın tarafından gelmiş kesin gerçek olduğunu anlamaları, ona iman etmeleri ve böylece bütün kalpleriyle ona bağlanmaları için yapar. Muhakkak ki Allah iman edenleri dosdoğru bir yola iletir.*”⁴¹² Ayeti ile “*Ama yol gösterici ve yardımcı olarak rabbın yeterlidir.*”⁴¹³ Ayeti göstermektedir. Her iki ayet de Allah'ın kullarının sıkıntılı anlarında Karîb adı ile en yakında olup, Hâdî esması ile yol gösterici olduğunu belirtmiştir. Bu durum Allah'ın rızası doğrultusunda hareket eden kullar için bir müjde niteliği taşımaktadır.⁴¹⁴ Nitekim Allah kullarına her daim yol gösterecektir. İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240)⁴¹⁵, hidayet tecellisinin iki çeşit olduğunu zikretmiştir. Birincisi davet etmek, uyarmak ‘ki bu peygamberlere verilen ilk görevdir’ İkincisi ise destek olmak,

⁴⁰⁹ Bekir Topaloğlu, “Hâdî”, *İslam Ansiklopedisi*, C.15, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, 9.

⁴¹⁰ Büyük Lügat, a.g.e., S377.

⁴¹¹ Gazali, a.g.e., s. 186.

⁴¹² Hac, 22/54.

⁴¹³ Furkan, 25/31.

⁴¹⁴ Karaman, a.g.e., C.4, S.122.

⁴¹⁵ Mahmud Erol Kılıç, “İbnü'l-Arabî”, *İslam Ansiklopedisi*, C.20, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, 520.

kollamak anlamıdır.⁴¹⁶ Buradaki örnek ise Ebu Talip olacaktır. Hz. Muhammed’e destek olması hidayet anlamını taşımaktadır.

Hâdî esmasındaki anlatılabilecek unsur rehberlik edebilme hususudur. Çocuklara bu kavram anlatılırken engelli bireylere yardımcı olma, yardıma ihtiyacı olan yaşlılara karşı merhamet duyma, bilgisi olan konularda ilmini paylaşabilme gibi konular ele alınabilir ve Allah’ın kullarına olan yardımını, yeryüzündeki halifesi olan⁴¹⁷ insana tecelli etmesi olarak anlatılabilir. *“Sizi güçsüz yaratan, güçsüzlüğün ardından kuvvet veren, kuvvetli halinizden sonra da güçsüz hale getiren ve yaşlandıran Allah’tır. O dilediğini yaratır. O hakkıyla bilendir, üstün kudret sahibidir.”*⁴¹⁸ Ayette geçtiği üzere, Allah’ın kullarının ömrü, kainattaki mevsimler gibidir. Önce canlanır ardından kuvvetlenir, zaman ilerler dökülmeye başlar ve nihayetinde ölür. Buradaki ölüm dünyadaki görevini tamamladığı mânâsına gelmektedir. Çocuklara yaşlılığın kötü bir şey olmadığı, hayatın döngüsünün bir parçası olduğu anlatılmalı ve onlara karşı merhametli olunması tavsiye edilmelidir. Doğadaki ağaçlar nasıl yeşeriyor, çiçek açıyor, ardından yaprak dökmeye başlıyorsa insanın da bir yaprak döküm mevsimi olduğu, çocuklara usulünce anlatılmalıdır. Bu yaşlarda olan kimselerin tecrübelerinden yararlanılabileceği, yine çocuklara tavsiye edilebilir. Ardından ihtiyaçları olduğu taktirde onlara yardımcı olmalarının Allah’ı hoşnut edeceği benimsetilebilir. Aynı şekilde bedensel bir engeli bulunan özel ihtiyaçlı bireylere karşı olan tutumları, Hâdî ismi ile anlatılmalıdır. Allah’ın, kullarının ihtiyacını karşılıyor olması, kullarında kullara yardımcı olmasının gerektiği açıklanmalıdır. *“İnsan yaratılmışların en değerlisidir.”*⁴¹⁹ Onlarda bulunan bu engel onların bu değerinden herhangi bir şey eksiltmeyecektir. Zira *“Ey iman edenler! Bir topluluk bir başka toplulukla alay etmesin...”*⁴²⁰ ayeti Allah’ın kullarının, kullarına karşı kör, topal, sağır gibi ifadeler takarak onları rencide etmesini yasaklamıştır. Kişilerin karşısında onların özel durumlarını dikkate alarak konuşmak ve bunu çocuklara anlatmak oldukça önemli bir husustur.⁴²¹ Çocuklara bu tarz özel durumu olan bireylere, onlara sorarak yardım edebileceklerini anlatmak, onların “yardıma ihtiyacım yok” dediği

⁴¹⁶ İbn Kayyim, a.g.e., s.344.

⁴¹⁷ Bakara, 2/30.

⁴¹⁸ Rum, 30/54.

⁴¹⁹ İsrâ, 17/70.

⁴²⁰ Hucurat, 49/10.

⁴²¹ Mehmet Emin Ay, *Peygamberimizin engellilere tesellisi*, 4, Fikriyat, 2017,

taktirde zorla yardım etmemeleri gerektiğini anlatmak oldukça önemlidir. Yine bu noktada yardım edeceği görme engelli bireye yaklaşırken, önce selam verip kendisini tanıtmaması gerektiğini söylemek isabetli olacaktır.

2.1.16. Hafî

Hafî esması, ikram etmek iyilik yapmak manalarına gelen *hafv* kökünden türemiştir.⁴²² Kullarının ihtiyaçları doğrultusunda her şeyi ikram eden anlamı bulunmaktadır.⁴²³ Kur'an'da bu esma iki yerde Allah'a izafe edilmiştir. *“İbrâhim şöyle dedi: ‘Esen kal! Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lütufkârdır.’”*⁴²⁴ İbn Arabî, eski ve yeni alimlerin hiçbirinin bu ismi Allah'ın isimleri arasına almadığını belirtirken, İbn Kayyim, bu esmanın Kur'an'ın bu ayetinden anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.⁴²⁵ Hafî ismi hakkında alimler pek farklı manalar vermişlerdir. Ezherî, (ö. 370/980) *“Kitâbü Tefsîri esmâ'î'l-ḥüsnâ”* kitabında, Hafî esması için, *“sevinmek ve bilmek”* manalarını vermiştir. İbn Kayyim, *“bol ikramda bulunan”* mânâsını vermiştir. Bütün bunlardan anlaşıldığı üzere Hafî esması müşterek bir isim olup, birçok manaya gelmektedir. Bu da Arap dilinin zenginliğinden ve Allah'ın lütfundandır. *“Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: ‘Onun bilgisi Allah katındadır, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.’”*⁴²⁶ Ayetinde geçen *Hafîyy* sözcüğünün manası ise bilmek anlamında kullanılmıştır. Fahreddin er-Râzî, ayette geçen *Hafîyy* kelimesini *“Latîf, hoş olan”* şeklinde yorumlamıştır. Aynı zamanda *“İyi davranan, lütufkâr; kendisini çağırıldığında, çağırma icabet eden, onu kabul eden”* anlamlarını da yüklemiştir.⁴²⁷ Zemahşerî ise, sözü geçen kelime hakkında *“ısrar”* manasını vermiştir.⁴²⁸

Hafî esması çocuk eğitiminde iki önemli başlık altında incelenebilir. İlk olarak *“ikramda bulunma”* manası ele alınacak olursa; çocuklara misafir adabı bu esma ile öğretilir. Allah kullarına karşı nasıl ikram eden, lütuf sahibi ise kul da bir tecellisi olarak Allah'ın yarattıklarına karşı ikramda bulunmalıdır. *“Onun yanına girdiklerinde*

⁴²² Ögük, a.g.e., s.147.

⁴²³ Taberî, a.g.e., C.16, S.92.

⁴²⁴ Meryem, 19/47.

⁴²⁵ İbn Kayyim, a.g.e., S.90.

⁴²⁶ Araf, 7/187.

⁴²⁷ Er-Râzî, a.g.e., C.11, S.188.

⁴²⁸ Zemahşerî, a.g.e., C.2, S.1052.

“selâm” demişler, o da “selâm” demiş; (içinden) “Hiç de tanıdık kimseler değil” diye geçirmişti. Belli etmeden hemen ailesinin yanına gitti ve (kızartılmış) besili bir buzağı getirdi. Onu önlerine koydu ve “Buyurmaz mısınız?” dedi. Durumlarından dolayı biraz kaygılandı.”⁴²⁹ Ayetleri Hz. İbrahim’in kıssasını anlatmaktadır. Hâdis kaynaklarından öğrenildiği üzere gelen melek ile Hz. İbrahim arasında geçen bir konuşmadır.⁴³⁰ Ayette “yemeğe buyurun size ikram ediyorum” şeklinde nazik bir ifade kullanılmıştır. Bu ayetler aynı zamanda misafir adabını da öğretmektedir. Zira yemek sezdirilmeden getirilmiş ve güzel bir yemek olan dana kızartma⁴³¹ hazırlanmıştı.⁴³² Ardından duyulan kaygının sebebini Elmalılı, ikram edilen bir yiyeceğin yenmeme sebebini düşmanlık olduğunu açıklayarak⁴³³ ikram edilen yiyeceklerden yenilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Buradan hareket ile çocuklara ikram etmenin kıymetli bir nimet olduğu anlatılmalı ve ikram edilen şeyin sevdiğimiz şeylerden olmasına özen gösterilmesi gerektiği anlatılmalıdır. Günümüzde çocukların aileleri ile beraber akraba oturmalarından uzaklaşmış olması, ikram etme ve ikram kabul etme kültürünü yeterince idrak edememelerindendir. Bu noktada Allah’ın Hafî esması anlatılarak bu eylemin yeniden canlandırılması son derece güzel olacaktır.

Hafî esmasının bir diğer manası olan ısrar kavramı çocuk eğitiminde kullanılabilecek unsurlardan bir tanesidir. Kul bu esmayı öğrendiği zaman ilim öğrenmede ısrar etmeli, araştırmalar yapmalı, ilmi konularda incelemelerde bulunmalıdır.⁴³⁴ Ebeveynler, çocukları ile beraber okuma yaptığı takdirde çocuklar da ailelerinden gördüğü üzere okuma alışkanlığı elde edeceklerdir. Çocuklara ilim öğrenmede ısrar etmeleri öğretilir. İlgilerini çekecek içerikler hakkında bilgi sahibi olan kimselerden istifade etmeleri çocuklarda bu esmanın bir tecellisi olacaktır. “De ki: Ey Rabbim! İlmimi artır.”⁴³⁵ Yüce Allah peygamberi Hz. Muhammed’e bu şekilde dua etmesini emretmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere ilim öğrenmeyi teşvik etmiş aynı zamanda ilim konusunda da özendirmiştir.⁴³⁶ Yine “De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu!” Doğrusu ancak

⁴²⁹ Zâriyât, 51/25-28.

⁴³⁰ İbn Kesir, a.g.e., S.121.

⁴³¹ Hud, 11/69.

⁴³² İbn Kesir, a.g.e., C.6, S.122.

⁴³³ Elmalılı, a.g.e., C.7, S.554

⁴³⁴ İbn Kayyim, a.g.e., s.92.

⁴³⁵ Ta-ha, 20/114.

⁴³⁶ Karaman, a.g.e., C.3 S.654.

akıl iz'an sahipleri bunu anlar."⁴³⁷ Ayeti de ilim öğrenmeyi teşvik eden ayetlerden bir tanesi olmuştur. Bilen kişiler, öğrendiklerinden istifade edenler ve amel edenlerdir. Bildiği ilimden yarar sağlamayan ve onunla amel etmeyen bir kimse, bilmeyen kişi gibidir.⁴³⁸ Burada bahsedilmek istenen, öğrenilen şeylerin yalnızca teoride kalmayıp aynı zamanda pratiğe dökülmesi gerektiği hususudur. Çocuklara bu ayetler ile ilimde ısrar etmenin güzel bir amel olduğu anlatılabilir. Bir diğer ısrar etmeleri gereken konu ise, hedeflerine odaklanmaları ve pes etmeden mücadelecı bir ruha sahip olmaları konusudur. Bu noktada çocuklara Hz. Muhammed ve onun arkadaşları örnek verilebilir. Tebliğ hedefinde ne kadar kararlı ve ısrarlı oluşu çocuklar için güzel bir örneklik teşkil etmektedir. Yine Mekke döneminde boykot zamanında Hz. Muhammed, "sabırlı olun ben savaş ile emrolunmadım" diyerek metin olmayı, pes etmemeyi öğütlemiştir.⁴³⁹ Bu durum çocuklar için bir örnek olacak, ulaşmaları gereken hedef için pes etmemeyi ve ısrarcı olmaları gerektiğini Hafî esması ile idrak edeceklerdir.

2.1.17. Nasîr

Nasîr esması yardım etmek, sıkıntılı bir andan kurtarmak, koruyup kollamak, yardımcı anlamlarına gelmektedir.⁴⁴⁰ *Nasr* kökünden türemiş,⁴⁴¹ Kur'an'da yarattıklarına yardımcı olan manasına gelmektedir.⁴⁴² Kur'an'da kullanıldığı diğer bir mana ise savunmaktır.⁴⁴³ Nasîr kelimesinin geçtiği yerlerde Allah'tan başka koruyacak, yardım edecek kimsenin olmaması, Allah'ın kullarına yeteceği manaları vardır. "*İşte bunun gibi her peygambere karşı, günaha batmış kimseler içinden bir düşman çıkardık. Ama yol gösterici ve yardımcı olarak rabbın yeterlidir.*"⁴⁴⁴ ayetinde de ifade edildiği gibi, Allah'ın kuluna yol göstermesi, yardımcı olması batıl düşüncelerin, olumsuz davranışların, düşmanca olan tutumların zafer kazanamayacağını bir göstergesidir.⁴⁴⁵ Dünya ve ahiret

⁴³⁷ Zümer, 39/9.

⁴³⁸ Kurtubi, a.g.e. C.15, S.150.

⁴³⁹ Ünal Kılıç, *İslam'ın Zor Yılları ve İlk Boykot*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2016, s.16.

⁴⁴⁰ Bekir Topaloğlu, "Nasir", *İslam Ansiklopedisi*, C.32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, 412.

⁴⁴¹ Öğük, a.g.e., S.150

⁴⁴² Enfal, 8/40.

⁴⁴³ Hud, 11/63.

⁴⁴⁴ Furkan, 25/31.

⁴⁴⁵ Karaman vd, a.g.e., C.4 S.122.

menfaatleri için Allah'ın kullarına karşı yardımcı olması anlamını taşımaktadır.⁴⁴⁶ Zafer manasına gelen bu kelime sevgi ve dostluğun bir nişanesi olarak yardım edilmesi anlamındadır.⁴⁴⁷ Zira seven sevdiği kişiye yardım eder. Dolayısıyla bu ifade, Mümin kimselerin hasımlarına karşı kazandığı zaferi anlatmak için kullanılır.⁴⁴⁸ “...Allah dileseydi onları başınıza belâ ederdi de sizinle mutlaka savaşırlardı...”⁴⁴⁹ ayetinden anlaşılacağı üzere Allah'ın yardımı olmadan bir zafer kazanmak mümkün değildir. Eğer Allah dilerse onların kalpleri kuvvetlenir, cesaretleri güçlenir ve size musallat olurlardı, fakat musallat olmadılar bunun yegane sebebi Nasîr olan Allah'tır.⁴⁵⁰ Zira Allah kullarını seven sevdiği kullarına karşı çok yardım edendir. Savaşmak istemeyip kendi saflarını bırakmaları ve Müminlerin saflarına geçmeleri yine Allah'ın yardımı ile alakalıdır.⁴⁵¹ Mâtürîdî (ö. 333/944) ise, “Allah, onların içinden endişe ve kaygıyı yok eder sizinle harp ederler, uyuşmaz ve ateşkes istemezlerdi.”⁴⁵² şeklinde yorumlamıştır.

Nasîr esmasından hareketle, Allah'ın kullarına olan yardımını, kul da diğer kullara yaparak kendisinde tecelli ettirebilir. Çocuk eğitiminde bu kavram oldukça önemli bir kavram olacaktır. Allah'ın Nasîr sıfatı, çocuklara yardımlaşmayı öğreten bir esmadır. Ebeveynler, çocuklarına başkalarına yardım etme ve toplumsal sorumlulukları gereğince, hareket etmenin önemini anlatabilirler. Böylece çocuklar, Allah'ın merhametini yansıtan yardımsever bireyler olarak yetişebilirler. Yardımlaşma bir insanın ihtiyaç duyduğu bir şeyin, bir diğer kişi tarafından temin edilmesidir.⁴⁵³ Bu, çocuklara merhamet ile birlikte anlatılmalı, önemli bir konu olduğunun altı çizilmelidir. Yardımlaşma duygusu gelişmemiş bir çocuktan merhamet beklemek⁴⁵⁴ pek doğru olmaz, çünkü bu iki kavram birbiri ile bağlantılıdır. Yardıma ihtiyaç duyan bir kimseye karşı merhamet ve şefkat ile yaklaşması, Allah'ın Nasîr sıfatlarının kendisine tecelli etmiş olduğunu idrak etmesi, bir kimseyi oldukça mutlu edecektir. Çünkü merhamet duygusu, oldukça güçlü bir duygudur

⁴⁴⁶ Razi, a.g.e., C. 17, S.227.

⁴⁴⁷ İbn Kayyim, a.g.e., S.334.

⁴⁴⁸ İbn Kayyim, a.g.e., S.334.

⁴⁴⁹ Nisa, 4/90.

⁴⁵⁰ Bilmen, a.g.e., C 3. S.641.

⁴⁵¹ Taberi, a.g.e., C.5. S.199.

⁴⁵² Maturidi, a.g.e. C.3 S.333.

⁴⁵³ Mustafa Köylü, *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul 2016, S.175.

⁴⁵⁴ Akgün, a.g.e., 126.

ve eylem ister.⁴⁵⁵ Sadece teoride kalmayıp eyleme geçen bu merhametin yardımlaşma boyutu oldukça kıymetli olacaktır. Yardımlaşma kavramı hem maddi hem manevi olarak ele alınabilen bir kavramdır. Maddi olarak ele alındığı taktirde “*Ey iman edenler! Alım satım, dostluk ve aracılığın olmadığı bir gün gelip çatmadan Allah’ın size verdiklerinden O’nun için harcama yapın. Kâfirler zalimlerin ta kendileridir.*”⁴⁵⁶ Ayeti yol gösterici bir ayet olacaktır. Allah için vermek, Allah’ın rızasından başka hiçbir şeyden ve hiç kimseden karşılık beklememek manası vardır.⁴⁵⁷ Allah kullarına sonsuz ikramlar verir bu ikramlara karşılık kendisi için bir şeyler yapılmasını ister. Bu esasen toplumsal dayanışma açısından da oldukça önemlidir. Kulun, Allah’ın kendisine verdiği nimetlerden ihtiyacı olan başka bir kula vermesi ile, hem Allah’ın rızasını kazanmış olacak hem de müminler arasındaki ülfeti daha fazla artıracaktır. O sebeple çocuklara verilecek olan Allah için verme bilinci oldukça önemlidir. Kendisine bir oyuncak alındığında, diğer oyuncaklarından birini, olmayan bir arkadaşına veyahut ebeveynlerinin tespit ettiği, ihtiyacı olan bir çocuğa vermesi, çocuğun gelişimi açısından güzel olacaktır. Çocuk, burada vermeyi öğrenecek, yardımlaşmayı öğrenecek aynı zamanda bir insanı mutlu etmenin sevincini yaşayacaktır. Manevi olarak ele alındığı zaman ise “*Ey iman edenler! Allah’a ve Müslümanlara yardım ederseniz O da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlam bastırır.*”⁴⁵⁸ Ayetinde bahsedilen yardım hem mal ile hem can ile olur. Kişi Allah’ın kullarına karşı yardımda bulunursa muhakkak Allah da kendisine yardım edecektir.⁴⁵⁹ Çocuklara yardımseverliği anlatırken bir kimsenin gücünün yetmediği bir noktada ona güç olabilmek, fikri olmayan bir konu hakkında ona fikir verebilmek aynı şekilde sıkıntılı bir haldeyken onu sıkıntısından kurtarabilmek, Allah’ın Nasîr esmasının bir tecellisi olacaktır. Kul kimin imdadına yetişirse muhakkak Allah da onun sıkıntısına yardım edecektir.

Nasîr esmasının bir diğer anlamı olan koruma ifadesi de çocuk eğitiminde kullanılacak bir diğer manadır. Koruma ifadesi ile çocuklara, kendilerine emanet edilen bir şeyi koruma, sahip çıkma gibi eylemler anlatılabileceği gibi, doğayı ve hayvanları koruma gibi duygular da aşılanabilir. Kainatta bulunan bir çok ağaç, dağ, nehir Allah’ın

⁴⁵⁵ Akgün, a.g.e., 126.

⁴⁵⁶ Bakara, 2/254.

⁴⁵⁷ Karaman, a.g.e., C.1 S.397.

⁴⁵⁸ Muhammed, 47/7.

⁴⁵⁹ Maturidi, a.g.e., C.13 S.419.

birer yansımasıdır. Bu doğayı korumak kulun vazifelerinden biridir. Yine Hz. Muhammed'in "Her canlıya yapılan iyilikte sevap vardır."⁴⁶⁰ Hâdîsi çerçevesinde bakıldığı zaman hayvanların da Allah'ın yarattığı⁴⁶¹ sessiz kullar olduğu bilinci çocuklara verilmelidir. Onlara karşı korumacı, merhametli olunması mesajı verildiği takdirde çocuklarda da Allah'ın Nasîr, korumacı esması tecelli edecektir.

2.1.18. Vehhâb

Vehhâb ismi hiçbir karşılık beklemeden vermek, hibe etmek anlamlarına gelmektedir.⁴⁶² Allah kullarına beklentisiz bir şekilde istediği zaman ve istediği şekilde verendir.⁴⁶³ Burada şu ifade edilmektedir Allah'ın Vehhâb oluşu kula her istediğini istediği zaman verecek şeklinde algılanmamalıdır. Zira Rahmân, kuluna neyi ne zaman vereceğini iyi bilendir. Kur'an'da bu esma 25 yerde geçmektedir. Bunların birçoğu Allah'ın kendisine aittir. Allah'ın kullarına hibe ettiği şeylerin başında kendisinin rahmeti bulunmaktadır.⁴⁶⁴ İnsanın sahip olduğu bütün sevinçleri, olumlu olayların tamamı Allah'ın kullarına karşı verdiği karşılıksız hediyevidir ve ilahi lütfun getirisiidir.⁴⁶⁵ Gerçek anlamda hibe, yalnızca Allah'ın zatına yakışan bir eylemdir. Kuldand ise gerçek manada hibe ve cömertlik beklenemez.⁴⁶⁶ Örneğin kul namaz kılmayı Allah'ın rızası için değil cennete girmek için ister. Yani Allah'tan bir beklentisi vardır. Eğer namaz kılmadan cennete girme garantisi olsa idi o halde kul namaz kılmaz idi.⁴⁶⁷ Kur'an'da "*Rabbimiz! Bizi doğru yola erıştirdikten sonra kalplerimizi saptırma, bize tarafından bir rahmet bağışla. Hiç kuşku yok, lütfu bol olan yalnız sensin.*"⁴⁶⁸ Diye bir dua bulunmaktadır. Buradan anlaşılan, Vehhâb olan Allah kendisine bu şekilde dua edilmesini talep etmektedir. Beyzâvî, ayette geçen Vehhâb esmasını, her isteneni veren manasında çevirmiştir. Yine kurtuluşa ermeyi, delaletle düşmeyi lütfedenin de Allah olduğunu vurgulamıştır.⁴⁶⁹

⁴⁶⁰ Müslim, a.g.e., "Musakaat", bl. 2, hn. 1552.

⁴⁶¹ Nahl, 16/5.

⁴⁶² Ögük, a.g.e., 152.

⁴⁶³ Bayram, a.g.e., 84.

⁴⁶⁴ Ögük, a.g.e., 152.

⁴⁶⁵ Maturidi, a.g.e. C.8, S.216

⁴⁶⁶ Gazzali, a.g.e., S.86.

⁴⁶⁷ Gazzali, a.g.e., S.89.

⁴⁶⁸ Al-i İmran, 3/8.

⁴⁶⁹ Beyzâvî, a.g.e., C.1, S.352.

Vehhâb isminin bol bol veren ve cömertçe ihsan eden manası ele alınıp çocuk eğitimi ile bütünleştirilebilir. Paylaşmayı öğrenmiş, cömert bir çocuk, Allah'ın Vehhâb ismini idrak etmiş demektir. Sık sık tekrarlanan husus olan Çocukların taklit ederek öğrenme alışkanlığı, cömertlik kavramını anlatma noktasında da ortaya çıkacaktır. Zira evde sürekli yapılan para muhabbetleri veyahut çocuğa tutumlu olma davranışı öğretilirken aşırıya kaçınılması, çocuğun gözündeki para algısını değiştirecek, paranın önemini artıracaktır. Oysa paranın, ihtiyaç halinde kullanılması gereken bir meta olduğunun anlatılması gerekmektedir.⁴⁷⁰ Çocuklara cömertlik kavramı anlatılırken Kur'an ve sünnet çerçevesi dahilinde anlatılmalıdır. Cömertlik kavramının aşırıya gitmesi israf, zıttı ise cimriliktir. *"Eli sıkı olma, ölçüsüzce eli açık da olma; sonra kınanacak, kendi kendine hayıflanacak duruma düşersin!"*⁴⁷¹ ayetinde de işaret ettiği gibi, Kur'an hem cimriliği hem de israfı yasaklayarak bu ikisinin arasında olan cömertliği emretmiştir.⁴⁷² Cömertlik, bir kişiye beklentiye girmeden ikramda bulunmaktır. Eğer bir karşılık beklenerek ikram edilirse, burada cömertlikten söz etmek mümkün olmayacaktır. Cömertlik, insanı bencillikten, yardımlaşmam girdabından, ihtiraslarından alıkoyacak bir düzendir.⁴⁷³ *"Cömert insan, Allah'a, Cennet'e ve insanlara yakın; Cehennem ateşine uzaktır. Cimri ise, Allah'a, Cennet'e ve insanlara uzak; Cehennem ateşine yakındır! Cahil cömert, Allah Teâlâ'ya, cimri abidden daha sevimlidir."*⁴⁷⁴ Hâdîsi cömertliği, Allah'ın sevdiği bir eylem olarak tanıtmaktadır. Çocuklara bu kavram anlatılırken, sahip olduğu paranın ne kendisine ne de babasına ait olduğunu düşünmemesini, bütün bunların sahibinin Allah'ın kuluna bir emaneti olduğunun ifade edilmesi gerekmektedir. Böyle olursa Allah'ın emanetini yine Allah'ın istediği şekilde vermek, onun rızasını ve sevgisini kazanma noktasında önemli olacaktır. Böylece kişi, Allah'ın Vehhâb esmasının hem de kendisine bolca ikram etmesine şahit olacak hem o esmanın kendisine tecellisini idrak edecektir.

⁴⁷⁰ Aygün, a.g.e. S. 135

⁴⁷¹ İsrâ, 17/29.

⁴⁷² Beyzâvî, a.g.e., C.2, S.641.

⁴⁷³ Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal (Ed.), vd., *Hadislerle İslam*, DİB Yayınları, İstanbul 2017, S.252.

⁴⁷⁴ Tirmizî, a.g.e., "İyilikler", bl. 40, hn. 1961.

2.1.19. Rezzâk

Sözlükte Bütün yaratılanların gereksinimlerini tedarik eden manasına gelmektedir.⁴⁷⁵ *Razk* mastarından türemiştir.⁴⁷⁶ Rızık sadece maddi bir anlamda kullanılmamalı, yaratılanın menfaatine uygun olan her şey bu kavramın içine girmelidir. Bazen sevgi, bazen evlat, bazen bir yiyecek, bazense bir bilgi, bunların her biri rızık kavramının içerisine girmektedir.⁴⁷⁷ İnsan bazen kazandığı malı, bilgiyi veyahut sahip olduğu evladı kendi çabalarının sonucunda olduğunu düşünerek Allah'ın Rezzâk oluşunu hafızadan çıkarmaktadır. Fakat unutulmamalıdır ki kula bütün bu meziyetleri veren, bizatihi Allah'ın kendisidir ve O'nun dilemesi ile olmuştur.⁴⁷⁸ Kur'an'da Rızık ifadesi 123 yerde geçmektedir. Fakat Rezzâk esması yalnızca bir yerde geçmektedir. “Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir.”⁴⁷⁹ Allah kullarından herhangi bir rızık istemez çünkü kendisi bol rızık veren Rezzâk'tır.⁴⁸⁰ Gazzali, rızıkı ikiye ayırmıştır. İlki yiyecekler ve gıdalardır, ki bunlar görünen rızıklardır. İkincisi ise keşif ve marifetlerdir, bunlar ise görünmeyen rızıklardır. Bu iki rızık da dünya hayatı içindir. Birisi bedenın ihtiyaçlarını karşılarırken diğeri ruhun ihtiyaçlarını tedarik etmektedir. Bunların tasarrufu bizzat Allah'ın elindedir. Dilediği kişiye dilediği bir zamanda ve istediği bir mekanda verecektir.⁴⁸¹ Allah'ın yarattıklarının rızkını muhakkak verdiğine dair ayetler bulunmaktadır.⁴⁸² O halde rızık endişesine düşen kimselere bu ayetler hatırlatılmalıdır.

Rezzâk, çocuk eğitiminde de kullanılabilecek, Allah'ın kullarına karşı olan merhametinin nişanesi olan esmalardan bir tanesidir. Kainat ve doğa, Allah'ın kullarına vermiş olduğu bir rızıktır. Bu rızıklara bakarak tefekkür eylemi çocuklara öğretilir. Kainat çocuklar için keşfedilecek bir hazinedir. Bitkiler, hayvanlar, manzaralar gibi doğal güzellikler, çocuklara Allah'ı hatırlatır ve bütün bu nimetleri veren bizi kainat ile rızıklandırmanın Allah olduğu Rezzâk isminin yardımı ile hatırlatılır. Böylece doğaya saygı duyma konusu çocuklara işlenebilir. Allah'ın yaratma gücü doğada açıkça görülebilir ve

⁴⁷⁵ Büyük Lügat, a.g.e., S.830.

⁴⁷⁶ Ögük, a.g.e., S.153.

⁴⁷⁷ Ögük, a.g.e., S.153.

⁴⁷⁸ Bayram, a.g.e., S.89.

⁴⁷⁹ Zariyat, 51/58.

⁴⁸⁰ Mevdûdî, a.g.e., C.5, S.523.

⁴⁸¹ Gazzali, a.g.e., S.90.

⁴⁸² Ankebût, 29/60.

bu güzellikler çocuklar için büyüleyici bir keşif alanıdır. Çocuklara Allah'ın yaratma gücünü takdir etmeyi ama en önemlisi tefekkürü öğretir. Tefekkür etmek, akli kullanmak, düşünmek pek çok ayette⁴⁸³ insanlara tavsiye edilmiştir. Doğada bulunan her detay, her bitki ve hayvan, Allah'ın mükemmel yaratıcılığının birer örneğidir. Çocuklar, doğada yapacakları keşiflerle Allah'ın yaratma gücünü daha iyi anlayabilirler. Örneğin, çiçeklerin renk ve desenlerinin mükemmelliği, kuşların tüylerinin düzeni, ağaçların yapraklarındaki simetri gibi örnekler, çocuklara Allah'ı anlatır. Doğadaki her detay, her canlı, her bitki Allah'ın sanatının birer eseridir ve çocuklar bu eserleri keşfettikçe Allah'ın vermiş olduğu gözün estetik duygu rızkını idrak edebilirler. Örneğin, bir bahçede çocuklar çeşitli çiçeklerin farklı renklerini, şekillerini ve kokularını keşfedebilirler. Bu deneyim, çocuklara doğanın çeşitliliğini ve estetiğini takdir etmeyi öğretir. “*Yerde yürüyen bütün canlılar ve iki kanadıyla havada uçan bütün kuşlar, sizin gibi sosyal nizama tâbi birer topluluktur.*”⁴⁸⁴ Bu ayetten hareketle, örneğin, bir ağacın yapraklarını inceleyen çocuklar, yaprakların benzersiz desenlerini, dallara olan düzenini fark ederler. “*Bir de salkım salkım meyvesiyle göğe uzanan hurma ağaçları yarattık.*”⁴⁸⁵ Ayette de görüldüğü üzere, bitkilerin büyümesi, çiçeklerin açması, hayvanların yaşaması, suyun akışı gibi doğal süreçler, çocukların Allah'ın Rezzâk ismini hatırlamalarına ve nimetleri gözlemlemelerine yardımcı olur. “*Allah o su ile size ekin, zeytin, hurma, üzüm ve daha türlü türlü ürünler de bitirir. İşte bunda düşünen bir topluluk için büyük ibret vardır.*”⁴⁸⁶ ayetindeki gibi, aynı topraktan aynı su ile sulanan ağaçlardan farklı farklı tatların çıkması düşünülmesi gereken bir olaydır. Burada Allah'ı anlama adına büyük bir ileti vardır. Kainat, okunmayı bekleyen en güzel kitaptır. Önce ebeveynler kendilerine, sonrasında ise çocuklarına kainat kitabından okuma yaparak Allah'ın yarattığı bütün inceliklere erişim sağlamalıdır.

2.1.20. Mukīt

Mukīt esması, korumak ve birine kendisine yetecek kadar yiyecek vermek anlamına gelmektedir.⁴⁸⁷ Bu esma Allah'ın yarattığı yiyecekleri insan vücuduna taksim

⁴⁸³ En'am 6/50; Araf, 7/176; Araf, 7/184.

⁴⁸⁴ En'am, 6/38.

⁴⁸⁵ Kaf, 50/10.

⁴⁸⁶ Nahl, 16/11.

⁴⁸⁷ Bekir Topaloğlu, “Mukīt”, *İslam Ansiklopedisi*, C.31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, 138.

etmesi manasına gelirken, ‘‘kendisinde bulunan hikmeti, ilmi, kullarının kalplerine ulaştıran’’ anlamı da bulunmaktadır.⁴⁸⁸ *Kavt* kökünden türemiş olan bu esma Allah’ın her şeye muktedir olduğunu da ifade etmektedir.⁴⁸⁹ Kur’an’da tek bir ayette geçen bu esma Gazzali’ye göre Rezzâk esması ile neredeyse aynı anlama gelmektedir. Rezzâk isminin Mukît esmasına göre daha kapsamlı olduğunu dile getirirken⁴⁹⁰, İbn Kayyim Rezzâk ismi gibi Mukît esmasının ayrı bir fiili sıfat olduğunu söyler.⁴⁹¹ Nitekim Allah’ın her esması farklı anlamlara gelmektedir. Rezzâk esması her türlü gereksinimleri karşılamayı nitelerken Mukît esmasının maddi gereksinimlerle birlikte manevi olan ihtiyaçları da karşıladığı bilinmektedir.⁴⁹² Sözlük manasına bakıldığı zaman Amelleri zayi etmeden koruyan,⁴⁹³ ruhun ve vücudun arzuladığı besini veren anlamı⁴⁹⁴ bulunmaktadır. İnsanın bedeninin doyurulması kadar ruhunun da doyurulmaya ihtiyaı vardır. Allah’ın Mukît esması, insanın gereksinim duyduğu ruh doygunluğunu da sağlamaktadır. Psikolojik olarak, Allah’ın emir ve yasaklarına uyan kimselerin daha sağlıklı, pozitif bir düşünce yapısı olduğu kanıtlanmıştır.⁴⁹⁵ Bütün bunlar, Allah’ın kuluna bahşettiği ruhu doyuracak olan rızıklardır, ki bunu Mukît esması ile temin etmektedir. Mukît, Kur’an’da tek bir yerde geçmektedir. ‘‘*Kim güzel bir işe aracılık ederse ondan kendisi için bir nasip olur; kim de kötü bir işe aracılık ederse onun da buna denk bir payı olur. Allah her şeyi koruyup hakkını vermektedir.*’’⁴⁹⁶ Ayetinde koruyup gözetme manası verilmiştir. Kurtubî (. 671/1273), tefsirinde, ‘‘Allah kainat üzerinde yarattığı bütün canlılara rızkını ardı ardına temin etmiştir. Dünya zerindeki bu düzen devam ettikçe en küçük canlılar dahi rıziksız kalmayacaktır. Ta ki dünya hayatları son bulana kadar, bu süre son bulunca rızıkları kesilecek ve ömürleri bitmiş olacaktır.⁴⁹⁷’’ şeklinde bir yorum yapmıştır. Elmalılı ise bu ayette geçen Mukît kelimesinin tefsirini, ‘‘Muktedir, kadir’’ olarak ele almıştır.⁴⁹⁸ Her

⁴⁸⁸ Gazzali, a.g.e., 133.

⁴⁸⁹ Öğük, a.g.e., 155.

⁴⁹⁰ Gazzali, a.g.e., 133.

⁴⁹¹ İbn kayyim, a.g.e., 321.

⁴⁹² Bayram, a.g.e., 157.

⁴⁹³ Büyük lgat, a.g.e., 675.

⁴⁹⁴ Bayram, a.g.e., 156.

⁴⁹⁵ Mevlt Kaya ve Nurettin Küçük, ‘‘İbadetler ile Hayatın Anlamı ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi’’, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı.42, 2017, S.19.

⁴⁹⁶ Nisa, 4/85.

⁴⁹⁷ Kurtubi, a.g.e. C.1, S.273.

⁴⁹⁸ Elmalılı, a.g.e., C.3, S.124.

canlının azığı, yiyeceği ta ki o kimse o azığı yiyip tüketene kadar Allah’a aittir.⁴⁹⁹ Maturidi, tefsirinde Ebu Bekir el-Keysani’nin bir görüşüne yer vermiştir: ‘‘Keysani, bu kelimenin Arap dilinde olmadığını diğer ilahi kitaplarda yer almış olabileceğini o sebepten yorum yapmanın çok doğru olmayacağını dile getirmiştir.⁵⁰⁰’’ Fakat Arapçada bir kişinin kendi yiyeceğini muhafaza etmesine *kıf* denmektedir. Korunan bu yiyeceğe ise *kut* denir. Dilimizdeki ‘‘kıt kanaat kendisine yetecek kadar olan’’ manası buradan gelmektedir. Buradan hareketle Mukīt, kişinin kendi ihtiyacı kadarını veren manasında bir esmadır.⁵⁰¹

Mukīt esması çocuk eğitiminde de kullanılacak esmalardan bir tanesidir. Çocuklara kanaat sahibi olma niteliği, bu esma ile kazandırılabilir bir özellik olacaktır. Çocuklar yaşadıkları çağ gereği, her şeye ulaşımın kolay olduğu, imkanların yüksek olduğu bir zaman diliminin içerisinde olma özgürlüğünü tatmaktadırlar. Her şeyin fütursuzca harcanabildiği bu dönemde çocuklara kanaat kavramını anlatmak bir hayli zor olacaktır. İnsan, fitratı gereği açgözlü,⁵⁰² aceleci⁵⁰³ ve doyumsuzdur. Tabiatında bunlar olan insan elbette her şeye sahip olmak isteyecek; Fakat fazlasına sahip olmanın insana sonsuz bir mutsuzluk getireceği unutulmamalıdır. Çocuklara bu durum, kanaatin karşısı olan israf ile beraber anlatılabilir. İsfraf, füzuli yere tüketim yapmak anlamına gelmektedir.⁵⁰⁴ Allah, kullarından kendisine her daim şükretmelerini ister.⁵⁰⁵ İsfraf, şükrün ve kanaatin karşısında olmuştur. Buradan hareketle kul, kanaatsizlik yaparak Allah’ın kendisinden istediği şeyi yapmayarak, Allah’ın emrine itaatsizlik etmiş olacaktır. ‘‘...Çünkü Allah israf edenleri sevmez.’’⁵⁰⁶ Ayeti çocuklara Allah’ın merhamet tarafı ile anlatılabilir ve Allah kanaat sahibi kimseleri çok sever’’ şeklinde bir ifade ile kanaat kavramı teşvik edilebilir. Allah insanları yaratırken merhameti ile yaratmış ve kullarına sahip olması gereken kadarını vermiştir. Allah kullarına bu denli lütufta bulunurken, kullarının gereksiz, aşırıya kaçan harcamalarından hoşnut olmayacaktır. Elde var olan şeylerin kıymeti anlatılmalı, az ile mutlu olma şiarı çocuklara kazandırılmalıdır. Nitekim her istediğine ulaşan, her istediği alınan çocuk, ilerde ulaşamadığı bir şey ile karşılaştığı

⁴⁹⁹ Maturidi, a.g.e., C.3, S.320.

⁵⁰⁰ Maturidi, a.g.e., C.3, S.320.

⁵⁰¹ Razi, a.g.e., C.8, S.201.

⁵⁰² Mearic, 70/19.

⁵⁰³ İsfra, 17/11.

⁵⁰⁴ Büyük lügat, a.g.e., S.468.

⁵⁰⁵ Bakara, 2/152.

⁵⁰⁶ Araf, 7/31.

zaman hayal kırıklığına uğrayacak, psikolojik olarak kötü hissedecektir. Elinde olan ile yetinmeyi, olana şükretmeyi Allah'ın kullarına da İhtiyacı olan kadarını verdiğini çocuklara anlatmak önemli olacaktır.

2.1.21. Fettâh

Fettâh ismi, saklı kalmış, çetin bir şeyi açmak, sorunu ortadan yok etmek manasına gelmektedir.⁵⁰⁷ Sözlükte ise darlıktan kurtaran anlamına gelmektedir.⁵⁰⁸ *Feth* kökünden türemiştir. Kur'an'da bu kavram 38 ayette geçmektedir. *“De ki: “Rabbimiz hepimizi bir araya getirecek, sonra aramızda adaletle hükmünü verecektir. Haklıyı haksızdan en iyi ayıran ve her şeyi bilen O’dur.”*⁵⁰⁹ Ayeti için, Kur'an Yolu tefsirinde, Fettâh kelimesi için “’adalet üzerine karar verir ve yargılar”’ manası verilmiştir. Haklı olanı haksız olandan yani batıldan ayıran yalnızca Allah'tır manası da verilmiştir.⁵¹⁰ Razi ise, “Allah yarattıklarına onlar için hayırlı olan kapıları açar ve sıkıntılı anlarında işlerine bir kolaylık verir. Zulüm gören kimsenin imdadına yetişir, darlıktan kurtarır. Kendi dinini üstün tutan Fettâh'tır onun hükmü kullarının heves ile verdiği hüküm gibi değil ilme raci olan bir hükmediştir.”⁵¹¹ açıklamasını yapmıştır.

Çocuk eğitiminde Fettâh esması yol gösterici bir esma olacaktır. Bu esma ile çocuklarda bir farkındalık oluşturmak mümkündür. Allah'ın kullarına karşı olan kolaylaştırıcı olma özelliğinin kula yansımaları, kulların içinde bulunduğu müşkül durumdan, yahut insanların zorlandığı bir hususu onlara kolaylaştırarak olacaktır. Zira Hz. Muhammed'in bu husustaki “kolaylaştırın zorlaştırmayın.”⁵¹² Hâdîsi, rehber olma niteliğindedir. Bu da insanlara yardımcı olmanın, bir işte onlara kolaylık sağlanmanın ne denli önemli olduğunu izah etmektedir. Çocuklara arkadaşlarının sıkıntılı bir hali olması durumunda, onların yardımına koşması gerektiğini, Allah'ın Fettâh isminin kendisine yansımaları olduğu söylenebilir. Bir problem ile karşılaşan çocuklara, Fettâh isminin bir diğer anlamı olan problem çözme manası ile hareket edip, sorunu ortadan yok etme gayreti içerisinde olmaları tembih edilebilir. Olaylara farklı perspektiflerden bakıp, sorun

⁵⁰⁷ Öğük, a.g.e., S.155.

⁵⁰⁸ Büyük lügat, a.g.e., S276.

⁵⁰⁹ Sebe, 34/26.

⁵¹⁰ Maturidi, a.g.e., C.11, S.429.

⁵¹¹ Razi, a.g.e., C.18, S.344.

⁵¹² Müslim, a.g.e., "Cihad ve Siyer", bl. 3, hn. 1732.

çıkartmak yerine, çözüm üreten çocuklar olmaları tavsiye edilebilir. Sıkıntılı bir durumun sonunda problem çözme yeteneğini kazanmaları, yine Allah'ın Fettâh ismi ile olacaktır. “Çalışmasının karşılığı da yakında kendisine gösterilecektir.”⁵¹³ ayetinde de olduğu gibi, gayretinin neticesinin yakın olduğu bilinci, çocuklarda oluşacaktır. Problemi çözmek için çaba sarfettiklerinde Allah'ın lütfunun kendileri ile beraber olduğunu anlayacak ve sorun değil çözüm odaklı olmak için gayret içerisinde olacaklardır. Bu süreçte çocuklara pes etmemeleri ve sabırlı olmaları tavsiye edilebilir ve Fatih Sultan Mehmet örneği ile çabaları artırılabilir.

2.1.22. Mücîb

Mücîb, yanıt veren, duaları işiten anlamına gelir.⁵¹⁴ Başka bir manası ise kulak vermek anlamına gelmektedir.⁵¹⁵ Bu esma bizzat Allah'a yakarıшта bulunanlara özgü bir isimdir.⁵¹⁶ Kullarının dualarını en güzel şekilde duyandır. Dualara kimi zaman istediği ile mukabil, kimi zaman bekleterek, kimi zaman ise daha iyisini vermek suretiyle icabet eder. Kur'an'da farklı kalıplar ile gelen bu isim, Mucib şeklinde tek bir yerde geçmektedir.⁵¹⁷ “Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. O sizi yerden var etti ve size orayı mâmur hale getirme görevi verdi. O halde O'ndan mağfîret isteyin; sonra O'na tövbe edin. Şüphesiz rabbim yakındır, duaları kabul eder.”⁵¹⁸ Ayetinde, “dualara dönüş veren” manası verilmiştir. Yakın olan her şeyi duyan manasına gelmektedir. Fahreddin Razi, Mucib esmasını, “Allah'ın ilminin çok derin olduğu, fazilet sahibi olduğu, bu nedenle duaları duyan ve o dualara cevap veren” manasında açıklamıştır.⁵¹⁹ Allah'ın dua edilmesindeki muradı, kullarının tevhit inancını geliştirmesinden ve kendi acizliğini fark etmesinden dolaydır.⁵²⁰ Nitekim kul aciz yaratılmıştır. Allah'ın kendisini yarattığını, tüm ihtiyaçlarını yalnızca kainatın sahibi olan yüce Yaratıcı'nın karşılayacağını bilmelidir. Allah kullarının tüm gereksinimlerini onlar istemeden bilmektedir ve kulları için yeterli

⁵¹³ Necm, 53/40.

⁵¹⁴ Büyük lûgat, a.g.e., S. 693.

⁵¹⁵ Ögük, a.g.e., S. 157.

⁵¹⁶ Bayram, a.g.e., S.177

⁵¹⁷ Hud, 11/66.

⁵¹⁸ Hud, 11/66.

⁵¹⁹ Razi, a.g.e., C.13, S.58.

⁵²⁰ Bayram, a.g.e., S.178.

olacak tüm nimetleri ve sebepleri de yaratmıştır.⁵²¹ Kul bu sebepleri Allah'tan isteyerek aciz bir varlık olduğunu hatırlayacaktır. Bu sayede Allah'ın kullarını en güzel şekilde dinlediğini idrak etmiş olacaktır.

Mücĩb esması çocuk eğitimi için de önemli bir esma olmaktadır. Allah'ın kullarına karşı olan duyarlılığının, kullara da tecelli etmesi gerekmektedir. Gazzali bu esmanın insana yansıması için, önce kişinin kendisinin Allah'ın davetine icabet etmesi gerektiğini vurgular ve kendinin de gücü ölçüsünde diğer kullara yardımcı olması gerektiğini açıklar.⁵²² Çocuklara bu isim, insanların isteklerine karşı duyarlı olma durumu anlatılarak izah edilebilir. Bir arkadaşının, komşusunun veya herhangi bir insanın ihtiyaç duyduğu bir anda yanında olması ve ihtiyacını karşılaması tembih edilebilir. Nitekim Allah kullarının yakarışlarına cevap verendir. *“Vaktiyle Nuh bize yakarmıştı; biz de ne güzel karşılık vermiştik!”*⁵²³ Ayetinde, Allah'ın duaları karşılıksız bırakmadığı görülmektedir. Kul da buradan hareket ile kendisinden istenen bir şeye karşı gücü nispetinde yardımcı olmayı düstur edinmelidir. Çocuklara bu ahlak verildiği takdirde toplum içerisinde sevilen, insanların darda kaldıkları zaman aradığı kişi olacaktır. Bu da çocuklara kendilerini iyi hissettirip Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmış olduğu bilincini verecektir.

Mucib esması ile çocuklara verilecek bir diğer ahlak eğitimi davete icabet eğitimidir. Mucib esması aynı zamanda icabet eden manasına gelmektedir.⁵²⁴ Çocuklara verilecek olan bu adap, Hz. Muhammed'in ahlakıdır. O davet edildiği yere muhakkak gider, kendisine ikram edilen bir şeyi geri çevirmezdi. Çocuklara Hz. Muhammed'in ahlakını alarak, nazikçe ikram edilen şeyin kabul etmesi gerektiği anlatılabilir. *“Eğer paça veya kürek eti yemeğe davet edilsem, derhal giderim. Şayet bana kürek veya paça hediye edilse, hemen kabul ederim.”*⁵²⁵ İfadesi ile davete gitmenin önemi vurgulanmaktadır. Çocuklara ikram edilen şey sevilmiyorsa dahi, nezaket ile teşekkür edilmesi gerektiği bilinci bu örnek ile verilebilir. Bu durum aynı zamanda çocukların kendilerini ifade etme becerilerini de kazandıracaktır. Toplum içerisinde uyumlu bireyler olacak ve sosyal

⁵²¹ Gazzali, a.g.e., S.141.

⁵²² Gazzali, a.g.e., S.141.

⁵²³ Saffat, 37/75.

⁵²⁴ Büyük lügat, a.g.e., S. 693.

⁵²⁵ Buhârî, a.g.e., "Nikah ", bl. 74, hn. 109.

beceriler kazanmış olacaktır. İnsanları hor görmeme, kibir gibi davranışları yok ederek, yaratılan herkese karşı saygılı olma becerisini de yine bu Esmâ ile kazanacaktır.

Mucib esması aynı zamanda iyi bir dinleyici olma noktasında da güzel mesajlar barındırmaktadır. Allah kullarını dinliyor ve dualarına icabet ediyorsa, kul da karşısındaki kişileri dinleme yeteneğini bu esma ile öğrenebilir. Çocuklara konuşmayı öğretmek kadar dinlemeyi öğretmek de önemlidir. Dinleyebilme eylemi atasözlerine de konu olmuş önemli hususlardan bir tanesidir. *“Aralarında hüküm verilmek üzere Allah'a ve Peygambere çağırıldıkları vakit: "İşittik, itaat ettik" demek, ancak müminlerin sözüdür, işte saadete erenler onlardır.”*⁵²⁶ Ayetinde olduğu gibi işitmek yani dinlenmek çok kıymetli bir özelliktir. Dinleme eylemi sırasında güzel meziyetler kazanıldığını bilmek bu fiili daha anlamlı kılacaktır. O sebepten çocuklara dinlemenin önemi anlatılmalı, konuşmaktan daha önemli bir meziyet olduğu ifade edilmelidir. Çünkü dinlemek, öğrenmek ve bilgi sahibi olmak noktasında önemli bir yere sahiptir. Çocuğa konuştuğu zaman kendi bildiklerini, fakat dinlediği zaman başkalarının bildiklerini öğreneceği ve bilgi kesesini yeni bilgiler ile doldurulacağı net bir şekilde ifade edilmelidir. Bu sayede Mucib esmasının tecelli edeceği idrak edilmelidir.

2.1.23. Vekîl

Lügatta, “işinin hallolmasını başka birine devretmek” manasındaki *vekl (vükûl)* kökünden türeyen vekîl ismi, “işin devredildiği kişi” demektir.⁵²⁷ Arapçada bazı kelimelerin birden çok manası bulunmaktadır. Vekîl kelimesi de bunlardan birisi olup “yetki vermek” manasına da gelmektedir.⁵²⁸ Allah’ın bu özelliği ise, kulun elinden gelen her şeyi yaptıktan sonra teslim olacağı noktayı ifade etmektedir. Kur’an’da bu ifade 13 yerde Allah’a atfedilmiştir. Başka hiçbir isimle bitişik olarak gelmeyen bir isim olma özelliğine sahiptir.⁵²⁹ Allah’ın Vekîl olması, onun işin her detayını bilmesi, sıkıntıları çözüme ulaştırmasıdır. Kainat üzerinde olup biten her şeyden haberdar olması, kullarına

⁵²⁶ Nur, 24/64.

⁵²⁷ Bekir Topaloğlu, “Vekil”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, 9.

⁵²⁸ Ögük, a.g.e., S. 157.

⁵²⁹ Ögük, a.g.e., S. 158.

karşı Vekîl olmasıdır.⁵³⁰ “...Allah bize yeter, O ne güzel Vekîldir!”⁵³¹ ayetinde de görüldüğü üzere kâinaatın yaratıcısı ve her şeyin O’na bırakıldığı evreni yöneten Allah’tır.⁵³² İnananlar için O’na teslim olmak, Allah’ın Vekîlliğine inanmaktan geçmektedir. Kalplerdeki imanın artışı, dillerde bu ifadenin oluşmasını sağlamaktadır.⁵³³ Ferra (ö. 458/1066), ayette geçen Vekîl ifadesini kafi olarak çevirmiş, “Allah kullarına kâfidir” manasını vermiştir.⁵³⁴ Vekîl isminin dört mühim hükmü bulunmaktadır. Allah’ın tüm yarattıklarını koruması, yarattıkları için yeterli olması, her şeyi yapacak kudrete sahip olması ve faydalı, zararlı ne varsa her şeyin Allah’ın elinde olması O’nun Vekîl isminin göstergesidir.⁵³⁵

Vekîl esmasını çocuk eğitiminde kullanmak bir hayli zor olsa da çocuklara tevekkül kavramını anlatmada yardımcı olacaktır. Tevekkül, Allah’a güvenmek, dayanmak demektir.⁵³⁶ Kişinin Allah’a sığınması, O’na dayanması manalarına gelmektedir. Kişinin kendi üzerine düşen vazifeyi yaptıktan sonra, bundan sonrasını Allah’a havale etmesi manasına da gelmektedir.⁵³⁷ Tevekkül eden kimse, yaşadığı zorlukları, sıkıntıları ve engelleri aşabilmek için Allah’tan yardım isteyen, Allah’ın kulu için tayin ettiği hükme de razı olandır. Bu durum çocuklara anlatıldığında başarı veya başarısızlıkla baş edebilmeleri noktasında önemli olacaktır. Zira günümüzde çocuklar birçok sınava tabi tutulmakta ve bunun nihayetinde elde ettikleri sonuç kimi zaman çocukları tatmin etmeyecek şekilde olmaktadır. Böylesi durumlarda çocuğa en iyisini yapması gerektiğinin, geri kalanı ise Allah’a bırakmasının doğru olacağı anlatılmalıdır. Zira “*Allah kuluna yetendir.*”⁵³⁸ Başarılı bir sonuç ile karşılaşan çocuklara “*Gerçekten de insan, ancak çalıştığını elde eder*”⁵³⁹ ayetinden hareketle, çabalarının karşılığının boş olmadığını, Allah’ın emeklerin karşılığını muhakkak vereceği bu nedenle Allah’a şükredilmesi gerektiği bilinci çocuklara aşılanmalıdır. Başarısız bir durum ile karşılaşan çocuklara ise “*Allah işini güzel yapanları sever.*”⁵⁴⁰ ayeti ile daha iyisini yapma

⁵³⁰ Nisa, 4/132.

⁵³¹ Al-i İmran 3/173.

⁵³² Zemahşeri, a.g.e., C.1, S.1136.

⁵³³ Razi, a.g.e., C.7, S.216.

⁵³⁴ Razi, a.g.e., C.7, S.216.

⁵³⁵ İbn Kayyim, a.g.e., S.355.

⁵³⁶ Maide, 5/23.

⁵³⁷ Büyük lügat, a.g.e., S. 1005.

⁵³⁸ Al-i İmran 3/173.

⁵³⁹ Necm, 53/39.

⁵⁴⁰ Al-i İmran 3/148.

gayretinde olmaları ve sonucu Allah’a bırakmaları gerektiği mesajı verilmelidir. Yine tevekkül kavramı çocuklara korku ve tedirginlikleri ile başa çıkabilme yeteneğini kazandıracaktır. Çocukların kendi yaş gruplarına göre birçok korkuları olabilmektedir. Kimi çocuk karanlıktan korkarken, kimisi sınıfta kalmaktan korkmaktadır. Bütün korkularını Allah’a havale edip Allah’a güvenmeyi, tevekkül kavramı ile öğrenebilirler. Bu durum çocuklara bir özgüven ve cesaret kazandıracaktır. Kendilerini koruyan ve her daim yanlarında var olan, Allah’ın varlığı korkuları ile başa çıkabilmeyi öğretecektir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır; bu, kazanılan özgüvenin yerli yerince kullanılması durumudur. Zira çocuklara riskler hakkında bilgi verilmeli, tedbirlerin alınması gerektiği anlatılmalı, ardından Allah’a bırakılması gerektiği pekiştirilmelidir. Aksi halde istenmeyen durumlar ortaya çıkacak, hem maddi zarar hem de manevi zedelenmeler oluşacaktır.

2.1.24. Halîm

Halîm isminin sözlük anlamına bakıldığında zaman ağırbaşlı, sakin, sabırlı manalarına gelmektedir.⁵⁴¹ *Hilm* kökünden türemiş bir isim olma özelliğine sahiptir.⁵⁴² Allah’ın bir sıfatı olan Halîm esması, hemen öfke duymayan, ceza konusunda acele davranmayan, kudretinin yetmesine rağmen, günahlara karşı cezayı geciktiren, kullarına karşı müsamaha gösteren anlamlarını taşımaktadır.⁵⁴³ Kur’an’da Halîm ismi 15 yerde geçmektedir. Bunlardan 11 tanesi Allah’ı izafe ederken geri kalanlar bazı peygamberleri nitelemektedir. Allah’ın Halîm ismi onun merhametini gösteren önemli isimlerden bir tanesidir. Zira kullarının yapmış olduğu günahlara karşı hemen azap vermemesi ve buna gücü yeterken yapması O’nun merhametinin en büyük göstergelerinden bir tanesidir. Nitekim “*Eğer Allah insanları haksızlıkları yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onlara belirlenmiş bir sürenin sonuna kadar mühlet tanıyor. Ama süreleri dolduğunda onu bir an bile ne erteleyebilirler ne de öne alabilirler.*”⁵⁴⁴ Ayeti, Allah’ın Halîm esmasının bir açıklaması olarak görülebilmektedir. Eğitimin esas yöntemlerinden bir tanesi hoşgörülü davranmak, ceza metodunu kullanmadan sabır ile

⁵⁴¹ Bekir Topaloğlu, “Halim”, *İslam Ansiklopedisi*, C.15, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, 334.

⁵⁴² Ögök, a.g.e., S. 159.

⁵⁴³ Dini Kavramlar Sözlüğü, “Halim”, 227.

⁵⁴⁴ Nahl, 16/61.

eğitilenlere zaman vermektir.⁵⁴⁵ Bu noktada Allah kullarına mühlet verip adeta bir öğretmen misali günahlarından dönmelerini beklemektedir. Allah mutlak hoşgörüsü ile günahlarından dolayı cezayı hak edenleri kınamaz ve onların kedisine tövbe etmeleri için mühlet verir.⁵⁴⁶ “...Bilin ki Allah içinizde olanları bilmektedir. O’ndan sakının ve bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, Halîmdir.”⁵⁴⁷ Ayetindeki gibi, Allah’ın Halîm ismini bilen kimselerin, Allah’a karşı olan sevgisi artar, gördüğü kusurları görmezden gelir ve insanların haklarına karşı dikkatli olur.⁵⁴⁸ “Allah’a güzel bir borç verirsiniz O da bunu size fazlasıyla öder ve sizi bağışlar. Allah şükürün karşılığını bol bol verir, cezada ise acele etmez.”⁵⁴⁹ Ayetinde Allah, kullarının yaptığı iyi davranışların eksikliklerini dikkate almadan ziyadesiyle mükafatlandıracağını dile getirirken, yapılan hataların da cezasını anında vermeyeceğini vurgulayarak, *hilm* yani yumuşaklığını ortaya koymaktadır.⁵⁵⁰ Bir kimse Allah’a teşekkür etmeyi yani şükretmeyi terk ederse Allah’a karşı nankörlük etmiş olur. Fakat Allah’a karşı şükürünü yerine getirirse, işte Allah o zaman mükafatını bol bol verecektir.⁵⁵¹

Halîm ismi çocuk eğitiminin birçok alanında kullanılması mümkün olan bir esmadır. İlk olarak sevgi temelli bir yaklaşım için oldukça önemli bir esmadır. Halîm olan Allah’ın kullarının, hatalarına rağmen onları cezalandırmada hızlı davranmamasının en büyük sebebi, kullarına karşı olan sevgisidir. Çocuklara Allah’ın bu sevgisini anlatarak, hata yapan arkadaşlarına karşı sabırlı olmaları tavsiye edilebilir. Seven insan, sevdiklerini cezalandırmaz. Bu bilinç çocuklara Allah’ın Halîm esması ile kazandırılabilir. “Allah mutlaka onları hoşnut olacakları bir yere koyacaktır. Kuşkusuz Allah hakkıyla bilendir, Halîmdir.”⁵⁵² Allah günah işleyen kimselerin hükmünü peşin olarak vermez aksine cennete daha yakın olmaları için tövbe fırsatı vermektedir.⁵⁵³ Buradan anlaşılacağı üzere, Allah’ın kullarına karşı sevgisi, muhabbeti, gazabından çok daha büyüktür. Kullarını affetmek için adeta fırsat vermektedir. Çocuklara bu durum anlatılmalı ve onların da

⁵⁴⁵ Karaman vd, a.g.e., C.3 S.412.

⁵⁴⁶ İbn Kayyim, a.g.e., S.114.

⁵⁴⁷ Bakara, 2/235.

⁵⁴⁸ Razi, a.g.e., C.5 S.244.

⁵⁴⁹ Tegabün, 64/17.

⁵⁵⁰ Bayram, a.g.e., S.134.

⁵⁵¹ Kurtubi, a.g.e., C.2, S.94.

⁵⁵² Hac, 22/59.

⁵⁵³ Razi, a.g.e., C.16, S.353.

Allah'ın Halîm sıfatını kendilerine örnek almaları tavsiye edilmelidir. Sınıf arkadaşlarının, komşularının yaptığı ilk hatada onlara öfke ile yaklaşmamalı, daha bağışlayıcı olmaları teşvik edilmelidir.

Çocukların yumuşak huylu olmaları yine bu esma ile öğretilir. Hz. İbrahim için kullanılan Halîm esması, onu tanımlarken iyi huylu olarak tanınmasının bir sebebidir. *“İbrâhim cidden ağır başlı, hassas ruhlu, kendini Allah'a vermiş biriydi.”*⁵⁵⁴ Ayetinde görüldüğü üzere, Allah'ın Halîm isminin Hz. İbrahim'e tecellisi bu şekilde olmuştur. Nazik davranmak, Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmak demektir. başka insanlara karşı nazik bir dil kullanmak, kaba bir üsluptan kaçınmak Kur'an öğretilerindendir. Bütün bunlar çocuklara anlatıldığı taktirde çocuk Allah'ın Halîm esmasını anlayacak, başka insanlara karşı daha yumuşak huylu olmak için gayret gösterecektir. Böylece insanlar ile kuracağı iletişimlerde, sevgi ve saygı temeli ağır basacaktır.

Öfke sorunu yaşayan çocuklara anlatılacak esmalardan bir tanesi Halîm ismidir. Günümüz problemlerinden birisi olan aşırı hareketlilik ve sakin olamama durumu çocukların birçoğunda görülmektedir. Elbette bunun çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Öncelikle bu sebepler üzerinde durulmalı ve tespit edildikten sonra ortadan kaldırılmalıdır. Gerektiğinde ise rehberlik ve destek alınmalıdır. Allah'ın Halîm isminin çocuklara tecellisi anlatılırken, onlara sakin kalmaları, belki nefes egzersizleri yapmaları da tavsiye edilebilir. Öfke durumu, şefkat duygularının harekete geçirilmesi ile yok edilmeye çalışılmalıdır. Yüce Allah herkesi en güzel şekilde ve en güzel nitelikler ile yaratmıştır.⁵⁵⁵ Sonradan kazanılan istenmeyen haller, kulun kendi eli ile yaptıklarındandır.⁵⁵⁶ Öfke veyahut diğer kötü hasletler, sonradan edinilen huylardır. Bunlardan uzaklaşıp yeniden özüne kavuşma hissiyatı, çocuklara örnek olunarak empoze edilebilir. Bu durum Allah'ın en özel özelliklerini özümsemesine ve özünü ortaya çıkarmasına yardımcı olacaktır.

Halîm esması ile çocuklar kendilerine karşı merhametli olmayı ve hatalarından ders çıkartmayı öğrenebilirler. Gösterdikleri bir başarısızlık sonucunda kendilerine karşı merhametsiz bir tutum sergilememeleri gerektiği bu esma ile aşılabilir. Eksiklerinin

⁵⁵⁴ Hud, 11/75.

⁵⁵⁵ Tîn, 95/4.

⁵⁵⁶ Şura, 42/30.

gelişmesi için birer fırsat olduğu anlatılabilir. Tecrübe edinmenin faydalarını da yine bu esma sayesinde deneyimlemiş olacaklardır. Nasıl ki Allah kullarının hatalarında aceleci davranıp cezasını erteliyor veyahut tamamen yok ediyor, çocukların da hatalarından kendilerine ders çıkartıp, önce kendilerini affetme, ardından diğer kişilere karşı kendini bağışlatma yolu örnek gösterilebilir.

2.1.25. Cebbâr

Cebbâr esması, dağınık olan bir şeyi düzenleyen anlamında ve *cebr* kökünden türeyen bir kelimedir.⁵⁵⁷ Cebbâr ismi Allah'ın kendi kurallarını kullara yaptırmaya muktedir olması demektir.⁵⁵⁸ Gazzali, “kullarına zorunlu olarak bir şeyleri yaptıran fakat kendisi yapmak zorunda olmayan” şeklinde bir tanım yapmıştır.⁵⁵⁹ Buradan anlaşılacağı üzere *cebr*, zorlama, eksik olanı tamamlama⁵⁶⁰ anlamına gelerek kullarında bulunan eksikleri zorla ya da isteyerek tamamlayan manası vardır. Kelime manasına bakıldığı takdirde, Cebbâr isminin, düzeltmek, onarmak, büyüklük ve azamet anlamları da bulunmaktadır.⁵⁶¹ “O, kendisinden başka ilah olmayan Allah’tır; egemenliğin mutlak sahibidir, her türlü eksiklikten uzaktır, esenlik verendir, güven sağlayan ve kendisine güvenilendir, görüp gözeten ve yönetendir, üstündür, iradesine sınır yoktur, büyüklükte eşi olmayandır. Allah onların yakıştırdıkları ortaklardan tamamıyla münezzehtir.”⁵⁶² Fahreddin Razi ayette geçen Cebbâr esması hakkında birkaç görüş belirtmiştir. İlk olarak kırılanı onaran, fakir olan kişileri zengin yapan manasını vermiştir.⁵⁶³ Bununla beraber zorlayıcı olmayan⁵⁶⁴, zorba kimse⁵⁶⁵, ibadet etmekten geri duran⁵⁶⁶, çok öldüren⁵⁶⁷ manalarının da olduğu Kur’an’da görülmektedir.

⁵⁵⁷ Bekir Topaloğlu, “Cebbar”, *İslam Ansiklopedisi*, C.7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, 181.

⁵⁵⁸ Dini kavramlar Sözlüğü, a.g.e., S. 15.

⁵⁵⁹ Gazzali, a.g.e., S.76.

⁵⁶⁰ Ögük, a.g.e., S.160.

⁵⁶¹ Büyük lügat, a.g.e., S.142.

⁵⁶² Haşr, 59/23.

⁵⁶³ Razi, a.g.e., C.21, S.423.

⁵⁶⁴ Kaf, 50/45.

⁵⁶⁵ Maide, 5/22.

⁵⁶⁶ Meryem, 19/32.

⁵⁶⁷ Kasas, 28/19.

Esasen Cebbâr esması çocuk eğitimi ile birebir uyumlu bir esma olma özelliğine sahip değildir. Fakat Allah'ın her isminin kula ve çocuğa bir yansıması, bir dönüşü olacaktır. Kelime manası üzerinden gidilecek olursa eğitime katkı olarak şu ifadeler söylenebilir. Cebbâr esmasının düzenlemek, iyileştirmek anlamı çocuk eğitiminde kullanılabilir, Allah'ın bu isminin çocuklara yansıması sağlanabilir. Çocuklara bir iş veya bir sorumluluk yüklendiğinde onu iyi bir şekilde yapmaları gerektiği bilinci bu esma ile aşılanabilir. Ebeveynlerin vereceği sorumluluklar çocuklarda iyi işler yapabilme noktasında yardımcı olacaktır. Örneğin odalarını toplama sorumluluğu veya bir çiçeği sulama görevi, çocuktaki işi düzenleyebilme ve iyileştirme potansiyelini ortaya çıkartacaktır. Burada ailelere düşen görev iyi, düzenli bir iş ortaya koydukları zaman çocukları takdir ederek teşvik etmeleridir.

2.1.26. Hasîb

Sözlükte saymak, hesap yapmak anlamına gelmektedir.⁵⁶⁸ Aynı zamanda şerefli, yüce anlamlarını da taşıyan Hasîb *husban* kökünden türemiştir. “Ceza ve mükafatın sahibi⁵⁶⁹, gözetleyen, şahit olan⁵⁷⁰” olarak da bilinmektedir. Bunların yanı sıra “Allah'ın bir kuluna yetmesi anlamına gelmektedir.⁵⁷¹” Bu kavram Kur'an'da 110 yerde geçmektedir. Hasîb ismi üç yerde Allah'a nispet edilmektedir. Bu ayetlerde geçen mana Allah'ın hesap görücü olmasıdır. Ayetlerde Eşlerin birbiri ile anlaşamadığı durumda aralarından adil bir kimseyi hakem tayin etmeleri emredilirken, Allah'ın kendisine güvenen kişiye yeteceği müjdesi de verilmektedir.⁵⁷² Bir başka ayette ise Hz. Muhammed'e (sav.) tabi olan kişiler için Allah'ın yeteceği belirtilmiştir.⁵⁷³ “*Güneş ve ay bir hesaba bağlı (olarak hareket ederler).*”⁵⁷⁴ Ayetinde geçen “*Husban*” kelimesi ise, hesap anlamında kullanılmıştır. Kainatta var olan her şey bir düzen içerisinde hareket etmektedir. Kainatı düzene koyan Allah gibi, kul da kendisini bir düzen içerisinde

⁵⁶⁸ Dini Kavramlar Sözlüğü, a.g.e., S.236.

⁵⁶⁹ Ögük, a.g.e., S.156.

⁵⁷⁰ Ibn Kayyim, a.g.e., S.87.

⁵⁷¹ Bekir Topaloğlu, “Hasib”, *İslam Ansiklopedisi*, C.16, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, 380.

⁵⁷² Talak, 65/2.

⁵⁷³ Enfal, 8/64.

⁵⁷⁴ Rahman, 55/5.

yerleştirmelidir.⁵⁷⁵ Dünya bir hesaptan oluşmaktadır. Hesabın olmadığı, matematiğin olmadığı bir yer bulunmamaktadır. Buna göre bir yerde hesap varsa orada mutlaka hesabı gören kimse vardır.⁵⁷⁶ Kul, kâinat üzerinde bir gözlem yaptığı zaman muhakkak Allah'ın varlığına dair bir delil bulacaktır. Zira her şey bir nizam içerisinde yaratılmıştır.

Hasîb İsmi çocuk eğitimi açısından da önemli bir isimdir. Çocuklara anlatılacak olan kainat ve kevnî ayetlerde bu esma yol gösterecektir. “*Göğü kudretimizle biz kurduk ve şüphesiz biz genişletmekteyiz.*”⁵⁷⁷ ayetinde geçen *eyd* kelimesi kudret veya el olarak çevrilmiştir.⁵⁷⁸ Fakat çoğu alimin görüşüne göre, alemin eşsiz nizamı, Allah'ın kudreti olarak izah edilmiştir.⁵⁷⁹ Kurtubi ise ‘yer ile gök arasındaki genişlik’ şeklinde açıklama yapmıştır.⁵⁸⁰ Mevdudi, alemin yaratılışının devam ettiğini Allah'ın kainatı yaratıp bırakmadığının bir delili olarak sunmuştur.⁵⁸¹ Bütün bunlar Allah'ın varlığı ve birliğinin birer delilidir.⁵⁸² İşte bu noktada çocuklara matematik ilminin ehemmiyeti anlatılabilir. Kainat ayetleri örnek olarak gösterilebilir. Böylece çocuklar kainatın bir tesadüften ibaret olmadığını idrak etmiş olacaktır.

Yine Allah'ın Hasîb esmasının tecellisi olarak, çocuklara yaptıkları işin sorumluluklarına katlanmaları gerektiği öğretilir. “*Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür.*”⁵⁸³ ayeti ışıdığında, yapılan her şeyin bir sonucu ve karşılığı olduğu çocuklara izah edilebilir. Yapılan iyilik de, kötülük de karşılıksız değildir.⁵⁸⁴ Kişinin gözünde değersiz olarak gördüğü iyilikler de kötülükler de muhakkak karşısına çıkacaktır.⁵⁸⁵ Bu nedenle yapılan her eylemin muhakkak bir sorumluluğu vardır. Çocuklara anlatırken arkadaşlarına karşı tutunduğu tavırların bir sorumluluğunun olduğu, anne babasına karşı yaptığı hareketlerin bir sonucu olduğu anlatılmalı ve iyi eylemlere teşvik edilmelidir.

⁵⁷⁵ Karaman vd, a.g.e., C.5, S.198.

⁵⁷⁶ Mustafa İslamoğlu, “*Kur'an'a Göre Esmâ'ül Hüsnâ*” Düşün Yayıncılık, İstanbul 2019, S.374.

⁵⁷⁷ Zariyat, 51/47.

⁵⁷⁸ Karaman vd, a.g.e., C.5 S.133.

⁵⁷⁹ Razi, a.g.e., C.20, S.386.

⁵⁸⁰ Kurtubi, a.g.e. C.16, S.380.

⁵⁸¹ Mevdudi, a.g.e., C.5, S.517.

⁵⁸² Hasan Haliloğlu ve Kübra Nur Başaran, “Kâinatın Yaratılışı ve Yok Oluşu (Tefsirler Ve Modern Bilim Işığında)” *Ağrı İslâmî İlimler Dergisi (AGİİD)*, Haziran 2021 (8), s.20-51.

⁵⁸³ Zilzal, 99/7-8.

⁵⁸⁴ Kurtubi, a.g.e., C.19, S.271.

⁵⁸⁵ A.g.e., C.19, S.272.

2.1.27. Müsteân

Müsteân ismi yardım istenen anlamına gelmektedir.⁵⁸⁶ Bu kelime *avn* kökünden türemiştir. Kur'an'da ise 10 ayette geçmektedir ve iki yerde Allah'a izafe edilmiştir. Bu kelime Kur'an'ın ilk suresi olan Fatiha'da geçmektedir. *"Rabbimiz! Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz."*⁵⁸⁷ Bu ayet ibadetin ve yardım istenecek olanın yalnızca Allah olduğunu müminlere bildirmiştir. Elmalılı, bu ayette adeta Allah ile bir sözleşme yapıldığını dile getirmiştir.⁵⁸⁸ Bu ayetin ardından gelen, Allah'a edilen dualardır. Bu istekler kapsamlı bir açıklama şeklindedir.⁵⁸⁹ Allah kendisinden istenmesi gerekenleri, ayetleri aracılığı ile kullarına bildirmiştir. Taberî, bu ayetin manasına *"kulun Allah'a ibadet etme noktasında kararlı ve muvaffak olunması isteniyor"* demiştir.⁵⁹⁰ Kur'an'da bu ismin ilk olarak geçtiği yer olarak Yusuf Suresi gösterilmektedir. *"Gömleğinin üstünde uydurma bir kan izi de gösterdiler. Yakub, "Hayır! Nefsiniz sizi kötü bir iş yapmaya sürüklemiş; artık (bana düşen) güzelce sabretmektir. Anlattığınız şeyler karşısında, kendisine sığınılacak, yardım istenecek olan ise ancak Allah'tır" dedi."*⁵⁹¹ Ayetindeki gibi, insan büyük acılar karşısında çaresiz hissedebilir, şiddetli bir hüznün içinde bulunabilir, böylesi bir durumda Allah'ın var olduğunu ve o derde yalnız O'nun derman olacağını bilmek kişinin kederini azaltacaktır.⁵⁹²

Çocuklara dua edilmesi gerekenin yalnız Allah olduğunu, tüm ihtiyaçların, sıkıntı ve elemelerin Allah'a arz edilmesi gerektiğini Müsteân ismi ile anlatmak uygun olacaktır. Çocuklar, sevdikleri bir şey için dua edilmesi gerekenin Allah olduğunu idrak ettiklerinde, Allah ile aralarında bir köprü kurulacak, dua etme usulü oluşacaktır. Çocuklar soyut ve somut ihtiyaçlarını, hassas ve bedensel gereksinimlerini dua yoluyla ifade etmeyi öğrendiklerinde, manevi olarak doyum noktasına ulaşacaktır. Dua etmenin özellikle çağımızda oluşan stres, anksiyete, yalnızlık hissi, boşlukta hissetme gibi durumlara iyi geldiği bilimsel olarak kanıtlanmıştır.⁵⁹³ Fakat bunun için en önce Müsteân olan Allah'tan

⁵⁸⁶ Dini Kavramlar Sözlüğü, "Müsteân", S.504.

⁵⁸⁷ Fatiha, 1/5.

⁵⁸⁸ Elmalılı, a.g.e., C.1, S. 172.

⁵⁸⁹ a.g.e., C.1, S. 173.

⁵⁹⁰ Taberî, a.g.e., C.1, S.87.

⁵⁹¹ Yusuf, 12/18.

⁵⁹² Bilmen, a.g.e., C.3, S.1546.

⁵⁹³ Esra Türk, "Din Eğitimi Açısından Çocukluk Döneminde Duanın Önemi", *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (2015), 445-471.

isterken, ebeveynlerinden de bunu görmeleri gerekmektedir. Örneklik teşkil etme her hususta olduğu gibi burada da büyük bir önem arz etmektedir. Yine dua etmenin bir alışkanlık haline gelmesi için bunun bir rutine koyulması gerekmektedir. Örneğin öğlen namazlarından sonra muhakkak dua edilmesi gerektiği çocuğa aktarılmalıdır. Bu anları çocuklar için kıymetli kılmalı ve istenilenin, Müsteân olan Allah olduğu çocuklara hatırlatılmalıdır. Ortamı özenli hale getirmek, kendilerine ait seccadeler hazırlamak, dua ile aralarındaki bağı oldukça geliştirecektir.⁵⁹⁴ Bu aynı zamanda çocukların kendilerini değerli hissetmelerini sağlayacak ve kendilerini güvende hissetmelerine yardımcı olacaktır.

2.1.27. Mültehad

Sığınmak, meyil etmek anlamlarına gelmektedir.⁵⁹⁵ *Lahd* kökünden türemiştir. Sığınılan makam, yer anlamına da gelmektedir.⁵⁹⁶ Bu kavram Kur'an'da 6 yerde geçmektedir. “*Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku! Onun kelimelerini değiştirecek hiç kimse yoktur. Ondan başka bir sığınak da bulamazsın.*”⁵⁹⁷ Ayetini Zemahşeri, “Allah’ın kulları için sığınılacak bir liman olduğu belirtilmiş eğer başka bir şeye sığınmaya başvurulursa kimsenin bulunamayacağını” belirtmiştir.⁵⁹⁸ Allah, başa gelen her türlü fenalık için sığınılacak en güzel makamdır.⁵⁹⁹

Allah’ın Mültehad ismi, çocuklara anlatılabilecek bir esmadır. Çocukların güvenilir olması gerektiği, Vekîl, Mümin isimleri gibi bu esma ile de anlatılabilir. Başlarına gelen bir musibette sığınılacak olan mercinin Allah olduğunu bilip onun kula yansıması olarak düşünüp güvenilir bir kimse olunması gerekmektedir. Çocuklara gerçek hayatta yaşanan deneyimler doğrultusunda örnekler verilebilir. Bir zorlukla karşılaşınca Allah’a sığınıp güvenilmesi gerektiği çocuğa anlatılıp, cesaretlendirilebilir. Allah’a olan güveni ile hareket etmek iyi hissettirecektir. Bunun yanında bir arkadaşının sıkıntılı bir anında ona yardım edip kendisinin sığınılacak bir insan olması gerektiği çocuğa

⁵⁹⁴ Fatih Malakçı “Kur’âna Göre Dua ve Duâ’nın Âdâbı” *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, Sayı: 38, 161-186.

⁵⁹⁵ İbn Kesir, a.g.e., C.3, S.81,

⁵⁹⁶ Ögük, a.g.e., S.61.

⁵⁹⁷ Kehf, 18/27.

⁵⁹⁸ Keşşaf, a.g.e., C.4, S.47.

⁵⁹⁹ Ögük, a.g.e., S.61.

anlatılabilir. Güvenilir ve sığınılan insan olmak çocuğa kendini iyi hissettirecek yardım etme isteğini tetikleyecektir.

2.1.28. Şefî

Şefî ismi *Şef* kökünden türemiş, şefaât, aracılık manasına gelmektedir.⁶⁰⁰ Kur'an'da bu kavram 31 yerde geçmektedir. *“Kendileri için rablerinden başka bir koruyucu ve bir aracı bulunmaksızın O'nun huzurunda toplanmanın kaygısını duyan insanları onunla (Kur'an) uyar ki günahlardan sakınsınlar.”*⁶⁰¹ Ayeti Allah'tan başka dost olmadığını, yalnız O'nun aracı olduğunu ifade etmektedir. Allah' a isyan edip şirk koşmaları durumunda, dünya ve ahirette onlara şefaât edecek bir kimsenin olmadığına işaret edilmiştir.⁶⁰² Yine bunula beraber şefaât kavramının kabul edilmesi de Bakara Suresinde dile getirilmiştir.⁶⁰³ Şefaatin kabul edilip edilmeme durumu Allah'ın takdirindedir. Allah dilediğine şefaât ederken dilemediği kimseye ise etmeyecektir.

Şefî isminin çocuk eğitimi ile birebir ilgisi olmamakla birlikte aracılık anlamını referans alarak çocuk eğitiminde kullanmak mümkündür. Hz. Muhammed (sav.) *“Müslümanın Müslümana üç günden fazla dargın durması helal olmaz.”*⁶⁰⁴ Diyerek, küs kalmanın Müslüman için uygun bir davranış olmadığını dile getirmiştir. Kendisi de nerede bir kavga görse hemen araya girerek konuyu değiştirmiştir. Çocuklara da bu durum izah edilerek küs kalmanın uygun bir durum olmağı anlatılmalıdır. Böyle bir durum halinde araya girip bu eylemi engellemeye çalışmaları da bu esmâ ile mümkün olacaktır. Küs olan arkadaşlarını birbiri ile barıştırmak konusu yine bu esma üzerinden anlatılabilir.

2.1.29. Kâşif

Kâşif esmasının sıkıntıları ortadan kaldıran manasına gelmektedir.⁶⁰⁵ *Keşf* kökünden türeyen bu isim Kur'an'da 20 yerde geçmektedir. Kur'an'da geçen ifadesi Allah'ın azabı ortadan kaldırması anlamına gelmektedir. İki yerde bizzat Allah'a nispet

⁶⁰⁰ Ögük, a.g.e., S.161.

⁶⁰¹ En'am, 6/51.

⁶⁰² Mukatil, a.g.e., C.1, S. 547.

⁶⁰³ Bakara, 2/48.

⁶⁰⁴ Buhârî, a.g.e., “Edeb” bl. 57

⁶⁰⁵ Ögük, a.g.e., 162.

edilmiştir. “Eğer Allah seni bir zarara uğrattırsa onu kendisinden başka giderecek yoktur ve eğer sana bir hayır verirse bilesin ki O her şeye kadirdir.”⁶⁰⁶ ayetinde zararı ortadan kaldıracak olanın yalnız Allah olduğu belirtilmiştir. Mukātil b. Süleyman, (ö. 150/767) ayetin tefsirinde, “bir kimseye sıkıntı isabet ederse onu keşfedecek olan yalnız Allah’tır yani o sıkıntıyı def edecek olan da sadece Allah’tır” şeklinde ifade etmiştir. Allah sıkıntıyı ilk keşfeden ve onu ortadan kaldıracak olandır.

Kâşif esması çocuk eğitiminde kullanılması önemli olacaktır. Çocuklara mahremiyet eğitimi noktasında bu esma yol gösterici olacaktır. Din eğitimindeki iffet kavramı ile birleştirilerek bu esma anlatılmalıdır. “Haramlardan sakınıp güzel olmayan davranıştan uzak durmak⁶⁰⁷” anlamına gelmektedir. Çocuklarda bu kavramı oluşturmak bir hayli zor olacaktır. Fakat en önemli olan çocukların özel alanlarına izin alarak girmek, öpmek için izin istemek onlarda bu bilinci oluşturacaktır.⁶⁰⁸ Çocukların istememesine rağmen öpmek, sarılmak ve bunu yapmak için şeker çikolata ikram etmek, onların kişisel alanlarına zarar verecek, mahremiyet eğitimlerini tam manası ile tamamlamalarına engel olacaktır. Çocuklara Allah’ın Kâşif ismi anlatılarak istemedikleri bir durum ile karşı karşıya kaldıkları takdirde bu durumu ebeveynlerine anlatmaları gerektiği izah edilmelidir. Arkadaş çevresi veyahut sokakta böylesi sıkıntılı bir durum tespit ettiğinde, Allah’ın sıkıntıları ortadan kaldırmasının kendisine yansımaları düşünüp, bu sıkıntılı durumu ortadan kaldırma gayreti içerisinde olması tembih edilmelidir.

⁶⁰⁶ En’am, 6/17

⁶⁰⁷ Mustafa Çağrı, “İffet”, *İslam Ansiklopedisi*, C.21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, 506.

⁶⁰⁸ Adem Güneş, “Cinsel İstismar Olgusu ve Mahremiyet Eğitimi” *İnsan ve Toplum Dergisi*, 2017, 46-70.

SONUÇ

Yapılan çalışmada Allah'ın sıfatları ve O'nun güzel isimlerinin çocuklar üzerindeki etkisi konuşulup, çocuk terbiyesinde nasıl uygulanacağı izah edilmiştir. Din eğitimi ve Tefsir kaynakları taranarak elde edilen veriler tezi oluşturan iki bölümde ele alınmıştır. Kur'an'ı Kerîm, Allah'ın kendisini ayetleri ile tanıtan bir rehberdir. Allah'ın isimleri, sıfatları en güzel ayetler ile anlaşılmaktadır. Kainatta olan mükemmel nizam, yine Allah'ın sıfatlarının yeryüzüne ve gökyüzüne tezahürüdür. Allah'ın kanunlarını, kurallarını, kelimelerini anlamak için onun esmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Allah'ın merhametini anlamak için de yine O'nun esmalarına gereksinim duyulur. Bu isimleri ve sonsuz merhameti öğrenmek, kul ile Allah arasındaki muhabbeti artıracaktır. Tez, okuyucuya Allah'ı, merhamet isimleri ekseninde tanıttacak ve bu isimlerin çocuğun eğitimi üzerindeki etkisi hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayacaktır.

Çalışma, Allah'ın merhametini barındıran sıfatları ile çocuk eğitimi arasındaki bağlantıyı incelemeyi hedef edinmiştir. Çocuklar, toplumun önünde olacak, geleceğin en önemli mirasıdır. Bu sebeple onların eğitimi, gelecek açısından bir hayli önemlidir. Allah'ın merhamet sıfatları, çocuk eğitiminde ebeveynler ve öğretmenler için yol gösterici bir özelliğe sahiptir. Çocuklara yardımsever olmanın, hoşgörünün, merhametin ve sevginin, Allah'ın sıfatlarından yola çıkılarak anlatılabileceğini göstermektedir.

Allah'ın sıfatları, çocuk eğitimi için bir kılavuz niteliğindedir. Ailelerin çocuklarını yetiştirmelerinde rehberlik edecektir. Her esma bir duyguyu ifade etmektedir. Çocuklara bu duygular anlatılırken duyguların doğru bir şekilde kullanılması gerektiği yine bu esmalar sayesinde anlaşılacaktır. Bu araştırmanın sonucunda toplumda merhametli, erdemli, hoşgörülü çocuklar yetiştirmek için pratik öneriler bulunmaktadır. İnsani ilişkiler için düzgün, sağlıklı birer birey yetiştirme noktasında katkı sağlayacaktır.

Çalışma esnasında dikkat çeken hususlardan bir tanesi, eğitim sistemimizdeki din eğitimi ve Allah'ın tanıtılması noktasındaki eksikliklerdir. Çocuklara yanlış bir şekilde anlatılan Allah kavramı, Allah ile çocuklar arasına mesafe koymakta ve onları yanlış yönelimlere itmektedir. Çağımızın büyük sorunları olan Allah'ı tam manası ile tanımayan ve O'ndan uzaklaşan çocukların doğru yetiştirilebilmesi için, bu çalışma yol gösterici

olacaktır. Din eğitimi ve Allah'ın tanıtılması, dikkatli bir şekilde planlanmalı ve çocukların dinî bilinçlerini güçlendirmek için bilimsel, eleştirel ve hoşgörülü bir yaklaşım benimsenmelidir. Bu şekilde çocuklar, doğru bir şekilde Allah'ı anlayabilirler ve dini değerlere saygı duyan, açık fikirli bireyler olarak yetişebilirler.

Bu araştırma, Allah'ın merhametini ifade eden sıfatlarının, çocukların karakter gelişimi ve ahlaki eğitimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. İslam'ın temel öğretileri, merhametin insanlar arasında yayılmasını teşvik ederken, çocuklarımıza merhametli davranmayı öğretmek, onların insanlar arasında daha empatik ve saygılı bireyler olmalarını sağlamıştır.

Araştırmamızın sonuçları, çocuk eğitiminde merhametin vurgulanmasının, çocukların toplumsal ilişkilerini ve davranışlarını olumlu bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Allah'ın merhametini ifade eden sıfatlar, çocukların kendilerine, diğer insanlara ve çevreye karşı daha sorumlu ve duyarlı bir tutum geliştirmelerine yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak, bu tezde incelenen konu ile, çocuk eğitimi alanında daha fazla çalışma yapmanın önemi vurgulanmıştır. Allah'ın merhametini ifade eden sıfatlar, çocukların ahlaki ve duygusal gelişimlerine olumlu bir katkı sağlayabilir. Bu nedenle, eğitimciler, anne-babalar ve toplum liderleri, çocukların merhamet değerlerini benimsemelerini ve bu değerleri günlük yaşamlarında uygulamalarını teşvik etmelidirler. Bu tezde sunulan bulguların, bu hedefe ulaşmak adına kullanılabilecek bir rehber olarak topluma hizmet etmesi umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abduh, M., Rıza, R., & (çev.), R. Y. (2011). *Tefsiru'l Menar*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Abdülbaki Güneş, M. A. (2016). Kur'an'da "Gafûr" İsmi Ve Geçtiği Âyetlerle İlgisi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 39-72.
- Abdûlbâkî, & Mahmut Çanga (çev.). (1996). *Kur'an Kelimelerinin Anahtarı el-Mu'cem'ül Müfferres Tercümesi*, "r'ef". İstanbul: Timaş Yayınları.
- Adil Yavuz, "P. (Nisan 2014). *Düzenimiz*" *Sempozyumu*, (s. 239). Erzurum: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,.
- Ahmet, A. K. (2006). Maturidi'nin Şükür Anlayışı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 185-194.
- Akgün, A. A. (2021). *Esmâü'l Hüsna ile Çocuk Terbiyesi*. İstanbul : Nesil Yayınları.
- Algül, H. (1995). Emin. *İslam Ansiklopedisi* (s. 111). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Apak, A. (2010). Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50.
- Arpağuş, H. K. (Şubat 2005). Allah-İnsan İlişkisinde Rahmet ve Gazab. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41-62.
- Arpaslan, A. (tarih yok). *Esmâü'l Hüsna Allah'ın Güzel İsimleri*. İstanbul : Boğaziçi Yayınları.
- Avde, A. H., & Ramazan Şahan ve Harun Çağlayan (çev.). (2014). Ana-Babaya İtaati Emreden Ayetlerle İlgili Edebî Yaklaşımlar Bağlamında Kur'an Cümlelerinde Teşrî ve İ'câz. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 165-206.
- Ay, M. E. (2017). Peygamberimizin engellilere tesellisi. *Fikriyat*, 1.
- Ay, m. E. (2020). *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* İstanbul : Timaş Yayınları.
- Ay, M. E. (2021). Çocuklara Allah İnancının Öğretiminde Temel İlkeler. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 9-25.
- Ayan, A. (2017). Yalnızlık ve Utangaçlık Düzeyinin Özyeterlik ve Öfke Kontrolü Üzerine Etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 87.
- Ayasbeyoğlu, N. (1991). *İslamiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'an-ı Kerim'in Eğitim ile İlgili Ayetlerinin Tahlili*. İstanbul: Meb yayınları.
- Ayasbeyoğlu, N. (1991). *İslamiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'an-ı Kerim'in Eğitim ile İlgili Ayetlerinin Tahlili*. İstanbul : Meb Yayınları.
- Aydın, M. A. (1986). Aile. *İslam Ansiklopedisi* (s. 196). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Barut, Y. (2008). *Eğitim Psikolojisinin Tanımı ve İşlevleri*. Ankara: Grafiker Yayıncılık.

- Bayraklı, B. (2000). Din Eğitiminde Aklın Yeri. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 45-54.
- Bayraklı, B. (2001). *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları.
- Bayraklı, B. (tarih yok). *İslâm ve Eğitim*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Bayraktar, M. (1998). *İslam Felsefesine Giriş*. Ankara: TDV Yayınları.
- Bayram, F. (2022). *99 Esmâ Sonsuz Mana*. Ankara : Diyanet Yayınevi.
- Bilmen, Ö. N. (1995). *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*. İstanbul: Karaman Yayıncılık.
- Buhari, E. A.-C., & nşr. Mehmed Sofuoğlu. (1989). *el-Câmi 'u'l-müsnedü 'ş-şahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh şallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih* . Konya: Ötüken Neşriyat Yayınları.
- Ceylan, Ş. (2014). Okul öncesi çocuklarda sosyal becerilerin desteklenmesi konusunda öğretmen ve veli görüşlerinin belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 99-114.
- Cihan, M. (2006). John Locke ve Eğitim. *Atatürk Üniversitesi, K.Karabekir Eğitim Fakültesi*, 173-178.
- Çağrı, M. (2000). İffet. *İslam Ansiklopedisi*, (s. 506). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çağrı, M. (2013). Yalan. *İslam Ansiklopedisi*, (s. 297). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çelik, A. (Ekim 2016). Kur'an'da Kuddûs Kavramı ve Kâinattaki Tecellileri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 275.
- Dini Kavramlar Sözlüğü*. (2006). Ankara : DİB Yayınları .
- Duygu Anıl. (tarih yok). Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Ürüne Dayalı Program değerlendirme yaklaşımı. *Hacettepe Üniversite Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, & (çev.), M. B. (Ekim 2003). *el-Câmi ' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*. İstanbul: Buruç Yayınları.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce, & (çev.), H. H. (tarih yok). *el-Kazvînî, Sünen*. İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Ebû Dâvûd, e.-S. S.-E., & nşr. Necati Yenieli, H. K. (1988). *Sünen-ü Ebu Dâvûd*. İstanbul: Şamil Yayınları.
- Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmeden-Nesefî, e.-S., & Benli(çev), A. (2020). *Et-Teyssîr Fi't-Tefsîr*. İstanbul: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî. (2018). *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. İstanbul: Ensar Yayınlar.
- Ebû'l-Hüseyn Müslim b el-Haccâc b. Müslim, e.-K., & (çev.), A. D. (tarih yok). *el-Câmi 'u'ş-şahîh*. İstanbul: Sönmez Neşriyat Yayınları.

- el-Beyzâvî, N. E., & Eren, Ş. (2011). *Envaru't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil*. İstanbul: Selsebil Yayınları.
- El-Cevziyye, İ. K., (çev.), M. A., & (drl.), H. A.-B. (Mayıs 2021). *El-Esmâü'l Hüsna*. İstanbul: Karınca Polen Yayınları.
- en-Nesâî, E. A., & (çev.), A. P. (2000). *Süneni'n-Nesâ'î*. Konya: Konya Kitapçılık, .
- er-Râzî, E. A.-F. (1989). *Mefâtîhu'l-Gayb*. Ankara: Huzur Yayınları.
- er-Râzî, E. A.-F., & Yıldırım, S. (1989). *Mefâtîhu'l-Gayb*,. Ankara: Huzur Yayınları.
- Es-Sabûnî, M. A., & Sadrettin Gümüş ve Nedim Yılmaz (çev.), İ. Y. (2003). *Şafvetü't-tefâsîr*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- eş-Şâzelî, E.-A. A.-H., & (çev.), D. S. (2013). *Haseni Bahrül Medid fi Tefsiri'l Kur'an'ı'l Mecid*. İstanbul: Semerkant Yayınları.
- et-Taberî, E. B.-H. (1995). *Taberi Tefsiri*. İstanbul: Milli Gazate.
- et-Tirmizî, E. İ., & (çev.), A. P. (2004). *el-Câmi'u's-şâhih*. Konya: Konya Kitapçılık Yayınları.
- ez-Zemahşerî, E.-K. M.-H., & Ahmet Alim (çev.) vd. (2012). *Keşşaf Tefsiri*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Feyizli, H. T. (2018). *Feyzu'l Furkan*,. İstanbul: Server Yayınları.
- Gazzali, & Köksal, A. C. (2022). *En Güzel İsimler*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Gazzali, İ., & Arslan, A. (1981). *İhya-i Ulum-id-din*. Arslan Yayınları.
- Gazzali, İ., & Tanır, H. (2022). *Esmâü'l Hüsna şerhi*. İstanbul: Semerkant.
- Gökcan, M. (2018). Tasavvufta kanaat anlayışı ve bireysel-sosyal etkileri. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 95-129.
- Güneş, A. (2017). Cinsel İstismar Olgusu ve Mahremiyet Eğitimi". *İnsan ve Toplum Dergisi*, , 46-70.
- Güneş, A., & Altın, M. (2016). Kur'an'da "Gafûr" İsmi ve Geçtiği Âyetlerle İlgisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39-72.
- Gürcan, A. (Haziran 2013). Şahsiyet Sahibi Olmada Esma'nın Yol Göstericiliği. *Kur'an'ı Hayat*, 12.
- Gürel, R. (2015). Hz. Peygamber'in (S.A.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 7-29.
- Haliloğlu, H., & Kübra Nur Başaran. (2020). Kâinatın Yaratılışı ve Yok Oluşu (Tefsirler Ve Modern Bilim Işığında). *Ağrı İslâmi İlimler Dergisi (AGİİD)*, 20-51.
- Hatipoğlu, İ. (2006). Müsavat. *İslam Ansiklopedisi* (s. 76). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Havva, S. (1990). *El-Esas Fi't-Tefsir*. İstanbul: Şamil Yayınları.
- Hayreddin Karaman ve diğerleri. (2007). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara : DİB.

- İslamoğlu, M. (2013, Haziran). Esmâ-i Hüsnâ: Arştan Bilincin Arzına Uzanan El. *Kur'ani Hayat*, 3-10.
- İslamoğlu, M. (2019). *Kur'an'a Göre Esmâü'l Hüsnâ*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Kallek, C. (2003). Maverdi. *İslam Ansiklopedisi* (s. 180). içinde Ankara: TDV Yayınları.
- Karaman, H., Çağırıcı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S. (2007). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. Ankara : DİB Yayınları.
- Kavaklı, A. E. (2019). *En Sevilen Öğretmen Hazreti Muhammed ve Eğitim Metotları*. İstanbul : Ensar Neşriyat.
- Kaya, M. (1995). Farabi. *İslam Ansiklopedisi* (s. 162). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kaya, M., & Küçük, N. (2017). İbadetler ile Hayatın Anlamı ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19.
- Kayyim, İ., & Kara, M. A. (2021). *Esmâü'l Hüsnâ*. İstanbul: Karınca Polen Yayınları.
- Kesîr, b. M.-D., & Abdülvehhab Öztürk (çev.). (2010). *İbn Kesir Büyük Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Keskin, Y. Z. (2007). Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi. *Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri*, (s. 209-218). Şanlıurfa .
- Keskin, Y. Z. (Nisan 2007). Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi. *Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri*, 217.
- Keyifli, Ş. (2013). Eğitim ve Din Eğitimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*.
- Kılıç, M. E. (1999). İbnü'l-Arabî. *İslam Ansiklopedisi*, (s. 520). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kılıç, Ü. (2016). *İslam'ın Zor Yılları ve İlk Boykot*. İstanbul: Kayıhan Yayınları,.
- Kösterelioğlu, M. A. (2014). Sınıf Yönetiminin Temelleri. T. A. Nartgün içinde, *Sınıf Yönetimi* (s. 16). Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Köşker, N. (2019). Okulöncesi Çocuklarında Doğa Algısı . *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 294-308.
- Köylü, M. (2016). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*,. İstanbul : Nobel Akademik Yayıncılık,.
- Köylü, M., & Altaş, N. (2017). *Din Eğitimi*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Köylü, M., & Oruç, C. (2020). *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Grubu.
- Kur'an'ı Kerim* . (tarih yok).
- Kurtubi, İ., & (çev.), H. N. (2020). *El-Esna Fi Şerhi Esmâ'illahi'l-Hüsnâ ve Sıfatihil Ulya Yüce Allah'ın İsim ve Sıfatları*. İstanbul: Fecri Sadık Yayınları.
- Malakçı, F. (2006). Kur'âna Göre Dua ve Duâ'nın Âdâbı. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 161-186.
- Maverdi. (2021). *Edebü'd-Dünyâ ve 'd-Dîn*. Tahlil Yayınları.

- Mevdûdî, E. A., & Kayani, M. H. (1991). *Tefhimu'l Kur'an*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Muhammed Emin Yıldırım. (2018). *Nebevi Eğitim Modeli Darü'l-Erkam*. İstanbul: Siyer Yayınları.
- Mukâtil, S., & Eryarsoy, B. (2006). *et-Tefsîrû'l-Kebîr*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- MUstafa köylü, N. A. (2017). *Din Eğitimi*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Nas, M. (Ocak 2019). Çocukluk dönemi gelişimi ve din eğitimi. *Journal of Education in Muslim Societies and*, 290.
- Nursi, B. S. (2011). *Sözler*. İstanbul: Söz Basım Yayın.
- Oğutan, S. G. (2020). *Çocukluğun Altın Çağı*. Ankara: TDV Yayınları.
- Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat. (tarih yok). İstanbul: Türkdav yayıncılık, .
- Öğük, E. (2017). *Allah'ı Tanıtan Güzel İsimler*. İstanbul: Rağmet Yayınları.
- Özağş, M. E., & İ. H. (2017). *Hadislerle İslam*. İstanbul: DİB Yayınları.
- Sayın, E. (2013). Tasavvufta gül. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 78.
- Sayın, E. (2013). Tasavvufta gül. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 78.
- Selçuk, M. (1990). *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: TDV yayıncılık.
- Sert, H. E. (2008). Kur'an-ı Kerim Işığında Güven Duygusunun Kaynağı Olarak Müslümanlık Bilinci. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 202.
- Sevinç, İ. (2015). Esmâü'l Hüsna'dan el-Vedud İsminin Din Öğretimine Konu Edilmesi ve Ders Uygulama Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 91-124.
- Sürmeli, M. (2021). *Kur'an ve Sünnete Göre Çocuk Eğitimi*. İstanbul: Asalet yayınları.
- Taberî, E. C., & (çev.), K. A. (1996). *Taberi Tefsiri*. İstanbul: Hisar Yayınevi.
- Tevilatül Kur'an*. (2015). İstanbul: Ensar.
- Tongar, H. K. (2015). *Fıtrat Pedagojisi*. İstanbul: Hayygrup Yayıncılık.
- Tongar, H. K. (2018). *Peygamberlerin Çocuk Eğitim Metotları*. İstanbul: Hayy Yayıncılık.
- Topaloğlu, B. (1993). Cebbar. *İslam Ansiklopedisi* (s. 181). içinde İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Topaloğlu, B. (1995). Esmâü'l Hüsna. *İslam Ansiklopedisi* (s. 404). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Topaloğlu, B. (1997). Hadi. *İslam Ansiklopedisi* (s. 9). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, .
- Topaloğlu, B. (1997). Halim. *İslam Ansiklopedisi* (s. 334). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Topaloğlu, B. (1997). Hasib. *İslam Ansiklopedisi* (s. 380). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Topaloğlu, B. (2002). Ber. *İslam Ansiklopedisi*, (s. 315). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Topaloğlu, B. (2002). Kuddüs. *İslam Ansiklopedisi*, (s. 315.). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Topaloğlu, B. (2003). Latif. *İslam Ansiklopedisi*, (s. 108). içinde Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,.
- Topaloğlu, B. (2006). Nasir. *İslam Ansiklopedisi* (s. 412). içinde İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,.
- Topaloğlu, B. (2007). Rahman. *İslam Ansiklopedisi* (s. 415). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Topaloğlu, B. (2007). Rauf. *İslam Ansiklopedisi* (s. 468). içinde İstanbul: TDV Yayınları,.
- Topaloğlu, B. (2012). Tevvab. *İslam Ansiklopedisi* (s. 48.). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,.
- Topaloğlu, B. (2012). Vedud. *İslam Ansiklopedisi* (s. 598). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Topaloğlu, B. (2013). Vekil. *İslam Ansiklopedisi* (s. 9). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Topaloğlu, B. (2013). Veli. *İslam Ansiklopedisi*, (s. 24). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Topaloğlu, B. (2020). Mukīt. *İslam Ansiklopedisi* (s. 138). içinde Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Topaloğlu, B. (2020). Mü'min. *İslam Ansiklopedisi* (s. 556). içinde Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,.
- Topaloğlu, B. (2022). Kerim. *İslam Ansiklopedisi*, (s. 287). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Toprak, S. (2020, Aralık). Farabi'nin Eğitim Anlayışı. *GenÇ Mütefekkirler Dergisi* , s. 136-149.
- Toprak, S. (2020). Farabi'nin Eğitim Anlayışı. *Genc Mütefekkirler Dergisi*, 136-149.
- Toprak, S. (2020). Farabi'nin Eğitim Anlayışı. *Genc Mütefekkirler Dergisi*, 136-149.
- Türk, E. (2015). Din Eğitimi Açısından Çocukluk Döneminde Duanın Önemi. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 445-471.
- Uslu, T. (İstanbul). Şu acayip anneler. *Uğurböceği Yayınları*, 97.
- Ustaosmanoğlu, M. (2020). *Ruhu'l Furkan Tefsiri*. İstanbul: Ahiska Yayınevi,.
- Ünverdi, M. &. (2021). Çocukta Dini İnancın İnşasında Soyut Kavramlar Yerine Hz. Peygamber Örneği. *. Antakiyat*, 47-65.

- Ünzile Özge Kıcalı, Ö.-Ş. v. (2015). Öz-Şefkat ve Tekrarlayıcı Düşünmenin Olumsuz Duygulanım ve Depresyon ile İlişkilerinin İncelemesi, . *Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Programı Yüksek Lisans Tezi*, . İstanbul.
- Yavuz, K. (2012). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Yazır, E. M. (2018). *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*. Ankara : Akçağ Yayınları.
- Yeğin, A., Badıllı, A., İsmail, H., & Çalım, i. (1985). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*. İstanbul : TÜRKDAV.
- Yıldız, S. (2020). Peygamberimiz ve Çocuk. *Diyanet*, 14-17.
- Yıldız, S. (Ekim 2020). Kur'an Penceresinden Çocuk ve Çocuk Eğitimi. *Diyanet İlmi Dergi*,, 14.
- Yunus Apaydın. (1996). İbn Kayyim El-Cevziyye. *İslam Ansiklopedisi*, (s. 123). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,.
- Zemahşeri. (2017). *Keşşaf Tefsiri*. istanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.